

Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer

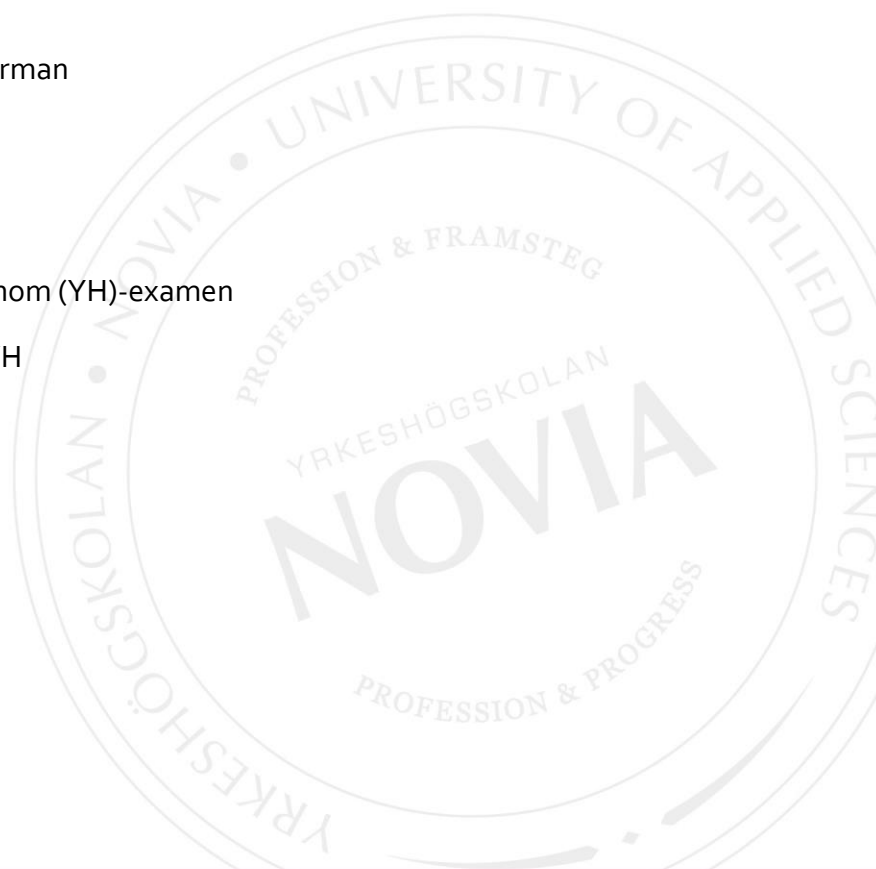
Intervjuer med bilder som stöd

Jeanette Alén
Angelica Björklund–Finnerman
Camilla Eriksson
Åse Hensbo

Examensarbete för Socionom (YH)-examen

Utbildning till socionom YH

Åbo 2019

EXAMENSARBETE

Författare: Jeanette Alén, Angelica Björklund-Finnerman, Camilla Eriksson och Åse Hensbo

Utbildning och ort: Socionom (YH), Åbo

Handledare: Pia Liljeroth och Katja Pohjola

Titel: Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer, Intervjuer med bilder som stöd

Datum 29.04.2019

Sidantal 60

Bilagor 4

Abstrakt

Syftet med detta examensarbete är att fokusera på hälsa och välfärd i familjer med yngre barn. Få undersökningar med yngre barns delaktighet har gjorts inom hälsa och välfärd. I detta arbete ligger fokus på det femåriga barnet, familjens vardag och fritid, bildstöd i kommunikation samt en kvalitativ intervjumetod utarbetad för detta arbete. Arbetet hör till projektet *Skärgårdsliv*.

Metoden i det här examensarbetet är ett funktionellt utvecklingsarbete. Målet är dels att skapa en delaktighetsfrämjande intervjumetod, dels en intervjumanual. Den delaktighetsfrämjande intervjumetoden handlar om att intervjua femåriga barn och familjer med stöd av bilder. Genom intervjuer med bilder som stöd, ges barnet och familjen möjlighet att uttrycka sin upplevelse av en meningsfull vardag. Syftet är att denna ska fungera som en insamlingsmetod för kommande undersökningar inom projektet *Skärgårdsliv*. Intervjumanualen har som syfte att fungera som stöd och hjälp för att utföra den delaktighetsfrämjande intervjun i småbarnsfamiljer.

Examensarbetets frågeställningar är: vad betyder vardag och fritid för familj respektive barn? Hur använder man bilder som stöd? Vad är viktigt att tänka på vid intervjuer av barn respektive familj samt hur främjas delaktigheten under intervjuprocessen?

Vårt resultat har utvunnits från testintervjuer med barnfamiljer. Det resultatet har givit en delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetod för intervjuer med familjer med femåriga barn. Datainsamlingsmetoden kan också tillämpas som ett redskap inom till exempel barnrådgivningen vid barnets femårskontroll för att få en bild av familjens vardag. Metoden kan också utarbetas för att användas av andra professionella inom social- och hälsovården, skola eller daghem.

Språk: Svenska

Nyckelord: Vardag, delaktighetsfrämjande metoder, bildstöd, intervjuundersökning, barn i daghemsålder

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Jeanette Alén, Angelica Björklund-Finnerman, Camilla Eriksson ja Åse Hensbo

Koulutus ja paikkakunta: Sosionomi (AMK), Turku

Ohjaajat: Pia Liljeroth ja Katja Pohjola

Nimike: Osallisuutta edistävä tiedonkeruumenetelmä lapsiperheiden parissa, Kuvien käyttäminen apuvälineenä haastatteluissa/Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer, Intervjuer med bilder som stöd

Päivämäärä 29.04.2019

Sivumäärä 60

Liitteet 4

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tarkoitus on keskittyä nuorten lasten terveyteen ja hyvinvointiin. Nuorten lasten tutkimuksia terveyden ja hyvinvoinnin alalla, missä lapsi on osallisena, on tehty vähän. Tässä työssä keskitytään viisivuotiaisiin lapsiin, perheen arkeen ja vapaa-aikaan, kuviin viestinnän tukemisessa sekä kvalitatiiviseen haastattelumenetelmään, joka on kehitetty tätä työtä varten. Työ on osa projektia *Skärgårdsliv* (Saaristoelämää).

Tämä on toiminnallinen opinnäytetyö. Työn tavoitteena on luoda sekä osallisuutta edistävä haastattelumenetelmä, että haastattelukäsikirja. Osallisuutta edistävässä haastattelumenetelmässä haastatellaan viisivuotiaita lapsia ja heidän perheitään käyttäen kuvia tukena. Lapsille ja perheille annetaan tämän haastattelun avulla mahdollisuus ilmaista omaa kokemustaan merkityksellisestä arjesta. Tämän menetelmän tarkoitus on toimia tiedonkeruumenetelmänä tulevia tutkimuksia varten *Skärgårdsliv*-projektissa. Haastattelukäsikirjan tavoitteena on toimia apuna ja tukena, kun osallisuutta edistäviä haastatteluja järjestetään lapsiperheiden kanssa.

Opinnäytetyön keskeiset kysymykset ovat: mitä arki ja vapaa-aika merkitsevät perheelle ja lapselle? Miten kuvia käytetään apuvälineenä? Mitä on huomioitava, kun haastatellaan lapsia ja perheitä sekä miten edistetään osallisuutta haastattelun aikana?

Opinnäytetyön tulokset on saatu lapsiperheitä haastatteleamalla. Tulos on osallisuutta edistävä tiedonkeruumenetelmä, jota voidaan hyödyntää, kun haastatellaan lapsiperheitä, missä asuu viisivuotiaita lapsia. Tiedonkeruumenetelmää voidaan käyttää myös apuvälineenä esimerkiksi neuvolassa lasten viisivuotistarkastuksen yhteydessä, jotta saadaan käsitys perheen jokapäiväisestä elämästä. Menetelmää voidaan kehittää myös sosiaali- ja terveydenhuollon alalle sekä koulun ja päivähoidon ammattilaisten käyttöön.

Kieli: Ruotsi Avainsanat: Arki, osallisuutta edistävä menetelmä, kuva viestinnän tukena, haastattelu, lapsi päiväkotiyössä

BACHELOR'S THESIS

Author: Jeanette Alén, Angelica Björklund-Finnerman, Camilla Eriksson and Åse Hensbo

Degree Programme: Degree Programme in Social Services, Turku

Supervisors: Pia Liljeroth and Katja Pohjola

Title: Participative data collection methods among families with children, Interviews with images as visual support/Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer, Intervjuer med bilder som stöd

Date 29.04.2019

Number of pages 60

Appendices 4

Abstract

The purpose of this bachelor's thesis is to focus on the health and wellbeing of families with young children. Few studies, where young children have participated have been carried out within the field of health and welfare. This work focuses on five-year-old children, family daily life and leisure, images as visual support for communication and a qualitative interview method developed for this work. The work is part of the project *Skärgårdsliv*.

The method for this work is a functional development work. The goal is to create an interview method that promotes participation and an interview manual. The active participation method involves interviewing five-year-old children and families using images as a visual support. Through interviews with images, the child and the family are given the opportunity to express their experience of a meaningful everyday life. The purpose of this method is to act as a data collection method for future surveys within the project *Skärgårdsliv*. The interview manual's purpose is to provide support and help to those using this interview technique with small children and their families.

The research in this thesis are: what does everyday life and leisure mean for families and children? How are images used as visual support? What considerations should be made when interviewing children and their families and how is participation promoted during the interview process?

Our results have been extracted from test interviews with children and their families. This result has provided a participation method for collecting data; an interview method. This data collection method could also be used as a data collection method within child healthcare for example at the child's five-year developmental control to get a picture of the family's daily life. It could also be developed for use by other professionals within social welfare, healthcare, schools or playschool.

Language: Swedish

Key words: everyday life, methods of participation, image as visual support, interview survey, preschooler

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
2	Tillvägagångssätt.....	2
3	Det femåriga barnet.....	4
3.1	Allmänt om femåringen	4
3.2	Språkutveckling och språkförståelse.....	5
3.3	Lekens och motorikens betydelse och funktion.....	6
3.4	Gemenskapen.....	9
3.5	Miljöns betydelse.....	10
4	Vardagen och fritiden	11
4.1	Begreppet vardag	11
4.2	Begreppet fritid.....	13
4.3	Familiens vardag och fritid.....	15
4.3.1	Definitionen av en familj.....	15
4.3.2	Vardagslivet och dess aktiviteter	16
4.3.3	Familjeliv och arbete	18
4.4	Femåringens vardag och fritid	19
4.4.1	Samspelet i barnets vardag.....	19
4.4.2	Fritidsaktiviteter.....	20
4.4.3	Spel och media	22
5	Bilder som stöd i samtal med barn.....	23
5.1	Olika kommunikationsstöd	24
5.2	Att tänka på vid användande av bildstöd.....	25
5.3	Användning av bildstöd bland typiskt utvecklade barn.....	26
6	Intervjumetoden.....	28
6.1	Kvalitativ intervju	28
6.2	Intervjuer av barn	31
6.2.1	Betydelsefulla faktorer	32
6.2.2	Risker	34
6.3	Familjeintervjuer.....	35
6.4	Bemötande och delaktighet.....	36
7	Forskningsetik och etiska dilemman.....	37
8	Metod- och manualutveckling.....	39
8.1	Arbetsprocessen	39
8.2	Förberedelser	40
8.3	Intervjugenomförandet.....	41

8.4	Manualen	43
9	Analys av metod.....	45
9.1	Del 1 - familjen.....	45
9.2	Del 2 - tidslinjen.....	46
9.3	Del 3 - avslutning och avrundning.....	48
10	Diskussion	50
	Källförteckning	54

Bilageförteckning

Bilaga 1	Infobrev till familjen
Bilaga 2	Manual
Bilaga 3	Feedback - föräldrar
Bilaga 4	Feedback - barn

1 Inledning

Yrkeshögskolan Novia förbereder ett projekt som ska utmynna i en ny databas med information om skärgårdslivet med fokus på hälsa och välfärd bland svenskspråkiga barnfamiljer i Åboland. Informationen kommer att samlas in genom delaktighetsfrämjande metoder. Detta arbete är en del av projektet Skärgårdsliv.

Syftet med detta examensarbete är att fokusera på hälsa och välfärd i familjer med yngre barn. Arbetet genomförs som ett funktionellt utvecklingsarbete. Målet är att utveckla en delaktighetsfrämjande intervjumetod med stöd av bilder för svenskspråkiga familjer i Åbolands skärgård, där ett av barnen i familjen är fem år gammalt. Målet är även att utveckla en intervjumanual som kan användas som stöd och hjälp vid den delaktighetsfrämjande intervjumetoden. Intervjuer kan vara svåra att genomföra med barn yngre än fem år. Vid femårsålder är barnet oftast utvecklingsmässigt mer balanserat än i yngre ålder och gör nu ett uppehåll för att smälta alla sina tidigare erfarenheter. I denna ålder kan barnet oftast fokusera längre stunder och har en mer utvecklad förståelse både språkigt och socialt. Få undersökningar har gjorts gällande yngre barns hälsa och välfärd speciellt där barnets delaktighet tagits i beaktande (Kaikkonen, Mäki, Laatikainen, & Linnanmäki, 2012, ss. 22-23).

Fokus i detta arbete ligger på olika viktiga teman, såsom meningsfull vardag och fritid, delaktighet, det femåriga barnets fysiska och kognitiva utveckling samt lekens och motorikens betydelse. Dessa områden är viktiga för att upprätthålla en god psykisk, fysisk och social hälsa. Arbetets första frågeställning berör vad vardag och fritid betyder för familj respektive barn. Vardagen med goda rutiner och vanor ses vara en avgörande faktor för att en familj ska ha en god hälsa. I flera studier har det visat sig att om vardagens och fritidens aktiviteter upplevs som meningsfulla kan det bidra till ett bättre välbefinnande (Orban, 2016, s. 37). Genom intervjuer med bilder som stöd ges barnet och familjen möjlighet att uttrycka sin upplevelse av en meningsfull vardag. Tanken är att alla, på ett enkelt och tydligt sätt, ska kunna använda sig av denna typ av kommunikationsstöd och därför fokuserar den andra frågeställningen på hur man använder bilder som stöd? Denna fråga leder arbetet vidare till en frågeformulering om vad som är viktigt att tänka på vid intervjuer av barn respektive familj samt hur delaktigheten främjas under intervjuprocessen?

Forskning om barnfamiljers vardag och välmående görs i Finland främst utifrån statistik (Kaikkonen, Mäki, Laatikainen, & Linnanmäki, 2012, ss. 22-23) (Statistikcentralen, 2017). Det är givande att samla in data genom att lägga fokus på familjen och utgå ifrån dem själva och deras upplevelser om sin egen vardag. Metoden som utvecklats i detta examensarbete har utarbetats från en tidigare metod, supermetoden, som presenterades i *Delaktighetsfrämjande familjeintervjuer*, ett examensarbete inom projektet Skärgårdsliv (Gustavsson, o.a., 2018). Manualen om supermetoden ska fungera som ett hjälpmedel vid delaktighetsfrämjande intervjuer av familjer. I den ges av författarna förslag på bildstöd från papunets bildbank, men det framkommer inte några specifika bildkort att använda vid intervjuerna, vilket gett inspiration till att utveckla familjeintervjumetoden vidare. I tidigare nämnda examensarbete ligger fokus bland annat på olika familjeformer samt hur delaktighet och deltagande i intervjuer tagits i beaktande. Med detta i åtanke har de nya fokusområdena uppkommit.

Tillvägagångssättet i intervjumanualen i detta arbete grundar sig på den kvalitativa intervjumetoden. Intervjun är uppdelad i tre delar som genomförs med barn i fem års åldern och deras familjer. Tidslinje med bilder samt rörelselek ingår som en metod och har använts för att konkretisera och tydliggöra barnets uppfattning om vardagen. Metoden har i detta arbete testats och analyserats.

2 Tillvägagångssätt

Examensarbetet genomförs med en funktionell metod. Det funktionella examensarbetet är ett utvecklingsarbete där praktiskt genomförande förenas med en rapport baserat på teori. Syftet med ett funktionellt examensarbete kan till exempel vara att utveckla praktiskt arbete, utformning av handlingsmaterial eller att ordna ett evenemang. (Vilkka & Airaksinen, 2003, s. 9). Andersen och Schwencke (2013, ss. 20-22) framhäver balansen mellan produkt och process som en viktig förutsättning för att lyckas med denna typ av arbete. En god process leder till lärande, vilket ökar sannolikheten för en bra produkt. Syftet med processen är att samla på sig kunskap om det ämne arbetet ska handla om.

Processen har börjat med att vi funderat kring vårt tema, delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer i Åbolands skärgård, och gjort en projektplan där vi har definierat målgrupp, den teoretiska bakgrunden samt arbetets syfte och tillhörande frågeställningar som ska besvaras. Utifrån dessa avgränsningar har vi gjort våra

litteratursökningar. Avgränsningarna är svenskspråkiga barnfamiljer med minst ett femårigt barn, femåringens utveckling, begreppen vardag och fritid, användning av bildstöd med typiskt utvecklade barn, kommunikationsstöd.

Sökning har skett via den gemensamma databasen för alla bibliotek på Åland, den gemensamma databasen Helle-Kirjastot som omfattar en del av biblioteken i Nyland och Alma databasen som omfattar Åbo Akademi och Novias litteratur. Även databasen Libguides och EBSCO har använts med sökorden *children and participation*, vilket gav 28 resultat, men få av intresse. Sökningar har också utförts på Libris och swePub med sökorden *barn och vardag*, vilket gav 134 resultat, men även där få av intresse.

Ytterligare användes Finna.fi med sökordet ”kommunikationsstöd”, resultat 2 artiklar varav en av intresse. Google scholar med sökorden ”*lapsiperheet ja turunmaansaaristo*”, 151 resultat varav 5 av intresse. Juuli julkaisutietoportaali med sökorden ”*hyvinvointi ja perhe*”, 5 resultat varav ett av intresse. De artiklar som var av intresse för oss föll innanför våra avgränsningar. Utifrån resultaten under sökningarna hittade vi tips på andra arbeten, länkar, artiklar och dylikt som gav oss ytterligare material till vårt arbete. Eftersom tre av skribenterna inte fullt behärskar det finska språket är därför flera av källorna från Sverige.

En tidsplan över den aktuella arbetsperioden sammanställdes i ett gemensamt Excel-dokument i samband med arbetsprocessens början. Som tekniskt hjälpmedel vid litteratursökningarna har vi använt oss av våra datorer och smarttelefoner. Genom delat dokument i Word har vi producerat det textmässiga innehållet. Under processens gång har vi haft flertalet fysiska träffar, men också bearbetat material och innehåll på olika håll efter uppgjorda överenskommelser. Skype for business samt appen Messenger har även använts som diskussionsforum.

För att kunna hantera de etiska kraven vid forskningsarbete så krävs kännedom om de normer, värderingar och principer som forskarsamhället, regering, riksdag och internationella organisationer har kommit fram till och försökt formulera som vägledande riktlinjer (Kjellström, 2018, s. 58). Enligt god vetenskaplig praxis har vi tagit hänsyn till forskares och författares arbeten och resultat och hänvisar till deras publikationer och texter på ett korrekt sätt så att deras arbeten respekteras och resultat tillskrivs det värde och den betydelse som tillkommer dem (Forskningsetiska delegationen b), u.d.).

3 Det femåriga barnet

Varje barn är unikt och dess utveckling är individuell. I möten med barn behövs en förståelse för den utvecklingsmässiga aspekten, samspelet och lekens betydelse, men även för omgivningens och gemenskapens inverkan på barnet. Barnet påverkas av allt i dess omgivning. I dagens komplexa och ständigt förändrade samhälle, där globalisering, individualisering och demokratisering har fått allt större utrymme, har även synen på barnet förändrats till att uppfattas som en individ med egna rättigheter och behov.

3.1 Allmänt om femåringen

Femåringen är social och oftast pigg på kontakter. När femåringen finner sig i balans och är trygg i sig själv är hen omtänksam, kärleksfull och eftertänksam. Det är i denna ålder som barnet gör ett uppehåll för att smälta alla sina erfarenheter och fyller sin tid med alla sina nya färdigheter. I denna ålder kan ofta barnet sysselsätta sig själv med en och samma uppgift under längre stunder. Alla barn är givetvis olika, men för det mesta anses femåringen vara rätt resonabel, medgörlig och ansvarstagande. Femåringen har förstått serierna i språkföljden och den kognitiva utvecklingen är väl utvecklad. Ordförrådet ligger på runt 2000 ord och många femåringar intresserar sig stort för bokstäver och vissa knäcker "läskoden" redan här. Barnet förstår abstrakta begrepp mer och mer. Motoriken är mindre "barnslig" än tidigare och hen använder motoriken med precision och balansen är god. Samordningen av rörelser har nu utvecklats, vilket man kan se när barnet till exempel hoppar, cyklar eller sparkar boll. Kroppshållningen påminner mer och mer om en vuxen, då höftleden har rätats ut. Även finmotoriken blir allt säkrare, fingrarna blir längre och det är lättare för barnet att hålla pekfingergreppet, vilket också resulterar i att barnet även klarar av att knäppa knapparna och dra i blixtlås lättare. Femåringen har oftast lärt sig en hel del om samverkan, att visa hänsyn och är lyhörd för normer och värderingar som råder i omgivningen. Barnet trivs oftast med att vara stor och förständig. Kamratgruppen betyder också alltmer i denna ålder och hen reflekterar även över vad hen har på sig och vill vara som andra. (Hofsten & Lidbeck, 2004, ss. 288 - 291) (Nordström, 2003, s. 42).

Alla barn är unika och alla har också olika temperament. Det medfödda temperamentet inverkar på hur barnet agerar och samspelar med hela omgivningen. Det är viktigt att ta hänsyn till barnets alla särskilda drag och det är essentiellt att förstå att man måste anpassa sig till varje enskild individ. (Mannerheims Barnskyddsförbund, 2007).

3.2 Språkutveckling och språkförståelse

Språket ses som en av de viktigaste sakerna ett barn ska lära sig och kommunikationen med andra utgör grunden för barnets lärande. Språkutvecklingen startar redan innan barnet föds. Under tiden i livmodern bekantar sig barnet med familjens och omgivningens ljud och redan när barnet är nyfött kommunicerar det med sin omgivning genom kroppsrörelser, ansiktsuttryck och senare genom joller. I samspelet med barn använder de vuxna språket som kommunikationsverktyg ända från det att barnet föds. Det är i samspelet med andra som barnet utvecklar sin förmåga att förstå och att själv uttrycka sig. (Eriksson, Habbe, Walther, & Westerlund, 2018, s. 7) (Nordström, 2003, s. 35).

Askland och Sataøen (2014, s. 196) hänvisar till den ryske pedagogiske teoretikern Lev Semjonovitj Vygotskij (1896–1934) som hävdade att mentala funktioner, så som språk och tänkande, har sitt ursprung i det sociala, mänskliga samspelet. Han menade alltså att social samverkan är själva grunden för varje individs tänkande och språk. I tidigare, traditionell utvecklingspsykologi hade man däremot sett den individuella utvecklingen som den centrala utgångspunkten, medan miljön runt individen setts som en mindre viktig aspekt för utveckling och lärande. Språket använder vi inte enbart för att uttrycka oss och kommunicera, språket har även en tankemässig funktion. Enligt Vygotskij's teori är språket byggstenar för en individs tänkande. Han menade att språket och handlingen tillsammans blir en funktion (Imsen, 2000, ss. 185-187). Mänskligt tänkande och beteende regleras i stor utsträckning av språket, där språket inte bara är en mängd ord och meningar, utan även handlingar (Johansson & Lalander, 2018, s. 32).

Eriksson et.al. (2018, s. 7) säger att det mänskliga språket kan delas in i tre områden. Dessa är form, innehåll och användning. Delarna beskriver både hur barnet förstår och uttrycker talat och skrivet språk. För barnet är varje del lika viktig för den vidare språkutvecklingen. När det gäller språkets form handlar det bland annat om fonologi och grammatik. Inom detta område lär sig barnet uttala ord och göra ordböjningar, samt även sätta ihop meningar. Barnet utvecklar sedan en språklig medvetenhet, vilket brukar infalla under 4–5 års ålder. Detta märks bland annat genom att barnet börjar upptäcka att ord kan rimma, att orden kan vara olika långa eller innehålla olika språkljud. I fem års åldern brukar även barnet börja visa ett ökat intresse för skriftspråket, det vill säga hur orden används i skriven form (Nordström, 2003, s. 36). Den språkliga medvetenheten fortsätter sedan att utvecklas och får ett djupare innehåll, där barnet i kommunikation och samspel med andra fördjupar sina kunskaper i det talade och skrivna språket.

Barns språkutveckling är förstås väldigt individuell, liksom alla andra faser och steg i livet som sker på olika sätt för alla oss människor. Språkstörning är något som förekommer hos cirka 6 % av alla barn i daghemsålder i Sverige och en sådan typ av problematik är 2 till 3 gånger vanligare hos pojkar än flickor (Andersson M. , 2017, s. 6). Den språkstörning som är lättast att upptäcka kallas *expressiv språkstörning* och drabbar barnets uttrycksförmåga. Det kan bland annat innebära att barnet har svårt att uttala språkljud, få fram rätt ord eller formulera meningar. En språkstörning kan även visa sig genom att barnet har svårt att följa instruktioner, detta benämns då som en *impressiv språkstörning*. Diagnosen *generell språkstörning* sätts om både uttrycksförmågan och språkförståelsen är påverkad. Språkstörning förekommer ofta samtidigt med andra utvecklingsmässiga inlärningssvårigheter, som till exempel uppmärksamhetsproblem, motoriska svårigheter, lässvårigheter och beteendeproblematik. En svensk studie har visat att två tredjedelar av barnen med ADHD och motorisk koordinationsrubning hade språkliga svårigheter. (Andersson M. , 2017, ss. 6-7). Eriksson et al. (2018, ss. 10-12) säger att ADHD kan påverka språkförmågan på så vis att barnet kanske pratar rakt ut i luften, avbryter, plötsligt byter ämne eller diskuterar högt för sig själv. Författarna beskriver också att språkliga svårigheter även är väldigt vanligt förekommande vid autism. Vid autism har barnet ofta problem med att samspela och kommunicera med andra. Något som också kan leda till en försenad språkutveckling eller att barnet lär sig färre ord är om det finns en hörselnedsättning. Flerspråkighet leder inte till språkstörning, däremot kan ordförrådet påverkas om barnet har ett annat modersmål och inte hör ett språk så ofta. Sedan finns förstås även de barnen som helt enkelt är tystlåtna eller helt tysta och inte pratar alls i vissa miljöer.

3.3 Lekens och motorikens betydelse och funktion

Leken och rörelsen har stor betydelse för barns utveckling. Barn har en naturlig lust till lek och rörelse redan från födseln. Barnet använder kroppen för att utforska saker och få kunskap om sig själv. För att barn ska utvecklas motoriskt, krävs mycket träning. Det är inte bara åldern som spelar in, utan även arvmässiga faktorer såsom individens mognad och hur stimulering från miljön inverkar samt utvecklar barnet. Därför är det viktigt att barnet ges möjligheter att lära sig sina rörelsemönster i takt med den motoriska mognaden, samt att få upprepa dessa rörelsemönster i många olika sammanhang. Leken utvecklar motorik, muskelstyrka, hållning och uthållighet samt att barnet lär sig nya saker tillsammans med andra barn. Då barn är motoriskt trygga, så vågar de även leka med andra barn. Genom lek eller rörelse utvecklas även nervsystemet samt att den psykiska utvecklingen stimuleras

eftersom barnet upptäcker sig själv, sin kropp och sin förmåga. Stegen i den motoriska utvecklingen är tydliga och sker i en specifik ordning. (Lek och rörelse, 2016).

Utbildningsstyrelsen (2016) beskriver också att forskning har visat att barn som är fysiskt aktiva, ofta har en mer positiv självuppfattning än barn som är fysiskt inaktiva. Aktiva barn, som rör sig mycket ges fler tillfällen att känna på och undersöka sin omgivning. Därför är det viktigt att införa många olika rörelseaktiviteter för barn redan i 3–6 årsåldern. För att barn ska orka sitta stilla behövs också rörelse med jämna mellanrum. Ju positivare bild av rörelse i tidig ålder desto mer gynnar det barnet när det blir äldre.

Lek har ofta beskrivits ur ett teoretiskt perspektiv med inriktning på evolution, utveckling, pedagogik med mera. Conn (2018, ss. 14-15) hänvisar till Burghardt att nyare forskning har tonat ner teorier om att leken spelat roll för evolutionen, men samtidigt beskriver Conn också Bateson att lek tidigare beskrevs som ett sätt att prova olika handlingar, samspel, rörelser, ta risker och göra misstag, vilket ansågs skapa färdigheterna som behövdes i livet. Askland och Sataøen (2014, ss. 77-79) benämner även Winnicotts starka formulering att leken är barnets *livsförankring*, där leken har en avgörande inverkan på hela barnets utveckling och utan lek sker heller ingen utveckling. Empirisk forskning visar dock att leken inte är en form av träning för livet, leken är egentligen adaptiv och barn som till exempel leker mindre får inte sämre språkförmåga, kreativitet och problemlösningsförmåga senare i livet. Även kulturella skillnader spelar stor roll och talar också emot den evolutionsmässiga funktionen. All lek ser inte likadan ut i alla samhällen och i vissa kulturer uppmuntras barnen inte till lek dessutom varierar de vuxnas syn på lek mycket. Idag anses det lekfulla samspelet vara essentiellt för den sociala hjärnans utveckling. Man beskriver även intresse för lek som ett sätt att delta i den sociala kulturen och barns lekar är ett sätt att förstå och återskapa socialt samspel och interagera med varandra.

Enligt Askland och Sataøen (2014, ss. 77-79) skapar leken samspel. Relationerna mellan barn får enormt utrymme i leken. Det är i leken som barnen lär känna varandra där de knyter vänskapsband samtidigt som de även blir ovänner. De menar även att leken hos barn kan betraktas som ett "normaltillstånd" och hänvisar till att flera filosofer har använt sig av begreppet "*homo ludens*" om människan, vilket betyder "*den lekande människan*". Sunesson (2016, s. 171) benämner även att olika typer av lek är viktiga, såsom symboliska lekar, då barnet till exempel låtsas att en träbit är en docka och social lek, där barnet kan både imitera vuxna samt träna olika rollspel. Dessa olika lekar är avgörande för den kognitiva och sociala utvecklingen.

Gemensamt för många teorier är att de ser lek som ett socialt samspel, men vinklingen kan vara lite olika och därför variera en del. Askland och Sataøen har valt att fokusera på de teorier som betraktar kommunikationen i leken. De benämner den amerikanska socialantropologen Helen B. Schwartzman antropologiska förhållningssätt till leken. Schwartzman ser främst leken som en kommunikationsform barn emellan. Kommunikationen sker med både verbalt och med kroppsspråk. (Askland & Sataøen, 2014, ss. 78-79).

Enligt Ålands Landskapsregerings publikation *Grunderna för förundervisning för barnomsorgen i landskapet Åland* (2013, s. 6) poängteras hur viktig lekens betydelse är. I all barnomsorgsverksamhet ska leken ha en central plats och leken tillför tillfredsställelse, glädje och nöje. Leken främjar barnens utvecklingsmöjligheter och det är i leken som barnet utforskar sin omvärld samt utvecklar sin sociala och empatiska förmåga. Barnet upptäcker även sig själv, sina förmågor och intressen via leken. Förmågan att leka och fantisera ger en förutsättning för den abstrakta problemlösningen (till exempel i matematik) och lekens samspel resulterar i att både språk och begreppsbildning utvecklas.

Danielsson, Auoja, Sandberg, & Jonsson (2001, ss. 14-19) menar att det är viktigt att ha en helhetssyn på barns utveckling. Då barn utvecklas fysiskt, så utvecklas samtidigt den sensomotoriska, emotionella, sociala och den kognitiva utvecklingen. Under barnets småbarnsår utvecklas de grovmotoriska grundrörelserna, vilket består av att balansera, stödja, åla, krypa, rulla, gå, springa, hoppa, klättra, hänga och kasta-fånga. Barnet utvecklar kroppsmedvetenhet genom dessa grundläggande mönster. Alla barn är unika och grundformerna måste inte utvecklas i exakt samma takt och ordning, men det kan ändå vara bra att ha kunskap om när barn kan utföra vissa rörelser, exempelvis om man ska bedöma eventuella avvikelser. Barns motorik och intellektuella förmåga är i symbios med varandra. Barnets rörelseförmåga tillför även en viktig del av barnets jagutveckling. Ett barn som känner trygghet i sin egen kropp har vanligtvis också bättre självförtroende än de barn som är osäkra i sin grovmotorik. Därefter har i sin tur det goda självförtroendet en förmåga att sprida sig till andra utvecklingsområden hos barnet, vilket också har en gynnsam effekt på inläringssituationer. Då barn får utlopp för sitt rörelsebehov och får leka mer, resulterar det i att de är mer koncentrerade och motiverade för inläring. Genom leken utvecklar de alla sina sinnen och tankeverksamheten och befäster dessutom kunskaper.

3.4 Gemenskapen

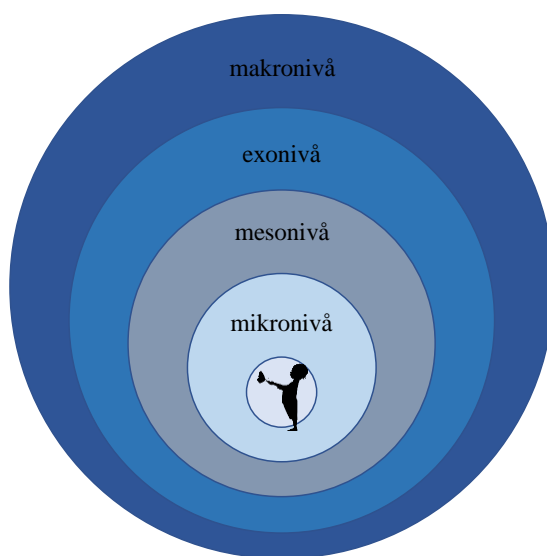
Genom åren har det funnits en hel del teorier om varför människan söker sig till andra. I Maslows behovshierarki, placerar han mellanmänsklig kontakt på tredje plats bland de grundläggande behoven. Maslow menar att människan är rätt och slätt en social varelse och då de fysiologiska behoven samt behoven av trygghet och säkerhet är tillfredsställda, så växer och skapar det behov av kärlek och social anknytning. Kärlek och att höra ihop med någon är behov som finns i alla åldrar. För det minsta barnet är det först och främst hemmet och familjen som bildar det sociala samspelet, därefter följer kamrater och jämnåriga, varpå det i tonåren bildas mer ”gäng” och en annan sorts gemenskap och viktig social tillhörighet. (Imsen, 2000, ss. 280-286).

Gemenskap syftar på den enskilde individens subjektiva upplevelse att vara delaktig i olika gemenskaper samt även uppleva en tillhörighet till dessa. Gemenskaper kan utgöras av familj, släkt, vänner, arbetskamrater med mera. Gemenskapen ger även känslan av att förenas med andra i gemensamma intressen och en upplevelse av att tillhöra ”något”. Att vara en del av en gemenskap innebär att man har människor som bryr sig om en samt också bidrar till att ens tillvaro känns meningsfull. Detta kan vidare inkludera delaktighet samt skapa en känsla av mening och sammanhang. Utgångspunkten för alla gemenskaper är nog att varje individ har en önskan om att i större eller mindre bemärkelse, uppleva sig vara välkomna in i olika samhällsgemenskaper. Upplevelsen att vara delaktig i olika gemenskaper beror till stor del på hur personerna uppträder och förhåller sig gentemot den enskilde individen. Delaktighet sker i en samspelsprocess och denna interaktion har även en viktig betydelse för utvecklandet av identitet och självkänsla. (Berglund & Cederlund, 2014, ss. 14-22, 169). Ensamheten ökar i vårt ständigt förändrade samhälle, vilket också resulterar i fler utmaningar både för social- och hälsovården samt ekonomiska utmaningar i vårt komplexa samhälle. Därför är det av stor vikt att finna meningsfullhet för varje individ.

KASAM eller känslan av sammanhang kommer ursprungligen från Antonovsky, vilken huvudsakligen består av tre komponenter; såsom begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Med begriplighet menas att vardagen i så hög grad som möjligt ska vara förutsägbar för ett barn och det som är nytt ska gå att förklara. Hanterbarheten innebär att barn behöver kunna hantera svårigheter och krav på olika sätt, så som till exempel aggressioner. Meningsfullhet är just att livet har en mening och en känslomässig betydelse. Alla dessa komponenter är essentiella just i daghem och naturligtvis även i närmiljön och vardagslivet. (Håland Anveden, 2018, s. 188).

3.5 Miljöns betydelse

Imsen (2000, ss. 409-413) beskriver att den känslomässiga och kognitiva utvecklingen är ett resultat av en interaktion mellan barnet och omgivningen. Imsen hänvisar till Bronfenbrenners modell om hur viktig miljöns roll är för barnets utveckling. Bronfenbrenner anser att man måste studera barnen i det naturliga sammanhang de hör hemma i. Denna modell (Figur 1) är en ekologisk miljömodell där barnet anpassar sig till de olika miljöerna. Bronfenbrenner menar att man måste studera alla miljöer där barnet hör hemma. Barnet tillhör många olika miljöer samtidigt; hemmet, familjen, daghem-skolan, skolkamraterna, vännerna utanför skolan, fritidsaktiviteterna, grannarna med mera. Samtidigt så hör barnet till olika stadsdelar, bostadsområden och kanske barnet pendlar mellan olika miljöer och barnet har en roll i varje system. Barnet bär med sig impulser och agerar och samverkar, samtidigt som barnet även påverkas av alla dessa miljöer. Bronfenbrenner hävdar att det inte räcker att studera barnet i förhållande till miljöerna utan man måste även studera hur miljöerna förhåller sig till varandra.

Figur 1 Modell enligt Bronfenbrenners ekologiska miljömodell

I modellen längst in finner vi *mikronivån*, där individen direkt ingår i och där alla komponenter bildar ett nätverk runt barnet (familjen, skolan, grannarna, kamrater, dvs närmiljön). Följande nivå kallas *mesonivån*, vilket är den nivån som studerar samspelet mellan alla närmiljöer. Därefter följer den så kallade *exonivån*, vilket omfattar alla samhällskonstellationer som inverkar på barnet, till exempel hur arbetslivets villkor inverkar på familjens rutiner och liv. Exosystemet omfattar det formella och informella

samhällsinstitutionerna i den lokala miljön. Ytterst i denna modell finns makrosystemet eller *makronivån* som består av formella och informella institutioner på samhällsnivå, såsom ekonomiska system, social- och hälsovård, utbildningssystem, rättsväsendet och politiska system. (Imsen, 2000, ss. 411-413).

Allt inverkar på barnet. Familjesystemen är många och det kan ibland vara komplicerat ur barnets synvinkel. Kärnfamiljen med mamma, pappa och barn finns fortfarande kvar som ett visst ideal, men denna familjebild får numera ge vika för nya konstellationer av familjer, ensamstående föräldrar med barn, adoptivfamiljer, regnbågsfamiljer, mångkulturella familjer samt stöd- och fosterfamiljer. Barnet och familjens vardag har förändrats och följer inte längre en rutin där medlemmar och aktiviteter ser likadana ut från dag till dag. Vuxna och barn kan ha flera olika hem, samtidigt som familjens vuxna eventuellt arbetar och bor på annan ort i perioder. Även vardagens tidsanvändning har förändrats på grund av ett ständigt tillgängligt serviceutbud. Fritidsaktiviteterna bidrar också till att familjetiden minskar. (Davidsson & Juslin, 2016, s. 34).

4 Vardagen och fritiden

En stor del av det mänskliga livet upptas av vardagen. Vardagen med dess rutiner är något som konstant pågår. En vardag för barnfamiljer består ofta av arbete, daghem, skola och sysslor i hemmet, medan fritiden ses som tiden då vi rör över oss själva, utan känsla av förpliktelser eller måsten. Goda rutiner och vanor ses vara en avgörande faktor för att en familj ska ha en god hälsa. Upplevelsen av vardagen skiljer sig från person till person, men vad som framkommit i flera studier är att om vardagens och fritidens aktiviteter upplevs som meningsfulla kan det bidra till ett bättre välbefinnande (Orban, 2016, s. 37). Forskning om barnfamiljers välmående görs i Finland främst på basen av statistik. Statistikcentralens senaste undersökning från 2017 samlade in uppgifter om hur den finska befolkningen från 10 års ålder och uppåt upplevde sin vardag och fritid. Att samla in data genom intervjuer med hela familjen och även ta i beaktande det yngre barnets, i detta arbete femåringens, rätt till att höras och ge uttryck för sin upplevelse inom detta område ses därför som viktigt.

4.1 Begreppet vardag

Vardag definieras av uppslagsverket NE som en *”veckodag som inte är söndag eller helgdag”* (NE Nationalencyklopedin, vardag, u.d.). Ellegård och Wihlborg (2001, s. 14)

menar att vardag utgörs av alla veckodagar även veckoslut då rutiner och vanemönster i vardagen skapas under alla dessa dagar. Fritid definieras av NE som ”*den del av dygnet och veckan som inte upptas av arbete, måltider och sömn*” (NE Nationalencyklopedin, fritid, u.d.). Enligt Tebelius (2012, s. 27) hänvisar forskarna till *fri tid* då människan själv kan rå över hur hon använder sin tid medan *residualtid*, är den tid som blir över när transporter, sömn och hemarbete räknats från. Det är denna tid som oftast ses som den egentliga fria tiden. Man kan även definiera fritid på basen av olika aspekter relaterat till den tid som människan inte arbetar, verksamheter som anser sig höra till fritiden eller avsikten av fritidsverksamheten. En sociologisk definition på begreppet fritid ses som den icke-obligatoriska tiden människan har och aktiviteter som är valda av eget intresse. (Tebelius, 2012, ss. 29-30).

Begreppet *vardag* innebär olika för olika individer och familjer, medan människor i ett samhälle har ungefär likadan förståelse av vad vardagen är. Men då man går på djupet av begreppet varierar det mycket och är komplext och påverkas av personliga erfarenheter. Inom forskningen saknas en entydig beskrivning och analys av vardagen troligtvis på grund av dess dolda karaktär och nära samband med individers privatliv. (Ellegård, 2001, s. 5). Alla människor har ett vardagsliv, man tar det ofta för givet, inte omedvetet men man reflekterar inte så ofta över vardagen. Vardagen rymmer generella drag men även sådant som är unikt och personligt. Upplevelsen av vardagen är olika från person till person trots att vi har samma grundläggande mänskliga behov. (Åström, 2001, ss. 106-109).

Vardagen består i stort av rutiner, att hålla fast vid de gamla och utveckla nya. Vardagslivet är både stabilt och öppet för förändringar då de nya rutinerna utformas eller då rutinerna bryts. Rutiner utvecklas genom att upprepa aktiviteter för de berörda personerna på ett ordnat sätt. Med hjälp av rutinerna får individerna struktur i vardagen, så de själva kan uppleva ha kontroll över situationen. Rutinerna innebär normer för rytmer i vardagslivet, till exempel hur man växlar mellan arbete och fritid. Individen själv uppmärksammar sällan sina egna rutiner, endast då de invanda rutinerna bryts eller man inte trivs med dem och vill göra förändringar. (Wihlborg, 2001, ss. 92-94). Genom rutinerna i vardagen behöver inte människan tänka på hur varje aktivitet ska utföras (Åström, 2001, s. 112). Rutinerna skapar trygghet, förutsägbarhet och ett normalt tillstånd i vardagen. Avbrotten mellan rutinerna öppnar möjligheter men kan också tillföra oro och osäkerhet. (Bäck-Wiklund, 2001, ss. 48-50).

Vardagen beskrivs ofta som grå, trist och likformig, något genom vilket man når till det intressanta och roliga i livet. I olika tidskrifter kan man till exempel få tips på att ”klara av” vardagen. Hantera och planera den med all den tunga arbetsbörda den förväntas medföra. Den lediga tiden, helger och semestrar som enligt tidskrifterna innefattar njutningar och lyx framstår som målet som ska eftersträvas. Genom olika begrepp som aktivitet och projekt, restriktioner och resurser kan man lättare förstå variationer mellan olika vardagar. Projekten i vardagen planeras för att nå ett visst mål medan aktiviteterna består av de handlingar ett projekt består av. Projekten kan vara mera omfattande eller fortlöpande, som till exempel att sköta om hemmet eller att studera till läkare. Restriktioner man i vardagen bör ta i beaktande igen är till exempel arbetstiden eller barnens daghemstid. Resurser i vardagen kan stå för att individen själv kan välja när, hur och om aktiviteten för projektet ska utföras. (Åström, 2001, ss. 106-112). Vardagen kan förändras och utvecklas med tiden liksom dess rutiner. Ibland långsammare, ibland i snabbare takt. Det är en process som kan se olika ut beroende på vem det är som iakttar den, när och ur vems perspektiv. (Wihlborg, 2001, s. 94).

4.2 Begreppet fritid

För de flesta står begreppet fritid för den tid som man själv rör över, utan känsla av förpliktelser eller måsten. I de västerländska samhällena är fritid förknippat med frihet, aktiviteter och något man gör av fri vilja. Enligt fritidsforskaren Robert A. Stebbins väljer man fritidsverksamhet själv främst i syfte att koppla av, nöje, tidsfördriv eller rekreation. Något som ger omedelbar, inre belöning. (Tebelius, 2012, ss. 27 - 28).

Fritid har ofta setts ha ett funktionellt perspektiv, det man gör under fritiden ska vara till nytta för individen till exempel genom hälso- eller kunskapsutvecklande verksamhet. Exempel på detta kan vara friluftsliv, kultur, sport eller sköta om ett djur, exempelvis en häst i ett stall. Dessa erfarenheter och kontakter kan vara till nytta i ett senare skede i livet eller i andra livssammanhang. Men allt som görs på människans fritid uppfattas inte som positivt av andra, speciellt av myndighetspersoner. Sådan fritidsaktivitet definieras som dysfunktionell fritidsverksamhet och är destruktiv eller passiverande. För individer kan denna typ av verksamhet vara njutningsfull. Sigmund Freud har bland annat diskuterat individens önskan att uppleva en omedelbar njutning, glädje och närvarokänsla. Speciellt i västvärlden framhävs just detta som positivt och utbudet i samhället ser till att uppfylla detta behov genom att erbjuda en mängd olika upplevelser via olika media. (Tebelius, 2012, s. 29).

Dagens digitaliserade värld har förändrat fritidsvanorna för många. Speciellt då det gäller kommunikation, sättet att mötas och deltagandet i livet i samhället. Man har möjlighet till förmånlig kommunikation på distans med hjälp av mobiltelefonen och internet, också då man bor avsides eller har släkt och vänner utomlands. Telefonen finns ständigt med och individerna är ständigt uppkopplade. Det är en så vanlig och lättillgänglig sysselsättning idag att vara aktiv på olika medier på smarttelefonerna att de flesta inte lägger märke till hur mycket tid de lägger ner på det. (Sjöberg & Danielsson, 2012, s. 143). Det sker en konstant utveckling och förändring i medierna, men tydligt är att de digitala medierna kommer att uppta en stor del av fritiden liksom vardagen (Sjöberg & Danielsson, 2012, ss. 152-153). Statistikcentralen i Finland har sedan 1977 samlat in uppgifter om hur finländarna upplever sin vardag och fritid. Den senaste undersökningen gjordes 2017 och omfattade då hela den befolkning som fyllt 10 år, utan någon övre gräns. Undersökningens syfte var då bland annat att kartlägga hur användningen av datorer och mobiler har förändrat människors vardag och sociala förhållanden. (Statistikcentralen, 2017). Resultaten (Statistikcentralen, 2019) visade att spelandet av digitala spel hade fyrdubblats sedan början av 90-talet. Mobilspelen visade sig vara den populäraste typen av spel bland kvinnor under 45 år som svarat att de spelar minst en gång i månaden samt bland flickor och pojkar, medan spelandet av konsolspel var vanligast bland pojkar och män under 30 år. 11 % av befolkningen som fyllt 15 år spelade penningspel, till exempel nätpoker, minst en gång i månaden. Denna typ av spel visade sig vara vanligare bland män än kvinnor.

I och med den digitala median har gränsen mellan privat och offentligt blivit mera flytande. Man kan presentera sig via sociala rum, tala privata samtal offentligt med mobilen. Fritiden har blivit en arena där man framhäver sig själv. Individen använder olika medel, symboler och handlingar för att framhäva sig som någon, för sig själv eller andra. Det står på individens ansvar att må bra, vara lycklig och förverkliga sig själv under fritiden. Fritid kan användas till att testa gränser, pröva på nya saker och markera skillnader. (Tebelius, 2012, ss. 167-168).

Livsstil är ett begrepp som hör till den moderna fritiden idag. Livsstil handlar om att genom medvetna handlingar särskilja sig från andra individer eller grupper. Till exempel skateboarding och hiphop som började som ungdomskulturer kategoriseras idag som en livsstil. Även intensiv föreningsverksamhet, krävande friluftsverksamhet, äventyrssporter där man till och med utsätter sig för fara kategoriseras som livsstilar. Yttre symboler, som stil och språk, musiksmak, prylar, kläder, resor har avgörande betydelse för att markera

livsstilen. (Tebelius, 2012, s. 159). Fritidssysselsättningen kan fungera som ett socialt och kulturellt kapital. Vilket helt beror på hur sysselsättningen värderas och hänger samman med individens sociala status. Vissa aktiviteter betraktas finare än andra, som till exempel finkultur jämfört med populärkultur, trots att gränserna håller på att suddas ut. De sociala, politiska, kulturella och ekonomiska villkoren utgör förutsättningarna för det individuella valet av fritidsverksamhet. (Tebelius, 2012, ss. 161-163). Människor vill idag ofta genom sin fritid uppleva känslor som gemenskap, glädje och lekfullhet. Människor söker upplevelser för sig själv där de kan vara närvarande i stunden vilket får individen att känna sig autentisk. Samtidigt uppfattas stunden som verklig och konkret fastän världen runt kan uppfattas som flytande. I det västerländska samhället, där normer och värderingar inte längre är stabila kan fritiden bli en tillflyktsort som kan uppfattas mer verklig än vardagen. (Tebelius, 2012, ss. 168, 177).

4.3 Familjens vardag och fritid

I detta examensarbete är fokus på familjer med yngre barn, då den utarbetade intervjumetoden baserar sig på familjer där det finns ett femårigt barn. För att gå in på vardagen och fritiden ur ett familjeperspektiv, definieras kort vad som räknas som familj i Finland. De olika familjeformerna som finns i Finland är tydligt och systematiskt beskrivna i ett tidigare examensarbete, *Delaktighetsfrämjande familjeintervjuer*, för projektet Skärgårdsliv (Gustavsson, o.a., 2018, ss. 2-9). Dessa har vi därför valt att utesluta från definitionen av familjer.

4.3.1 Definitionen av en familj

I Finland kan en familj bestå av makar eller sambon, en ensamstående mor eller far och barn under 18 år, men även av ett barnlöst par. Övriga släktingar räknas inte till kärnfamiljen, vilket de kan göra i andra länder. De vuxna i familjen kan vara av samma eller olika kön. Ombildade familjer består av par som bor tillsammans med barn från tidigare förhållanden och eventuellt parets gemensamma barn. (infoFinland.fi, 2019). Många sociologer menar också att man inte kan diskutera "familjen" enbart som i en enda modell av familjelivet, utan att modellen är universell. Detta då det finns så många olika familjekonstellationer, såsom familjer med föräldrar av olika kön, familjer med föräldrar av samma kön, styvfamiljer, familjer med ensamstående föräldrar med mera. Giddens benämner definitionen av familj,

som en grupp personer förenade genom släktskapsband och där de vuxna medlemmarna bär och tar ansvaret om barnen. (Giddens & W. Sutton, 2014, s. 245).

Askland & Sataøen (2014, s. 88) beskriver att familjen fungerar som en ram för det sociala samspelet. De talar om familjen som en institution som är essentiell för den enskilda individen, där även familjen har en samhällelig funktion. I deras begrepp institution ses familjen som en uppsättning roller och normer kring olika funktioner i samhället. Familjen är en arena för barns strävan efter identitet, självständighet och förebilder samtidigt som familjen dessutom har en funktion för disciplin, som ska lära barnet att anpassa sig till samhällets normer och regler. Familjen spelar således en central roll i vårt samhälle och familjeförhållandena finns med som en viktig del i frågor som berör social utveckling. Traditionella livsformer har förändrats och påverkat utvecklingen av familjelivet, så att invanda mönster och föreställningar har brutits. Men oavsett hur familjen ser ut är barnen starkt beroende av föräldrarnas villkor. Grundtanken i Finland och dess nordiska grannländer är att främja jämställdheten mellan könen, så att båda föräldrarna kan förvärvsarbeta, ta hand om barnen och därtill även ha tid för personlig fritid. (Andersson, Aronsson, Hesse, Hollander, & Lundström, 2004, ss. 41-42).

4.3.2 Vardagslivet och dess aktiviteter

I många familjer är vardagen ofta komplex och stressig, då det är så mycket som man ska hinna med samtidigt som det finns höga förväntningar. Vardagen består av rutinerade aktiviteter som sker under bestämda tider tillsammans med eller i hänsyn till andra människor. Vissa av dessa aktiviteter som är nödvändiga i vardagen sker utan att man desto mera tänker på att de utförs medan andra aktiviteter bör planeras och samordnas på förhand. Dessa är till exempel barns fritidsintressen, resor, kalas och måltider. De flesta föräldrar är nöjda med hur deras vardag ser ut medan andra som inte är nöjda tycker att de har svårt att göra egna val och saknar en överblick över vardagen. (Orban, 2016, s. 37).

Familjeterapeuter och familjerådgivare samt studier om människors familjeberättelser i empirisk forskning har märkt att det ofta i familjers vardag finns brist på tid och gemenskap. Nuet och dess krav träder i förgrunden på bekostnad av långsiktiga mål. Vardagsrutinerna tar mycket tid och den icke rutinerade tiden blir kort i mellanrummen av den rutinerade vardagen. Livet levs i nuet och man skjuter på framtiden. Då det uppstår känsla av tidsbrist uppstår även en känsla av bristande familjegemenskap. (Bäck-Wiklund, 2012, s. 31).

Familjen har en väsentlig roll i fostran av barn och i det som tas för givet i vardagen och det som man kan uppleva som avbrott i vardagslivet. I studier har det visat sig att då det finns en balans mellan nödvändiga och mera stimulerande aktiviteter så upplever individen de vardagliga aktiviteterna som mera meningsfulla vilket i sin tur ökar välbefinnandet. Det har bland annat framkommit att både arbete och fritid behövs för ett hälsosamt liv och ett hälsosamt samhälle. (Tebelius, 2012, s. 30). Men det kan vara utmanande att få alla familjemedlemmarnas behov och önskemål om aktiviteter tillsedda i familjer då den tillgängliga tiden och ibland även resurserna ska fördelas mellan alla (Orban, 2016, s. 37). Imsen (2000, s. 438) beskriver att de materiella ramarna är viktiga då det gäller fritiden. Det är en förutsättning att föräldrarna har tid samtidigt som de är motiverade att eventuellt ställa upp för fritidsverksamheten. Det handlar inte bara om pengar och utrustning samt att skjutsa till aktiviteter, utan även om att föräldrarna visar intresse genom att vara verksamma och företagsamma, till exempel genom lotterier, marknader, olika insamlingar och styrelseverksamhet.

Hemmet och familjen är en central punkt för social gemenskap. Hemmet ses ofta som en plats för vila och reflektion (Ellegård, 2001, s. 10). Vardagslivet är betydelsefullt för barnets utveckling. Vanor och aktivitetsmönster skapas från de rutiner som förekommer i hemmet och närmiljön, som barnet lär sig utifrån de dagliga rutinerna tillsammans med familjen. Rutinerna formar sig olika beroende på familjestrukturer, kulturell och etnisk tillhörighet, levnadssätt och arbetsförhållanden. Goda vanor och rutiner har visat sig vara avgörande för hur familjen mår. Familjens vardag påverkas av förändringar som då ett nytt barn föds eller någon familjemedlem drabbas av allvarliga sjukdomar eller funktionsnedsättningar. En del klarar av att hantera dessa utmaningar bättre än andra, men vardagslivet kommer att påverka alla familjemedlemmar på något vis. Hur familjen anpassar sig beror främst på familjens förutsättningar för sammanhållning och samarbete. (Orban, 2016, s. 38).

För att förstå hur familjer lever sina liv kan man genom ett analytiskt vardagsbegrepp tolka vardagen genom olika infallsvinklar. Den danske etnologen Thomas Højrup har till exempel etablerat begreppet livsform, som kan användas som grund i vetenskapliga studier av vardagen i familjer i traditionella samhällen. Livsformsteorin utvecklades, för att få en förståelse för levnadsomständigheter och en grund för klassificering av familjer, genom att studera familjerna långsiktigt genom flera generationer. Livsformsteorin har utarbetats genom åren att anpassa livet idag då det skett förändringar sedan livsformsteorin utvecklades på 1980-talet, genom att till exempel beakta båda makarnas inkomst, inte enbart mannens.

Tidigare fanns det ofta en kontinuitet i yrkeskarriären genom generationer i form av arv eller social position medan man i dag kan ändra sin livsföring och försörjning under sitt liv. Detta har lett till att forskare utvecklat olika livscykelteorier och livsloppsteorier. (Ellegård, 2001, ss. 5-10) (Thomas Højrup, 2011). För att få en förståelse för samt studera andra människors vardag, är en metod som Ellegård och Wihlborg beskriver att uppmärksamma aktivitetsmönster i vardagen, för att sedan kartlägga dem så att även personen vars vardag undersöks känner igen sig i den. De anser även att vardagsforskning bör undvika moraliserande och normerande inslag och att det inte finns så många bra metoder för den samt att det är en utmaning att utveckla nya metoder. (Ellegård & Wihlborg, 2001, s. 16).

4.3.3 Familjeliv och arbete

Arbetet är även en stor del av familjers vardag och att anpassa detta är något man diskuterar såväl inom media, riksdagen och regeringen. Det är en viktig fråga för arbetsgivaren, arbetstagaren, beslutsfattarna samt familjerna. Det har även varit en viktig fråga på EU-nivå där det bland annat diskuterats om kvinnors och mäns jämlika deltagande i arbets- samt familjelivet. Enligt en undersökning som Stakes gjort upplever en fjärdedel av männen och en femtedel av kvinnorna att de på grund av sitt arbete tillbringat mindre tid än de önskat med sin familj. Den finska lagen ska hjälpa föräldrar att ta i beaktande möjligheter att anpassa arbete och familj ihop. Detta kan göras genom till exempel familjeledigheter och olika stöd- och servicesystem, så att föräldrar med små barn kan anpassa sina arbetstider på ett meningsfullt sätt. (Pelkonen, 2002, ss. 18-22).

Även i Sverige har studier gjorts där man undersökt balansen mellan arbetsliv och familjeliv. Ett vanligt resultat i studierna har visat att småbarnsföräldrar blir stressade över att de inte kan kombinera dessa på ett önskvärt sätt. Framst beror det på att tiden inte räcker till för att uppfylla deras egna men även andras förväntningar. Arbetslivet och familjelivet påverkar även varandra så att trötthet och stress i arbetslivet kan påverka privatlivet så att en del av den lediga tiden går till återhämtning. Inom forskning har man diskuterat en konfliktmodell, idén med tanken är att det finns ett begränsat utrymme tid och belastning hos individen som man i den enskilde individens livsområden måste samsas om. Om man prioriterar en del, sker det på bekostnad av den andra delen. Men om kraven är höga i de båda livsområdena så uppstår en konflikt och risken för ohälsa ökar. Bland småbarnsföräldrar är risken att en konflikt uppstår mellan just arbetet och familjen. Forskning visar dock även på positiva effekter för arbetande småbarnsföräldrar. Det kan vara berikande för föräldrarna att ha flera

roller vilket kan skapa mening i livet, motverka stress och överföra positivitet från arbetslivet till familjelivet och tvärtom. Det kan även ge upphov till mer socialt stöd, tillfredställelse och välbefinnande hos föräldrar. (Plantin, 2012, ss. 53-55).

4.4 Femåringens vardag och fritid

Askland och Sataøen (2014, ss. 22-23) säger att vardagen är grunden för barnets utveckling, där barnet genom samspel med andra utvecklar sin identitet och självuppfattning. Författarna använder ordet *meningssystem* som ett centralt begrepp i förståelsen av barn och uppväxt. Redan från första stunden i livet integreras barnet i ett sammansatt system av sociala situationer och rutiner som genom samspel med andra blir barnets vardag. För att barnet ska förstå meningen med det som görs i dess omgivning, behöver hen lära sig att samspela. Detta är något som barnet lär sig bara genom att vara tillsammans med andra.

4.4.1 Samspelet i barnets vardag

Från barnets första tid i livet där barnet samspekar med sina familjemedlemmar och andra personer i dess närhet kommer barnet snart i kontakt med vardagen i daghemmet och senare skola. Grunderna för planen för småbarnspedagogik är en nationell föreskrift som utfärdats av Utbildningsstyrelsen i Finland enligt lagen om småbarnspedagogik. I denna lyfts att pedagogiken i daghemmet genomförs i samspel mellan personalen, barnen och omgivningen. Betoningen på pedagogik inom hela den småbarnspedagogiska verksamheten förutsätter pedagogisk sakkunskap och att personalen har en gemensam syn på hur barns lärande och välbefinnande kan främjas på bästa sätt. Barnet bör ses som aktiv aktör och synen på lärande utgår från att barnen växer, utvecklas och lär sig genom att kommunicera med andra människor och den närmaste omgivningen. (Utbildningsstyrelsen, 2018, ss. 20-21). Håland Anveden (2018, s. 37) säger att det är viktigt att tänka på hur man skapar lekmiljöer i daghemmet, så att alla barn känner igen sig i dem oberoende av kultur etc. Detta ger både pedagoger och barn ett gemensamt lärande samt att det för föräldrar skapar insyn och inflytande i verksamheten. Syftet med att man i daghemmet synliggör en del av barnets vardag i hemmet i själva lekmiljön är för att lyfta fram det som barnen känner trygghet i samt att även visa uppskattning för allas identiteter. Det andra syftet är att engagera föräldrarna samtidigt som daghemmet vill visa att de är intresserade av barnen och gärna vill få mer kunskap om dem.

Samspelet med andra är således något som hör till barnets vardag. I denna samspeletsaspekt får vännerna en alltmer betydande roll ju äldre barnet blir. Goda vänskapsrelationer är något som ses som en viktig faktor för barnets anpassning till familje-, arbets- och samhällsliv i framtiden. Under daghemsåldern utvecklas bekantskapen mellan barnen och leksituationerna oftast till en djupare vänskap. Forskningsresultat från flera olika undersökningar visar att kontakt med andra barn, ömsesidiga relationer och god vänskap har positiva effekter på varje barns upplevelse av välbefinnande och utvecklingen av den egna identiteten. Goda vänskapsrelationer bidrar till att stärka barnets sociala och kognitiva utveckling. En risk i barnets vardag är om hen saknar vänner och nära relationer till jämnåriga. (Askland & Sataøen, 2014, ss. 70-72). Davidsson och Juslin (2016, ss. 22-23) säger att samspelssvårigheter är vanliga hos barn redan under daghemsåren. I studier gjorda i barngrupper har det framkommit att vissa barn kan vara helt ignorerade av andra barn i gruppen. För ett barn med särskilda behov eller kommunikativa svårigheter är risken större än hos andra för att bli avvisade av andra barn. Denna risk kan även finnas om barnet uppvisar ett aggressivt beteende, drar sig undan eller är blygt.

Abercrombie (2013, s. 15) beskriver att vardagslivet utgör en väsentlig källa till trygghet, därför är det viktigt att undvika att för närgånget granska människors vardagsliv. Genom rutiner så skyddar människan sig och känner sig trygg. För att kunna analysera barn och deras livsvillkor, måste man enligt Askland & Sataøen (2014, s. 29) studera barnet i vardagslivets alla händelser och situationer. De dagliga rutinerna skapar grunden för kulturen och utgör även ett skydd och styrka mot förändring och instabilitet. Allt påverkar barnet, både vuxna och andra barn, vilket gör att barnet filtrerar och bearbetar den information som görs tillgänglig för dem.

4.4.2 Fritidsaktiviteter

Utöver tiden i daghemmet eller i hemmet familjen, har många barn även någon fritidsaktivitet. Barns fritidsaktiviteter kan delas in i formella eller informella aktiviteter. De formella aktiviteterna är organiserade aktiviteter som sker på en bestämd plats och tidpunkt och har en ledare. De kan vara att regelbundet ta musiklektioner, gå på fotbollsträningar eller delta i scoutverksamhet. De informella aktiviteterna är ostrukturerade och kräver lite eller ingen planering. De uppstår ofta spontant och består av barns lek, träffa kompisar eller chatta på nätet. För att barnet ska uppleva en aktivitet som fritidsaktivitet bör den vara stimulerande och anpassad efter barnets förmåga och lust. De vuxna i barnets närhet bör i stöd vid val av

lämpliga fritidsaktiviteter utgå från barnets önskemål. Dessutom påverkas val av fritidsaktiviteter av var man bor, klimatet, utbudet, resurser och kulturella och sociala förväntningar. Föräldrarnas intressen, engagemang, utbildningsnivå och förekomsten av stress kan påverka barnens fritid. Barn som har föräldrar som har en hög utbildningsnivå och låg förekomst av stress, god ekonomi och som lever med båda föräldrarna deltar oftare i flera olika formella fritidsaktiviteter. En anledning till detta kan vara att dessa aktiviteter kan kräva särskilda avgifter och utrustning samt eventuellt även skjutsning till och från aktiviteten. Då vuxna styr barns fritidsaktiviteter kan det leda till att barnen får en mer schemalagd fritid som kan hämma barnets inre motivation, kreativitet och självständighet. Då barn utför fritidsaktiviteter som är självvalda och tillräckligt utmanande stärker det den inre motivationen och tilltron till sin förmåga att klara av aktiviteten. Negativa attityder i omgivningen och begränsningar i tillgänglighet kan ha negativ inverkan på barns fritidsmönster. (Ullehag, 2016, ss. 193-197).

Yngre barns fritidsaktiviteter utförs ofta tillsammans med familjen, som en informell aktivitet, i hemmet eller dess närhet. Barn gillar att spela spel, titta på TV, leka med leksaker, rollekar, pyssla, eller vara med husdjur. Det är också vanligt att man provar på olika formella aktiviteter som dans, simskola, fotboll. Pojkar brukar mestadels föredra fysiska aktiviteter, medan flickor överlag oftare sysslar med sociala, kompetensbaserade aktiviteter. Detta kan bero på de kulturella förväntningarna som man har på pojkar och flickor. (Ullehag, 2016, ss. 196-197). Att lära sig att umgås med andra och att finna intressen kan på ett positivt sätt bidra till den egna känslan av upplevd meningsfullhet. Genom att till exempel delta i lagspel eller andra fritidsaktiviteter kan barnet redan i en tidig ålder ta del av samhällets olika gemenskaper. I gemenskapen i ett lag tilldelas man olika roller där allas insatser är lika viktiga om man ska lyckas. Deltagande i olika aktiviteter kan även leda till en möjlighet att bli delaktig i nya gemenskaper där barnet kan hitta nya personer att identifiera sig med, utveckla sin språkförmåga och språkförståelse samt även förmågan att dra slutsatser och handla strategiskt. (Berglund & Cederlund, 2014, ss. 104-105).

Enligt FN:s deklaration om barns rättigheter ska barn ha rätt till vila och fritid, lek och rekreation som är anpassad enligt ålder. Det är viktigt att barnen ibland får känna glädje och njutning av att själv få välja fritidssysselsättning, utan påverkan av vuxna. Då barnet upplever att de får delta i roliga fritidsaktiviteter bidrar det till ett ökat välbefinnande samtidigt som det stimulerar den personliga utvecklingen. Fritidssysselsättningen stimulerar utvecklingen av det sociala beteendet då barnet får kommunicera, samspele och lösa

konflikter med jämnåriga. Barnet lär känna nya personer, får nya vänner och i gemenskapen känner barnet samhörighet och glädje. Fritidsintressen där man rör på sig främjar både den psykiska och fysiska hälsan. Enligt Världshälsoorganisationen, WHO, kan man främja den fysiska hälsan genom en timmes intensiv träning dagligen. Undervisnings- och kulturministeriet (2016) rekommenderar tillsammans med social- och hälsovårdsministeriet tre timmar motion per dag för barn i Finland. Motionen kan bestå av lätt motion, aktiva utomhusaktiviteter och annan fysisk aktivitet. Rekommendationen är en del av verkställandet av Riktlinjerna för hälso- och välfärdsfrämjande idrott och motion 2020 (TEHYLI). Fysisk träning kan öka barns självkänsla, skolprestationen och chansen till gott beteende (Ullehag, 2016, s. 194). Det är dock inte så vanligt att låta barn själva komma till tals och berätta om hur de uppfattar sin fritid och vad de önskar sig av den. Det finns endast lite kunskap om hur barn ser på fritidsbegreppet. Ett bra sätt att tala med barn om hur de tillbringar och vad de föredrar göra på sin fritid är genom bilder och fotografier. Tankekartor är även användbara för att kartlägga hur barnen tänker och föreställer sig fritid som begrepp. (Persson , Forsberg, Tebelius, & Lindström , 2012, s. 67).

4.4.3 Spel och media

När det kommer till digitala verktyg är det en fritidsverksamhet som blir mer och mer vanligt även bland små barn under skolåldern. Detta i och med att tillgängligheten har ökat. Många barnfamiljer har tv-spelkonsoler eller datorer hemma. Idag finns även pekskärmar eller smarttelefoner som är enkla för mindre barn att lära sig hantera. (Sjöberg & Danielsson, 2012, s. 149). Enligt Davidsson & Juslin (2016, ss. 60-61) har var tionde femåring, var fjärde sexåring och två tredjedelar av sjuåringarna en egen mobiltelefon. Debuten för användning av telefon sker redan vid 2 års ålder, då de får tillgång till föräldrarnas telefon. Vid skolåldern blir de flesta mer aktiva användare. Vanligtvis så används telefonen mest för spel och bildmaterial. Men många barn under fyra år använder redan också telefonens kamerafunktion och lyssnar på musik och radioprogram. Telefonen fungerar även som en kanal för kommunikation och skapar trygghet för familjerna. Därtill fungerar även telefonen som ett kontrollerande verktyg för att behärska vardagens rutiner och informationstillgång. Barnet lever i en ständigt uppkopplad värld. Samtidigt som telefonen hör till vardagen så ökar alltmer de olika digitala spelen, som tillförs barnen i tidig ålder på olika sätt. De digitala spelen används mer flitigt än television och internetanvändningen. Den stora skillnaden av mediaanvändning för barn i 5–6 års åldern från yngre är att internetanvändningen och de digitala spelen ökat väsentligt de senaste åren. Detta har Suoninen (2014, s. 60) kommit fram

till i en undersökning om barns mediaanvändning och förändringar i användningen under tre år mellan 2010 och 2013.

Den interaktiva underhållningsformen som finns i många digitala spel kan tillföra och utveckla barnets färdigheter på flera sätt. De vuxna i familjen ser ofta på tv tillsammans med de yngre barnen i familjen och känner till vilka program de ser på, medan de mer sällan har kännedom om de digitala spelen barnen spelar och diskuterar om dem mer sällan. Fastän de vuxna inte intresserar sig för spelandet skulle det vara viktigt att de visade intresse även för denna del av barnens liv. De flesta barn i 5–6 års åldern spelar oftare ensamma eller tillsammans med andra barn än tillsammans med en vuxen. Då barnet blir äldre ökar oftast spelandet. Enligt statistik så spelar 20 % av barnen från noll till två år, medan siffran för fem- till sexåringar är 93 %. Vuxna beskriver att barn under tre år oftast spelar barnspel och pedagogiska spel. Därefter följer bildspel och problemlösningsspel. Fyraåringar spelar mera mångsidigt, där konstruktions- och sportspel är mer givande. Pojkar visar mer intresse för äventyrsspel, fotbolls- och ishockeyspel än vad flickor gör, medan dans- och partyspel oftare attraherar flickor. (Davidsson & Juslin, 2016, ss. 60-61) (Suoninen, 2014, ss. 61, 70-75).

För barn under skolåldern, är läsandet av böcker och tidningar samt tv-tittandet den vanligaste mediaanvändningen. För två tredjedelar av barnen i Suoninens (2014, ss. 70-75) mediaundersökning från 2013 läser barnen eller får läst för sig och tittar barnen på tv i varje fall en gång om dagen och de flesta nästan varje dag. Någon större förändring angående hur mycket de yngre barnen läser eller ser på tv under 2010-talet har inte skett, medan en större del av tv-tittandet sker via internet. Då barn trots allt överlag använder sig mycket av media och växer upp med media omkring sig skulle det vara önskvärt att de professionella i småbarnsfostran, daghem och förskoleundervisningen skulle använda sitt pedagogiska kunnande även för att utveckla barns mediekunskap.

5 Bilder som stöd i samtal med barn

Ordet kommunikation kommer från latinets *communica'tio* och *commu'nico* som bland annat betyder ömsesidigt utbyte, göra gemensamt, meddela, få del av (NE Nationalencyklopedin, kommunikation, u.d.). En rättighet som alla har oavsett modersmål, funktionsnedsättningar, ålder, sjukdom och dylikt är att kommunicera. Kommunikation är en viktig grund för att kunna delta och integrera i vardagen med andra, det är en tvåvägsprocess där tankar, åsikter samt information delas med varandra. Med

kommunikation tänker man oftast på talet, men att kommunicera betyder inte enbart att använda språkligt tal. Kommunikation sker på många andra sätt till exempel genom kroppsspråk med miner och gester, ljud, bilder, texter och dylikt (Holmsten, 2005, s. 45). Som vi nämnt i kapitel 3.3 är språkutvecklingen hos det femåriga barnet väldigt individuellt varför bildstöd även kan användas vid kommunikation med typiskt utvecklade barn. Att använda sig av bilder som stöd vid intervjuer främjar barnets delaktighet. Med bilderna som stöd kan barnet få lättare att uttrycka sig samtidigt som tillvägagångssättet blir tydligt och konkret på barnets nivå. Med hjälp av bilder kan man även göra samtalsstunden lekfull och avspänd. Vi har valt att fokusera på bildstöd, men är givetvis medvetna om att det finns många andra alternativa kommunikationshjälpmedel.

5.1 Olika kommunikationsstöd

I artikeln *Hälsolitteracitet – en kommunikativ utmaning för hälso- och sjukvården* (Wångdahl, Lau, Nordström, Samulowitz, & Karlsson, 2017) förklarar författarna begreppet hälsolitteracitet och hur hälso- och sjukvården kan bli bättre på att kommunicera med patienter. Wångdahl et al. förklarar hälsolitteracitet som den enskilda personens förmåga att ta tillvara informationen och kunskapen hen har om hälsa samt hur hen bäst tillämpar dessa vid beslut gällande förebyggande åtgärder samt sjukvård. En god läs- och skrivkunskap är inte tillräcklig enligt Wångdahl et al., patienten behöver kunna samtala, värdera och tolka den information hen har. Artikeln lyfter tre olika sätt att stärka hälsolitteraciteten hos patienterna, dessa är förstå mig rätt – teach-back, personcentrerad patientutbildning samt kommunikationsstöd med bilder (2017, ss. 127, 130-133).

Kommunikationsstöd med bilder är ett exempel på kognitivt stöd som en del av Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK). I AKK ingår metoder, redskap och insatser för att stödja kommunikation hos de personer som har brister i den kommunikativa förmågan (Buchholz & Holmqvist, 2016, s. 246). Förutom kroppsspråk och gester, som också kan kallas för naturliga AKK-former, finns det särskilda former av AKK så som bland annat tecken, bilder och ord (Fäldt, Nilsson, & Wiig, 2018).

Kognitivt stöd är ett brett begrepp och kan innehålla flera olika delar. Wennberg, Sjödin, Buchholz och Janeslätt (2016, ss. 268-269) menar att kognitivt stöd inte bara kan användas för personer med diagnoser utan passar alla oavsett ålder och utvecklingsnivå. Grunderna för det kognitiva stödet är att förtydliga det viktiga vid information, konkretisera det abstrakta, till exempel tider, samt synliggöra det osynliga så som exempelvis oskrivna regler.

Wennberg et al. delar in begreppet i fem delar; *anpassningar i den fysiska miljön* som bland annat kan innebära märkning av sakers förutbestämda platser med text eller bilder samt att se till att störande ljud, ljus eller föremål sorteras bort. *Förhållningsätt i den psykosociala miljön* där de omgivande personerna anpassar sig i sitt sätt att ge information till personen i behov av kognitivt stöd. Stöd i *rutiner* genom exempelvis scheman med delmoment. *Konsumentprodukter* det vill säga produkter som kan användas som stöd som finns i de vanliga affärerna, hit hör som exempel, el tandborste som påminner om när det gått en viss tid, olika förvarningssystem samt mobiltelefonen med påminnelsefunktioner. *Förskrivningsbara hjälpmedel* är det femte och dessa varierar på var man bor och ens kommun erbjuder.

Ett sätt att ge information med kognitivt stöd är genom bilder. Bildstöd har som mål att underlätta genom att vara ett verktyg till förståelse. För personer med svårigheter att uttrycka sig i tal eller språk blir bilderna en viktig del. Bilderna kan vara färdiga bilder från diverse databaser, foton, symboler eller egna ritade bilder. Bilderna kan vara utskrivna på papper eller på en skärm, viktigast är att bilderna är anpassade för användaren både efter behov och förmåga eftersom bildstödet ska öka självständigheten och delaktigheten. (Wennberg, Sjödin, Buchholz, & Janeslätt, 2016, s. 269) (Om KomHIT, u.d.).

I Sverige startade 2013 ett treårigt projekt, KomHIT, med syfte att se till att barn med funktionsnedsättningar skulle få större chans till delaktighet under vårdvistelser. Barn med funktionsnedsättningar var den primära målgruppen men även familjer med brister i svenska både i tal och skrift var en målgrupp. En viktig del av projektet var att använda en universell utformning på så sätt att informationen och kommunikationen formulerades på ett allmänt sätt. Det för att informationen och kommunikationen ska kunna förstås och användas av alla, också för de personer som har en kognitiv eller kommunikativ svårighet. För att göra detta möjligt krävdes det en ökad användning av bildstöd, struktur och begripliga texter. I och med projektet KomHIT, samt för att underlätta för de berörda inom vården, skapades en databas som har färdiga samtalskortor. Databasen Bildstöd finns på bildstod.se och är öppen för alla att använda. I Finland finns en motsvarande databas som heter Papunet. (Om KomHIT, u.d.) (Thunberg, 2019) (Papunet, 2019).

5.2 Att tänka på vid användande av bildstöd

Vilka ord man väljer att komplettera med bildstöd är olika för olika situationer och individer. Det den vuxna tycker att är viktigt stämmer inte alltid överens med vad barnen tycker att är

viktigt. För att komma i gång kan den vuxna använda sig av en färdig kommunikationsmall från exempelvis Bildstöd eller skapa en egen uppsättning utifrån det barnet ifråga är intresserad av. När ett ordförråd byggs upp är det till fördel att skapa ett basförråd som är litet men innehåller de viktigaste orden som används ofta. Ett specifikt ordförråd med mer omfattande bilder behöver också finnas med de bilder som inte används lika ofta men är viktiga även de. Ytterligare skapas ordförråd utifrån olika kategorier. (Bergh & Bergsten, 1998, ss. 37-38).

Förutom det visuella stödet som bilder ger fungerar det även som ett minnesstöd och ger ett fokus på samtalsämnet. Bilder kan också ge barnet stöd i att hitta ord för att förklara det hen vill. Bildstödet kan vara foton på specifika saker, personer eller platser men för att en utomstående ska förstå bilden kan den behöva förtydligas med text. Detta gäller även de generella bilder som används eftersom en bild kan betyda olika saker för olika personer (Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018).

Holmsten (2005, s. 72) tipsar om att man vid användandet av bilder i samtal med barn bör sitta snett mitt emot barnet eller vid sidan av hen. Barnet kan på så sätt välja om hen vill ha ögonkontakt eller inte samtidigt som en sådan placering även ger den vuxne och barnet möjlighet att fokusera på bilderna tillsammans. Holmsten (2005, ss. 83, 91 - 92, 102) lyfter även vad personer i tidigare undersökningar konstaterat, nämligen att det är lättare att kommunicera med barn om känslor, tankar och upplevelser kring olika teman om man utgår från bilder. Vid användning av bilder i samtal med barn kan man på ett annat sätt styra barnet mot bestämda teman, så som till exempel barnets dagsaktiviteter eller dagsrytmen på daghemmet. Bilderna kan samtidigt öppna upp för barnets fria fantasi och spontana berättarförmåga. Här beror det helt på hur bilderna presenteras och hur de tillhörande frågorna formuleras. Ju fler detaljer bilderna och frågorna innehåller, desto mer ledande blir de. De kommentarer och yttranden barnet gör om bilderna, bör följas upp av den vuxna på ett sätt som inte styr det vidare samtalet i en viss riktning. Bilder som visar olika känslor kan leda till att barnet börjar reflektera över sina egna känslor.

5.3 Användning av bildstöd bland typiskt utvecklade barn

En studie har gjorts gällande användandet av bildstöd bland typiskt utvecklade barn på två allmäntandvårdskliniker i Sverige. All personal på de två klinikerna hade fått utbildning samt stöd i användandet av bildstöd. Under fyra veckor skickades bildkallelser till alla barn mellan 0-13 år, när dessa barn kom till besöket användes bildstöd även då. Under dessa veckor fick

föräldrar och personal fylla i enkäter om hur de upplevt att barnets delaktighet före och under besöket påverkats av bildkallelsen samt bildmaterialet som använts under besöket. Den största delen av föräldrar upplevde att bildstödet gjort att barnet blev mer delaktigt. Personalen lyfte att förförståelsen och förståelsen var större. I den andra delen av studien intervjuades en fokusgrupp med barn i årskurs 2 om rättigheter, tanvårdsbesök och hur de själva skulle tro att det var att få bildkallelser till tandvården. Barnen var positiva till bildkallelse och de önskade att de skulle få sådan kallelse om de hade möjlighet att välja. En del av barnen trodde även att bildkallelser skulle passa tonåringar, vuxna och äldre medan andra tyckte att det bara passar för barn. Resultatet av studien visar dock på att bildstöd ökar barns delaktighet inom tandvården men även att mer forskning behöver göras inom området. (Gunnerek & Gustafsson, 2016, ss. 2, 10, 21, 24).

I studien *Typiskt utvecklade barns uppfattningar om bilder tänkta för samtal om känslotillstånd vid sjukhusvistelse* (Holstensson & Karlsson, 2012) deltog barn i ålder fyra till åtta år för att namnge flera ritade ansiktsuttryck. Studien var en del av ett projekt med syfte att ge barn bättre förutsättningar att kommunicera inom sjukvården, speciellt barn med funktionsnedsättningar. I studien av Holstensson och Karlsson framkommer att barns tolkningar och val av ansiktsuttryck skiljer sig mot de vuxnas, vilket är viktigt att tänka på i skapandet av material och instrument med bildstöd. Genom att ge barn, både med och utan funktionsnedsättningar, flera möjligheter att uttrycka sina känslor och tankar ökar deras delaktighet inom vården. Instrumentet som testades i studien hjälper inte bara barn med funktionsnedsättningar, även blyga barn samt barn med annat språk lyftes som gynnare av metoden. (Holstensson & Karlsson, 2012, ss. 5, 23 - 24).

Gällande användning av bildstöd beskriver Holmsten (2005, s. 12) ett annat projekt som genomfördes i en daghemsgrupp i en kommun i Sverige under år 2000. I projektet testade pedagogerna att använda samtalsbilder med typiskt utvecklade barn. Temat var barnens egna upplevelser av vardagen på daghemmet. Erfarenheterna som pedagogerna lyfte i samband med detta projekt var att de lärde känna barnen bättre, fick en mer nyanserad bild av varje barn samt bättre kunskap om hur barnen upplevde sin dag. (Holmsten, 2005, s. 91).

Förutom de nyss nämnda studierna lyfter även Michaela Holm, talterapeut på Folkhälsans center för kompletterande kommunikation och pedagogik (Rundell, 2017), fram hur bildstöd och stödtecken kan få talet hos barn att snabbare komma igång. Barn som inte kan uttrycka sig blir lätt frustrerade, men med bildstöd har de en möjlighet att berätta och bli förstådda. Språket blir inte i fokus och barn med språksvårigheter har inte lika stor press på sig att tala.

I en artikel från Folkhälsans tidning (Rundell, 2017) nämner man även att personer med minnessjukdomar eller patienter med afasi kan lära sig kommunicera med bildstöd. Också här lyfts bildstöd som ett sätt att kommunicera med personer med annat språk.

En bild är något verkligt som barn kan ta på men har ett innehåll som kan tolkas olika beroende på kunskap och erfarenhet. Redan innan barn nått två års ålder har de förmågan att förstå ord-bild och bild-objekt. Barn kan även känna igen känslor och ansiktuttryck innan de kan sätta ord på dem. Vid två till tre års ålder börjar barn benämna känslor. (Butler, Carey, DeLoache, Ganea, & Preissler, 2009) (Holstensson & Karlsson, 2012).

6 Intervjumetoden

Den intervjumetod som detta arbete fokuserar på är den kvalitativa intervjuformen, som används då man försöker nå insikt om fenomen som berör individer och situationer i den sociala verklighet de lever i (Dalen, 2015, s. 15). Detta passar bra in då metoden som utvecklas ska möjliggöra att samla in data om familjers och det femåriga barnets vardag. Tanken med att involvera hela familjen i datainsamlandet är att få en mer heltäckande bild av familjens välmående i och med redogörandet av den individuella upplevelsen av vardagen. I möten med andra människor är det av allra största vikt att tänka på det egna bemötandet och förhållningssättet. Ett annat viktigt perspektiv är delaktigheten. Eftersom målet med detta arbete är att skapa en delaktighetsfrämjande intervjumanual är det därför angeläget att fokusera på hur delaktigheten främjas under intervjuprocessen.

6.1 Kvalitativ intervju

Den kvalitativa forskningen utgår ifrån att bedöma människors erfarenheter av verkligheten samt deras perspektiv på denna verklighet. Den verklighet man som forskare är intresserad av är den hur människor själva uppfattar sig och andra eller hur de konstruerar i samspel med andra. Det centrala ligger på verkligheten som en social konstruktion. (Carlström & Carlström Hagman, 2011, s. 137). Under intervjusituationen lyssnar den som gör intervjun på den intervjuade, och försöker få grepp om det som berättas. Detta kräver en förförståelse av intervjuaren. Denna förförståelse baserar sig på uppfattningar som vi har om fenomenet som ska studeras. I detta examensarbete har vi som vi tidigare också nämnt fokus på det femåriga barnet och dess vardag och fritid tillsammans med familjen. Förförståelsen är också viktig i ett senare skede då intervjun tolkas. Tolkningen bygger främst på direkta uttalanden,

men utvecklas sedan i en dialog mellan forskaren och det empiriska materialet. (Dalen, 2015, s. 17).

Danielson (2017, ss. 144-145) hänvisar till Patton som beskriver att den kvalitativa forskningsintervjun med så kallade öppna frågor kan användas om man till exempel vill undersöka personers upplevelser, erfarenheter, uppfattningar, åsikter, känslor och kunskap. I en semistrukturerad intervju med öppna frågor är frågorna formulerade i en viss struktur, men de behöver inte tas i samma ordning. Intervjuaren behöver istället kunna anpassa sig till vad som kommer upp under intervjun. En viktig förutsättning är att intervjuaren på förhand är väl införstådd med frågorna och syftet med intervjun. Carlström (2011, s. 189) benämner också att när olika frågeområden inom ämnet är bestämda på förhand så kallas intervjun för halv- eller semistrukturerad och omfattar vanligtvis de stora delområden som det är tänkt att intervjun ska handla om. Frågorna bör inte vara för många, utom istället breda och spänna över ett större område. Ju mer intervjuaren kan om området desto lättare blir det att genomföra intervjuerna.

Då man använder intervju som metod finns det behov av att utarbeta en intervjumanual. Man bör tänka på att då man gör en levnadsintervju är den mera öppen och behöver en mindre detaljerad manual än då man gör mera strukturerade intervjuer. Manualen ska innehålla de centrala teman och frågor som täcker området för studien. Frågorna ska vara av relevans och de inledande frågorna sådana att den intervjuade mår bra och kan känna sig avslappnad. Så småningom går frågorna in på de centrala teman, för att mot slutet igen gå mot mera generella teman. Frågorna ska utarbetas grundligt till manualen. Tanken med frågorna är att den som blir intervjuad ska med hjälp av uppmuntran kunna öppna sig och med egna ord berätta fritt om det som frågas. Frågor där man ber den intervjuade att beskriva något är ofta bra frågor. Dessutom är det viktigt att tänka på att frågorna är tydliga, att de är öppna och inte ledande, att de inte är för känsliga så att den intervjuade vägrar svara samt att frågan ger utrymme för också otraditionella uppfattningar. (Dalen, 2015, ss. 35-37). Användning av inspelningsutrustning under genomförandet av kvalitativa intervjuer rekommenderas eftersom det är så viktigt att få med informanternas egna ord. De som deltar i intervjun bör däremot alltid tillfrågas om de ger sitt godkännande till detta eftersom de har rätt att säga nej till att bli inspelade. (Danielson, 2017, s. 149). Dalen (2015, s. 40) lyfter även fram att det i en kvalitativ intervjustudie alltid måste göras en eller flera provintervjuer, dels för att testa intervjumanualen, men också för att testa sig själv som intervjuare. Dessutom har man under dessa tillfällen möjlighet att testa hur den tekniska utrustningen fungerar. Efter

provintervjuerna kan man behöva korrigera sin intervjumanual genom att till exempel formulera om frågor eller ändra begrepp. Om två personer samverkar under intervjun är en rekommendation att den ena ställer frågorna och den andra för anteckningar, även om ljudinspelning sker (Danielson, 2017, s. 149).

Det finns flera tillvägagångssätt för att sedan analysera det empiriska materialet av en kvalitativ intervju. Gemensamt för dem är att man tolkar det insamlade materialet och skapar en social verklighet som ger mening åt sina erfarenheter, vilket leder till att resultatet blir mångfacetterat och beroende av den som tyder det. Speciellt då man undersöker individers vardag är det viktigt att kunna sätta sig in i en annan människas situation och försöka se det som ska tolkas ur den människans synpunkt och få en förståelse av helheten. (Dalen, 2015, ss. 18-19). Carlström & Carlström Hagman (2011, ss. 134-139) beskriver att forskarens eller utvecklingsarbetarens stora uppgift är att producera tillförlitliga resultat och slutsatser eller åtminstone utveckla så trovärdiga och användbara kunskaper som möjligt. För att stärka validiteten kan triangulering göras, vilket innebär att slutsatserna undersöks av flera forskare, flera informationskällor och datainsamlingsmetoder. För att även stärka tillförlitligheten eller reliabiliteten bör forskaren eller utvecklingsarbetaren försöka implementera god reliabilitet genom hela forskningsprocessen. Här kan nämnas som exempel att man som intervjuare undviker att ställa ledande frågor eller att man är fler som utför intervjun samt att intervjudata spelas in för att säkra dokumentationen. I kvalitativa metoder är även begreppet generaliserbarhet viktigt. Detta innebär att slutsatserna kan ge läsaren eller andra en uppfattning om eller hur detta kan användas i fortsättningen.

När det gäller svårigheter finns det så kallade underliggande problem som man kan stöta på under intervjuprocessen. Dessa är viktiga att ta i beaktande och vara medveten om då man gör en kvalitativ intervjuforskning. Ett av dessa problem är risken för stigmatisering, att dra en grupp människor över en och samma kam. Ett annat är solidaritetsproblem, som innebär att intervjuaren kommer för nära den grupp av människor eller problematik som man undersöker, vilket kan resultera i svårigheter vid tolkningen av resultaten. Dessutom kan oro som väcks under intervjun, av antingen den som gör intervjun eller den som blir intervjuad, påverka processen. Det kan handla om att personen som blir intervjuad är obekvämt att diskutera de teman som tas upp eller att intervjuaren känner en oro för att hamna i obekväma situationer och därmed förbiser viktiga teman. (Dalen, 2015, ss. 20-24).

6.2 Intervjuer av barn

Ett sätt för att få ta del av barnens eget perspektiv och för att göra deras röster hörda, är att använda sig av barnintervjuer. Den samtalsliknande barnintervjun anses vara en god metod att använda för att fånga och synliggöra barns tankevärld. Barn själva är den bästa kunskapskällan för förståelsen om barns liv, perspektiv och erfarenheter, därav är det av stor vikt att skapa optimala förutsättningar inför samtalsintervjun. (Eilard, 2009, s. 5). Vid planering av barnintervjuer är det viktigt att fundera på var intervjun ska genomföras, när på dagen intervjun ska göras samt hur lång intervjun bör vara (Carlström & Carlström Hagman, 2011, s. 199).

Livsformsintervjun som är utvecklad av Hanne Haavind år 1978 är en variant av den kvalitativa forskningsintervjun som har ett systematiskt tillvägagångssätt. Metoden är passande för vardagsforskning med barn och familjer under skolåldern. Genom livsformsintervjun försöker man så detaljerat som möjligt få fram information om en specifik dag. Man använder sig av dygnets kronologi från morgon, förmiddag, eftermiddag till kväll och natt. Metoden bygger inte på färdiga frågor eller en strukturerad intervjumetod, men intervjuaren kan förse sig med idéer av olika typer av frågor som stöd inför intervjun. Frågorna är öppna med följdfrågor, tanken är att få motiveringar och reflektioner om vardagen av den som blir intervjuad. Intervjumetoden går ut på att intervjua samma person flera gånger om händelser som nyligen har hänt. I livsformsintervjun, då man undersöker samspel och utveckling, används gårdagen som den specifika dagen för intervju. Detta också då det är lättast att relatera till och minnas det som nyligen hänt. Utgångspunkten gällande resultatet med denna intervjuform är att få information om personens upplevelser och förståelse, inte sanningen över det som egentligen hände. (Halden Aarrestad, 2015, ss. 13-14) (Dalen, 2015, s. 35).

I vår utarbetade intervjumetod där vi fokuserar på en vardag från morgon till kväll tillämpas tidslinjen. Detta för att konkretisera och tydliggöra vardagen för barn i femårsålder. Tidslinjen används som ett kraftfullt verktyg inom pedagogiken både inom daghem och skola för att underlätta förståelsen för tid och rum. Tidslinjen har också använts som en digital programvara som synliggör parallella processer. I Allmänna Barnhusets projekt "Barnets rättigheter i vårdnadstvister" har man tillsammans med Familjerättsbyrån i Göteborg utvecklat samarbetsformer mellan familjerättssekreterare och barnavårdsutredare samt för att uppmärksamma och utveckla former för barnets delaktighet och behov av stöd. I projektet fanns behov av att på ett tydligt och enkelt sätt synliggöra vilka insatser och andra

åtgärder som barnet och familjen varit med om under en avgränsad tidsperiod. Genom tidslinjen kan man åskådliggöra parallella handläggningsprocesser och följa dem över en viss tid. Tidslinjen kan även användas när barn och föräldrar är involverade i flera utredningsprocesser samtidigt, när det krävs samverkan mellan fler aktörer eller i samtal med föräldrar och ungdomar. Dessutom har tidslinjen använts som ett sammanfattande dokument, som kan tilläggas eventuell utredning. (Stiftelsen Allmänna Barnhuset) (Skolbanken, 2012).

6.2.1 Betydelsefulla faktorer

Inför ett samtal eller en intervju är det viktigt att börja med att fråga barnet om hen vill delta, gärna tillsammans med föräldrarna. Som intervjuare bör man vara medveten om att barn är olika och tar hänsyn till deras behov. För många barn är det viktigt att ha med sig en trygg vuxen i samtalet och vanligtvis någon av barnets föräldrar. Barnet känner sig oftast då mer bekväm och trygg och i synnerhet för yngre barn kan det vara viktigt att en förälder finns med i samtalet eller bara i närheten. Man bör även vara medveten om att barn upp till 4 - 5 års ålder kan ha svårt att avvika från sina föräldrar för ett samtal med en främmande vuxen. Om barnet till exempel har en funktionsnedsättning kan det vara särskilt viktigt att ha med sig en förälder som stöd. Genom föräldrarnas närvaro möjliggörs också att barnet kan få bekräftelse och godkännande att prata om svåra saker, de kan också ge relevant information till såväl barnet som till den som genomför intervjun och på så sätt rätta till missuppfattningar. På så vis kan även barnet få en känsla av medupplevelse från föräldern kring sina erfarenheter och upplevelser samtidigt som föräldern kan få en bredare syn på barnet och dennes behov. (Socialstyrelsen, 2018, ss. 83-85).

Varje samtalssituation med ett barn är speciell. Varje barn är unikt, både i sina förmågor och erfarenheter; ålder och mognad, upplevelser och levnadsvillkor. Hela samtalet påverkas även av barnets idéer om samtalet, såsom till exempel hur barnet tror att andra viktiga personer ser på samtalet, men också hur barnet mår just nu. Därför är det a och o att inför samtalet och intervjun skapa sig en kunskap om och förståelse för barnet. Givetvis kan det variera hur informationen blir samlad inför ett samtal. Förutsatt att man redan känner till en del om barnet, så behöver man också vara lyhörd under samtalet för barnets sätt att tänka, kommunicera och agera. Det är viktigt att ta reda på vad det specifika barnet förstår och inte förstår, hur barnet uppfattar situationen samt för hur man lättare kan skapa kontakt. Detta hjälper den professionella att anpassa sitt sätt att vara och kommunicera med det enskilda

barnet. Ytterligare krav på lyhördhet och flexibilitet ställs ifall barnet har kommunikationssvårigheter. Barnet kan då behöva hjälp och stöd av kommunikationsverktyg, för att ha möjlighet att uttrycka sig och ta emot information. (Socialstyrelsen, 2018, s. 21).

Kvaliteten i intervjuer med barn är beroende av intervjuens uppbyggnad. Tillvägagångssättet man använder sig av är därför en mycket väsentlig faktor. Eftersom kvaliteten på intervjun påverkar själva slutresultatet av barnets berättelse, måste stort fokus läggas på förberedelserna. (Dalen, 2015, s. 51). Gamst, Jacobsen, & Langballe (2010, ss. 39-42) lyfter fram metoden *den dialogiska samtalsmetoden* – DCM och dess olika faser. Den första fasen benämner de som kontaktetableringsfasen och där läggs grunden för relationen mellan intervjuaren och barnet. I denna fas bör intervjuaren ge barnet en känsla av att vara accepterat och bekräftat. Därefter följer en inledande procedurfas där intervjuaren ger barnet tydlig information om intervjun, vad syftet är och hur den kommer att genomföras. Dessa moment måste anpassas till barnets nivå så att barnet förstår vad det handlar om. I nästa fas, introduktionsfasen, ger intervjuaren en inledning till de teman som ingår i intervjun. När ett tema och den öppna frågeställningen har presenterats övergår intervjun i en fas av fritt berättande. Detta följs sedan upp av en fördjupningsfas där intervjuaren återigen intar en mer aktiv roll. Till sist avrundas intervjun med en avslutningsfas. Fokus bör där ligga på att ge barnet en positiv uppfattning om upplevelsen av hela intervjusituationen samt feedback på att informationen som getts har varit värdefull.

Under hela intervjutillfället är det viktigt att intervjuaren visar tålmod och motstår frestelsen att tala så fort barnet slutar att berätta. Det är också essentiellt att aktivt lyssna och visa intresse för vad barnet har att säga. Barnet behöver få chansen att fundera på ett svar, därför bör man som intervjuare inte ställa en ny fråga för snabbt, utan försöka stå ut med en viss tid av tystnad. Det handlar om att visa ett äkta, empatiskt intresse för barnets egna erfarenheter. I intervjusamtalet kan det underlätta att ibland ge korta små kommentarer, såsom ”hm”, ”jaha” men även genom reflektioner över vad barnet sagt. Det positiva lyssnandet inkluderar också ickeverbal respons, vilket kan få barn att känna att de är lyssnade på utan att känna sig pressade att berätta på ett visst sätt. (Cederborg, 2010, s. 59) (Carlström & Carlström Hagman, 2011, s. 199).

Det är även väsentligt att veta hur man bygger upp en förtroendefull relation och hur intervjuaren kan få barnet att öppna upp och berätta mera. Skapandet av en förtroendefull relation sker enligt Socialstyrelsen (2018, ss. 33-34) till stor del i början av ett samtal, men

vissa menar även att arbetet med att skapa en förtroendefull relation sker kontinuerligt under hela samtalet. Däremot bör ej för stort fokus läggas på att skapa en förtroendefull relation, eftersom barnet då kan tappa intresset för det som samtalet egentligen ska handla om.

Ibland kan det vara bra att komplettera intervjun med stödmaterial eller andra kompletterande metoder. Rekvisita som kan användas kan till exempel bestå av bilder, böcker, handdockor eller andra leksaker. Rekvisita kan ha olika funktioner. Den kan användas som kontaktskapande i början av intervjun eller användas som litet avbrott ifall barnet tröttnar, eller som en utgångspunkt för barnets berättande eller för att underlätta koncentrationen. För att dokumentera intervjun är det mer viktigt och tillförlitligt att bända in intervjun än att enbart föra anteckningar. Tolkningsprocessen sker redan under intervjun, men det är också viktigt att återkalla och lyssna av en bandinspelning för att komma ihåg hur något har uttryckts. En bandinspelning är en så kallad kvalitetssäkring, det vill säga en försäkran att intervjuaren har fått med den essentiella informationen, vilket i sin tur också förbättrar chanserna till att citera barnet eller intervjuaren direkt. (Eilard, 2009, s. 14).

6.2.2 Risker

Risker finns förstås även vid denna typ av intervjuer. En risk vid intervjuer av barn är om intervjuaren på förhand har bestämt sig för ett visst händelseförlopp och genom att ställa ledande frågor får den uppfattningen bekräftad av barnet (Cederborg, Barnintervjuer, vägledning vid utvecklingsarbete, 2000, ss. 28-29). Eftersom det kan vara svårt att på förhand veta vilka barn som kan svara på ens frågor är det bra om intervjuaren först prövar om barnet kan redogöra något via öppna frågor. På så vis får också intervjuaren möjlighet att bedöma barnets förmåga och motivation till att berätta. Om barnet inte ger tillräckligt med information kan fokus läggas på det som barnet tidigare har sagt och leda diskussionen vidare utifrån det. (Cederborg, Barnintervjuer, vägledning vid utvecklingsarbete, 2000, s. 67).

Dalen (2015, ss. 49-51) nämner även barnets upplevelse av att känna sig pressad som en risk. Detta kan ske om frågorna är ledande eller invecklade, barnet kan så uppleva sig förvirrat och svara så som det tror att intervjuaren vill. Av intervjuaren krävs därför god kunskap om barn och deras sätt att kommunicera. För att kunna uppträda ledigt och naturligt under intervjusituationen behöver intervjuaren dessutom även ha erfarenhet och kunskap av barn i den specifika åldern. Som nämndes i kapitel 3 är ett barns utveckling individuell och påverkas i hög grad av den sociala och kulturella miljö barnet vistas i under sin uppväxt.

Detta kan således innebära att en femåring kan berätta sådant som en annan femåring inte kan. (Cederborg, Barnintervjuer, vägledning vid utvecklingsarbete, 2000, s. 51).

6.3 Familjeintervjuer

Att intervjua flera personer samtidigt kan upplevas som svårt och ställer därmed vissa krav på intervjuaren. De problematiska aspekterna som behöver tas i beaktande vid en familjeintervju kan dels handla om maktaspekten mellan vuxna och barn men även att de mer verbala och pratglada barnen tar mer för sig och gör sin röst hörd mer än de barn som är blyga och tystlåtna. Barn kan även försöka ”svara rätt” på grund av vad barnet tror att intervjuaren eller de vuxna vill höra. (Eilard, 2009, s. 7).

Det är en utmanande uppgift att vara gruppintervjuare och det behövs noggranna förberedelser inför denna typ av intervju. Testintervjuerna kan ses som en träning för intervjuaren i att både vara observatör, registrator och ansvarig för att diskussionen hålls till ämnet. Även den sociala situationen som sådan är komplex och som huvudregel ska intervjuaren inte avbryta och inflika, eftersom det kan leda till distraktion i berättandeprocessen. Dock kan det ibland vara av värde att ingripa för att föra samtalet tillbaka till huvudspåret, genom att nämna frågan än en gång. Intervjuaren bör också vara uppmärksam på familjedynamiken och samspelelmönstret mellan familjemedlemmarna. Det är också av stor vikt att låta alla familjemedlemmar komma till tals, vilket intervjuaren kan förtydliga. En familjeintervju kan ge ett omfattande och ett större helhetsintryck över ett specifikt sammanhang. (Carlström & Carlström Hagman, 2011, ss. 286-287).

Dalen (2015, s. 45) lyfter fram egenskaper som förmågan att kunna visa intresse och respekt för andra människor, förståelse, empati och tolerans för andras åsikter samt viljan till att lyssna på andra människor som viktiga hos intervjuaren. Familjeintervjuer kan som sagt vara svåra att genomföra och det är viktigt att låta respondenterna få svara till punkt, därför är det av stor vikt att inte bryta upp i förtid, vilket kan visa tecken på nonchalans. Detta kan störa hela intervjuprocessen och ha negativa verkningar på datainsamlingen. Det kan därför vara bra att komma överens om nödvändiga regler gällande familjediskussionerna, den tillförlitliga datainsamlingen samt för den positiva stämningen. (Carlström & Carlström Hagman, 2011, s. 287).

6.4 Bemötande och delaktighet

Ett gott bemötande är givetvis viktigt i alla möten mellan människor och speciellt när den professionella aktören har makt i någon form. Bemötandets språkbruk, tonläge och kroppsspråk kan ha en enorm betydelse för den individ man möter, både gällande självkänsla och uppbyggandet av en tillits- och förtroendefull relation (Meeuwisse, Swärd, Sunesson, & Knutagård, 2016, s. 373). Blennberger (2013, ss. 86-87, 121) beskriver att man även bör ha samspelelsförmåga och kunna anpassa sitt bemötande i en viss situation. För att kunna bygga upp en tillit måste man visa respekt genom artighet och hänsyn, empati som uppmärksamhet och lyhördhet, ha ett rättvist bemötande med lika behandling av olika personer, en jämlik hållning samt tydlighet och saklighet. Andra bemötandenormer är vänlighet med inslag av värme och hjärtlighet och empati som medkänsla och humor. Humor är också en viktig egenskap då vi bemöter människor. Det finns ett välbefinnande i leendet och det goda skrattet. Humor kan ge en ”ljus tonart” i bemötandet. Humor är även ett uttryck för en hållning av mental frihet och lätthet, en förmåga att se och ge uttryck för de olika komiska inslag som finns i många livssituationer. Humor behövs därför i bemötandet som glimtar, ljusstrimmor av hopp och försoning, även för personer i svåra livssituationer. Humor med betoning på ett ljust tonläge är besläktad med livsglädje och är ett uttryck för glädjen inför att leva och möta andra.

Efter barnkonventionens tillkomst och implementering under 1990-talet började man allt mer bedriva forskning om barn tillsammans med barn. Man började utgå från barns perspektiv i syfte att förbättra deras villkor. I och med detta förändrades också synen på barnet som en aktiv individ i samhället och att både barn och vuxna samtidigt betraktas som likvärdiga. FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den också kallas, innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. Barnkonventionen är ett rättsligt bindande internationellt avtal som slår fast att barn är individer med egna rättigheter. Det finns fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas när det handlar om frågor som rör barn. Nr. 2 i konventionen står för att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Nr. 3 står för att barnets bästa alltid ska beaktas vid alla beslut som rör barn. Nr. 6 är att alla barn har rätt till liv och utveckling och nr. 12 är att alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad. (Konventionen om barnets rättigheter, u.d.). Värdegrunden i grunderna för planen för småbarnspedagogik baserar sig på de allmänna principerna i FN:s konvention om barnets rättigheter, lagen om småbarnspedagogik 13.7.2018/540 och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I Grunderna för planen för

småbarnspedagogik lyfts delaktighet som något som utvecklar barnens förståelse för gemenskap, rättigheter, ansvar och konsekvenser av val. (Utbildningsstyrelsen, 2018, ss. 8, 19, 31).

Hillén (2013, s. 27) säger att begreppet delaktighet handlar om att få uttrycka sina åsikter och tycka till om olika förslag på förändringar, eller att delta i själva utformandet av en förändring. Enligt Hillén kan barns involvering när det gäller forskning delas in i delaktighet och deltagande. Delaktighet kan ses som ett mål och deltagande den aktiva handlingen. När barn görs delaktiga i forskningsprocessen kan det gå in under benämningen deltagarbaserad forskning. Med detta menas att de som deltar ges mer inflytande över själva forskningsprocessen. Forskaren i denna typ av forskning fungerar som sakkunnig, men måste besitta förmågan att släppa ifrån sig kontrollen över kunskapsproduktionen till de deltagande eftersom det är de som är specialister på sin egen verklighet och vardag. (Hillén, 2013, s. 28). Enligt Socialstyrelsens publikation *Att samtala med barn Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* (2018, s. 15) benämns att för att kunna göra barn delaktiga så behöver ansvariga vuxna skapa förutsättningar för barnet att kunna utöva sina rättigheter. De vuxna behöver hjälpa de barn som till exempel har svårt att framföra sina åsikter, såsom barn med funktionsnedsättningar eller barn som inte behärskar det svenska språket. Att samtala med barn är oerhört viktigt och centralt för att säkerställa barnets delaktighet.

För att få ett mer inkluderande socialt samhälle krävs det att man involverar människor i alla åldrar som deltagare i vardagslivets olika arenor, såsom arbete, familj, daghem, skola, fritid, konsumtion och kultur. Detta kallas enligt Madsen (2006, ss. 203-204) för uppbyggandet av det inkluderande vardagslivet. Genom att skapa ett meningsfullt vardagsliv och med ett inflytande över den egna tillvaron begränsas den sociala exklusionen i samhället.

7 Forskningsetik och etiska dilemman

Forskningsetiken är alla de etiska överväganden som måste göras inför och under genomförandet av ett vetenskapligt arbete. Samhället ställer krav på genomförandet av vetenskaplig verksamhet genom lagar och olika riktlinjer. (Forskningsetiska delegationen b), u.d.). Carlström och Carlström Hagman (2011, ss. 172-173) beskriver Vetenskapsrådets rekommendationer genom fyra större principer vilka är informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.

Enligt Vetenskapsrådets rekommendationer ska den person som blir kontaktad inför intervju få information om vad undersökningen och intervjun handlar om, att det är frivilligt att delta samt tillvägagångssätt. Forskaren bör få ett frivilligt informerat samtycke som getts utan yttre påtryckningar, vilket innebär att deltagarna har rätt att själva bestämma över sitt deltagande. Då det handlar om att intervjua barn under 18 år ska vårdnadshavaren alltid informeras och samtycka till forskningen då personen är under 15 år. (Dalen, 2015, ss. 25, 28) (Carlström & Carlström Hagman, 2011, ss. 172-173). Vid informationslämnande bör även kontaktuppgifter till den som genomför undersökningen, den beräknade tidsåtgången, samt hur det insamlade materialet ska användas (Forskningsetiska delegationen a), u.d.).

Det första kontakttagandet vid intervjuundersökningar sker oftast per post. Det är viktigt att brevet är välformulerat, så att personen som får det förstår vad intervjun och undersökningen handlar om och får rätt information. Ofta bifogar man ett svarsformulär där den som ska bli intervjuad får underteckna för att visa sin vilja att delta i intervjun. Informationsbrevet, som skickas ut är speciellt viktigt, då det är första kontakten till de individer som eventuellt ska intervjuas. I brevet bör man redogöra över syftet med projektet, metoderna som man kommer att använda sig av och hur resultaten av undersökningen kommer att presenteras och förmedlas. Man bör berätta om vem som är forskningshuvudman och att det är frivilligt att delta samt att forskningspersonen när som helst har rätt att avbryta sin medverkan. Dessutom måste brevet innehålla information om följder och risker som forskningen kan medföra. (Dalen, 2015, s. 26).

Vetenskapsrådet har även krav på konfidentialitet, vilket innebär att alla uppgifter om de personer som ingår i undersökningen ska behandlas konfidentiellt. Det ska vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt personuppgifter gällande deltagarna i undersökningen. (Carlström & Carlström Hagman, 2011, ss. 172-173). Detta är speciellt viktigt i kvalitativa intervjuforskningar där man personligen möts vid intervjutillfället. Den som blir intervjuad bör känna sig säker på att uppgifter som lämnas under intervjun blir sekretessbehandlade och att hen inte kan bli spårad efter att den gett ut en viss information. (Dalen, 2015, s. 27). Med nyttjandekravet menas att de uppgifter som samlas in om enskilda personer endast ska användas till undersökningen.

Det är speciellt viktigt att tänka på etiska riktlinjer då man intervjuar barn. Det är nödvändigt att ha vårdnadshavarens informerade samtycke. Det är även viktigt att handla enligt vårdnadshavarnas önskan och åsikter men som forskare kan man ifrågasätta föräldrarnas roll. Föräldrar kan påverka barns svar genom att ge färdiga modeller eller förbjuda dem att

uttala sig om något specifikt, eller totalt förbjuda barnen att delta i intervjuundersökningar. Men det kan också vara så att vårdnadshavaren har gett informerat samtycke men att barnet inte känner att hen vill delta. Etiskt sett är det viktigt att man även beaktar barnens åsikt och även ber om ett samtycke från dem. Det behöver även berättas för barnen att intervjuaren har tystnadsplikt. (Dalen, 2015, ss. 28-29).

Vid intervjutillfällen med familjer och barn är det viktigt att vara medveten om att det kan uppstå situationer som man enligt lag har rätt att göra en anmälan om. En barnskyddsanmälan kan göras av vem som helst vid misstanke om oro. Professioner inom olika myndigheter har dock alltid skyldighet att anmäla. Vid direkt bevittnande av våld är det alltid varje medborgares skyldighet att göra en anmälan. Om det beslutas att göra en barnskyddsanmälan med stöd av barnskyddslagen bör de berörda personerna informeras om detta. (Forskningsetiska delegationen a), u.d.) (Finlex, 2007).

8 Metod- och manualutveckling

Målet med det här arbetet är att utveckla en delaktighetsfrämjande intervjumetod samt att även utveckla en intervjumanual som kan användas som stöd och hjälp vid den delaktighetsfrämjande intervjumetoden. Baserat på livsformsintervjun, tillsammans med tidslinjen som benämns i kapitel 6.2 har en tredelad intervjumetod tagits fram. Delaktigheten främjas i denna metod genom att hela familjen involveras i genomförandet, alla delar med tillhörande information är anpassat till det femåriga barnet med hjälp av bildstöd och som tidigare nämnts ges barnet möjlighet att ge uttryck för sin upplevelse av vardagen. Den tillverkade intervjumanualen grundar sig på arbetets teoridel och de olika teman där de etiska faktorerna och riktlinjerna tagits i beaktande. Den analys som görs i detta kapitel är baserad på den egna testningen av metoden.

8.1 Arbetsprocessen

Metodens och manualens arbetsprocess började med att vi tillsammans funderade på hur man på bästa sätt kunde få en omfattande bild av hur barnfamiljer upplever sin vardag och fritid och hur en delaktighetsfrämjande datainsamling gällande detta kunde göras. Avgränsningen gjordes i ett tidigt skede till familjer där det finns ett femårigt barn. Utgående från våra temaområden; det femåriga barnet, vardag och fritid, bildstöd och lek, började sedan utarbetandet av ett första utkast till vår manual. Eftersom vi i detta skede planerade att

genomföra testintervjuer påbörjades även processen med att hitta lämpliga familjer. För att vi alla skulle ha möjlighet att testa vår intervjumanual och oss själva som intervjuare såg vi det som lämpligt med fyra familjer. Urvalet gjordes inom de egna bekantskapskretsarna. Efter ett godkännande från både föräldrar och det femåriga barnet planerades intervjuerna så att var och en gjorde dessa i en för en själv obekant familj. Testintervjuerna gjordes under början av april 2019 på Åland och i Raseborg.

Som tidigare nämnts upptar vardagen med dess rutiner och vanemönster en stor del av en människas liv och torde således säga en del om dennes hälsa och upplevda välbefinnande. En meningsfull vardag kan påverka vår hälsa, både psykiskt, fysiskt och socialt, men det kanske inte är uppenbart och självklart för alla. Att väcka medvetenhet om detta för varje enskild individ kan därför ses som en viktig aspekt. Ur ett hälso- och välfärdsperspektiv ligger dessutom även ett ansvar inom olika områden i samhället, så som till exempel i kommunernas serviceutbud och dess tillgång samt i utbudet av lämplig verksamhet och aktiviteter för alla åldrar. Hur vardagen och fritiden ser ut helt allmänt för barn och deras familjer varierar givetvis beroende av både intressen och de möjligheter som finns. Det som barn och vuxna gör är nära förknippat med vilka möjligheter miljön runt omkring erbjuder dem. Fritidsutbudet har ökat på de flesta platser, men i skärgården kan det kanske se annorlunda ut. Hur ser vardagen och fritiden ut för barnen och familjerna där och har man kanske där mindre valmöjligheter på grund av till exempel avstånd? Även tillgången till den kommunala servicen kan se helt annorlunda ut i skärgården än i fasta Finland, vilket kan påverka invånarna på olika sätt.

8.2 Förberedelser

Den första kontakten till de familjer vi ansett vara lämpliga togs via sms eller appen Messenger där vi gjorde en kort redogörelse över vårt arbete samt syftet med provintervjuerna. Det vi såg som extra viktigt att förtydliga under den första kontakten var analysperspektivet. Med det menas att svaren på frågorna och övrigt som skulle framkomma under intervjuerna inte skulle komma att analyseras, utan istället själva intervjumetoden och manualen i sig. Syftet med provintervjuer nämner vi i kapitel 6.1 i detta arbete. Efter ett godkännande från föräldrarna skickades sedan ett informationsbrev hem till familjen. Brevet innehöll ett informationsbrev till föräldrarna samt ett till det femåriga barnet med bilder och lite text som föräldrarna läste för barnet (se bilaga 2 ss. 11 - 12). I infobrevet fick femåringen en kort beskrivning om vad intervjun går ut på och i slutet får barnet sedan välja ifall hen

vill delta eller inte. Eftersom vi i detta skede ännu inte hade fått ett godkännande av barnen i familjerna och med hänvisning till de etiska riktlinjerna gällande barnets samtycke till deltagande samt det delaktighetsfrämjande perspektivet såg vi det som en självklarhet att gå tillväga på detta vis. Informationsbrevet grundar sig på Vetenskapsrådets och Forskningsetiska delegationens riktlinjer som lyfts i kapitel 7 i detta arbete.

Till förberedelserna, utöver detta arbetes teoridel, har även ingått att skriva informationsbrev till både föräldrarna och det femåriga barnet, sätta samman bildschema över intervjugenomförandet, hitta lämpliga bilder till intervjudelarna, utarbeta frågor, testa inspelningsfunktionerna på våra telefoner, göra en feedbackblankett till både föräldrarna och barnen (bilaga 3 och 4) som deltar samt införskaffa det material som redogörs i manualen.

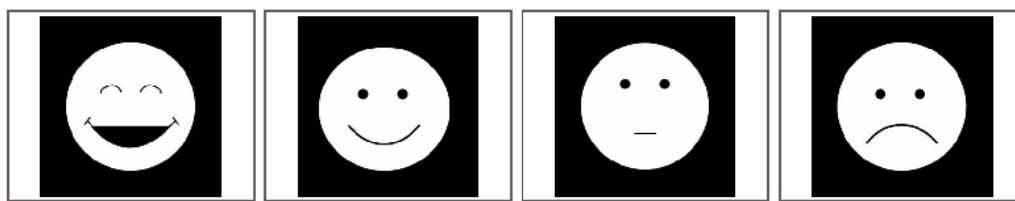
8.3 Intervjugenomförandet

Intervju med bildstöd består av en tredelad intervju som tar cirka en timme, med fokus på barnets vardag. Intervjun utförs på en trygg plats för barnet, i en ostörd miljö och på en tid och plats som familjen bestämmer. Fördelaktigt är om intervjun sker i informantens eget hem, på en tidpunkt då barnet är utvilat, på tisdag-lördag då man under intervjun diskuterar med femåringen om föregående vardag. Intervjun kan genomföras med hela familjen, men det viktigaste är att någondera av föräldrarna samt femåringen deltar. Kapitel 6 i detta arbete berör viktiga delar att ta i beaktande vid den kvalitativa datainsamlingen och intervjugenomförandet med barn och familjer. Utifrån dessa, tillsammans med temaområdena gällande vardag och fritid samt med hjälp av bildstöd har intervjumetoden utarbetats. Intervjun kan genomföras av en intervjuare och en observatör, men kan även genomföras av endast en person som intervjuar. Dokumenteringen kan ske via anteckningar av observatören eller av intervjuaren själv, via ljudinspelning/filmning eller/och fotografering av familjebilderna och tidslinjen. Under hela intervjugenomförandet är det viktigt att intervjuaren anpassar sig till barnet och familjen samt till det som framkommer under intervjun.

Intervjugenomförandet börjar med en inledande fas vars syfte är att skapa kontakt med barnet och familjen. I denna första del görs även en redogörelse över genomförandet, vilka delar som hör till intervjun samt intervjuarens och observatörens roll. Därefter kommer de tre delarna som själva intervjun består av.

I den första delen av intervjun behandlas familjen, individen och gemenskapen. Detta görs tillsammans med alla från familjen som deltar med hjälp av bildkort. Varje familjemedlem får välja en svartvit bild som man mest identifierar sig med. Deltagarna får sedan färglägga sin valda bild och till sist får varje familjemedlem presentera sig själv och sin familjegemenskap. Ifall någon från familjen saknas får barnet även välja bilder för dem och lägga dem med på bordet i familjegemenskapen. Familjen kan även välja bilder på sina husdjur.

I del två får femåringen tillsammans med intervjuarna och eventuellt föräldrarna kartlägga sin vardag och hur den upplevs av barnet. Denna del utförs lekfullt med stöd av en tidslinje som representerar ett dygn och bilder över vardags- och fritidssysslor. Som tidslinje kan till exempel målartape eller något annat lämpligt material på golvet användas. Bilderna läggs sedan ut i närheten av tidslinjen. Eftersom tidsbegreppen kan vara abstrakta för barnet kan några fasta bildkort läggas ut av intervjuaren. Dessa kan till exempel vara bilder som representerar morgon och kväll (solen går upp, respektive solen går ner) eller måltidsbilder (frukost, lunch, middag och kvällsmål). Intervjuaren ställer därefter tillhörande frågor om barnets vardag och barnet får i samband med svaren leta rätt på passande bildkort för den specifika aktiviteten. Frågorna till tidslinjen (bilaga 2) är indelade i olika dygnsteman och delas upp i morgon, dag, eftermiddag och kväll. Några exempel på dessa frågor är; *Vad gör du när du vaknat? Vad tycker du om att leka med? Vad gör du efter dagis? Vad gör du innan du går i säng?* Eftersom bilderna är utspridda på golvet kommer barnet behöva röra sig för att hitta de lämpliga bilderna. När barnet tycker att alla delar av dagen är med får hen avslutningsvis placera ut känslobilder vid de olika aktiviteterna. Detta görs i syfte att få en bild av hur barnet upplever sin vardag och därigenom meningsfullheten. Känslobilderna är indelade i fyra olika kategorier, ansikte med jätteglat minspel, glatt minspel, neutralt minspel, eller ledset/surt minspel. (Figur 2). Innan denna del är det bra om barnet själv får göra sin egen beskrivning av de olika känslorna. Detta för att få en bild av hur barnet tolkar de olika minspelen.

Figur 2 Känslobilderna som användes i testintervjuerna

Del tre består av avslutning och avrundning. Hela familjen får här diskutera utifrån barnets tidslinje om familjens vardag. Föräldern/föräldrarna får här ge uttryck för sin upplevelse av vardagen och den gemensamma familjetiden samt utbudet av fritidsaktiviteter och tillgängligheten till social- och hälsovårdstjänsterna på bostadsorten. Som tack för deltagande kan här bjudas på något ät- och drickbart. Fokus bör avslutningsvis ligga på att ge barnet och familjen en positiv uppfattning om upplevelsen av hela intervjusituationen. Familjen behöver få återkoppling som säger att informationen som getts har varit värdefull. I denna avslutande del ges även tid till föräldrar och barn att fylla i de tillhörande feedbackblanketterna (bilaga 3 och 4). Blanketten för föräldrar består av frågor med färdiga svarsalternativ med möjlighet till kompletterande kommentarer. Feedbackblanketten till barnen är utformad med hjälp av bildstöd. Detta för att göra det tydligare och mer konkret för barnen, samtidigt som deras delaktighet i och med detta främjas.

8.4 Manualen

Intervjumanualen (Figur 3 Utdrag ur manualen) grundar sig på den framtagna metoden och dess genomförande. Tillvägagångssättet i intervjumanualen är utgående från den kvalitativa intervjumetoden. Manualen består av riktlinjer för intervjuaren, material till intervjun, genomförandets olika delar och faser samt tillhörande bildscheman och bilder.

Figur 3 Utdrag ur manualen

Bilderna som används i intervjumetoden och som hittas i manualen är hämtade från Bildstöd (DART kommunikations- och dataresurscenter, u.d.). Vi använder bildstöd för barnet genomgående genom hela intervjumetoden. Infobrevet och intervjuschemat valde vi att utforma på Bildstöd på grund av att man på där på ett behändigt sätt kan välja en färdig mall med både bilder och text, vilket passade bra för vårt behov. Infobrevet och intervjuschemat har vi valt att framställa med tanke på att göra barnet mer delaktigt och för att skapa förförståelse för barnet. Eftersom vi vill att vår metod ska vara lättillgänglig och användarvänlig har vi valt att använda Bildstöd till alla våra bildkartor. Detta då vi på Bildstöd kan göra de bildkartorna och scheman vi skapat offentliga, vilket man däremot inte kan göra på bildbanken papunet.net. I vår manual framkommer var och hur man kan hämta de färdiga bildkartorna (bilaga 2, s 10). På vissa bildkartor, som till exempel på familjebilderna, finns det flera av samma bild då det i familjekonstellationsdelen kan finnas behov för dem. Detta gör att då man ska använda materialet räcker det att printa ut en uppsättning för intervjun. Dessutom finns det med tomma vita bilder som kan komma i användning ifall någon bild saknas. Då kan barnet eller intervjuaren rita eller skriva den aktiviteten, känslan eller familjemedlemsbilden som saknades.

I första delen av intervjun, som är familjedelen, har vi valt att använda oss av svartvita bilder. Här får familjemedlemmarna välja var sin bild som de tycker representerar dem själva bäst och sedan färglägga den. De får även välja bilder för sina husdjur, som ofta är väldigt viktiga och känns som familjemedlemmar. Dessutom får de välja bilder för de familjemedlemmarna som inte är på plats. Känslkortet, bilderna som barnet får sätta på tidslinjens aktiviteter är också svartvita för att ansiktena i sig själva beskriver känslan. Om de hade olika färg kunde barnet välja en färg hen gillar istället för att välja den riktiga känslan. Känslbilderna är tydliga och klara som svartvita då de sätts på tidslinjen där bilderna är i färg.

Vi har valt att använda bilder utan ordförklaring av den orsaken att vi inte ville att bilderna skulle vara för ledande. Vi ansåg att det är viktigt att låta barnen själva beskriva bilderna de valt i syfte att få en bredare uppfattning om hur de själva upplever sin vardag. För barn med ett annat modersmål eller med någon typ av funktionsnedsättning kan det däremot vara bra med bildförklaring, då en ordförklaring kan förstärka bildens betydelse. Vid behov kunde man laminera bildkortet och skriva på bilderna med en vattenlös penna, texten kunde man sedan torka bort inför nästa intervju.

9 Analys av metod

Under början av april 2019 genomfördes testintervjuer i tre familjer på Åland och en i Raseborg. En av familjerna bestod av ett femårigt tvillingpar, tidslinjen har således därför testats med fem barn. Under tre av fyra testintervjuer har två av oss studeranden medverkat, där den ena genomfört själva intervjun och den andra fungerat som observatör. Den fjärde intervjun gjordes av enbart en studerande, detta för att vi ville se huruvida vår metod var möjlig att genomföra med endast en intervjuare. I denna intervju framkom tydligt att det är mer fördelaktigt att vara två som närvarar under intervjutillfället, både för tillförlitlighetens skull samt även för att de olika delarna innehåller flertalet moment som kan bli komplicerade att göra på egen hand. Detta med tanke på rekvisitan i form av bilderna, ljudinspelningen, färgpennorna, tidslinjeplacering. Tillförlitligheten stärks genom att man är två utförare som stöder och kompletterar varandra samt att det alltid är lättare att tolka och analysera något som man har upplevts tillsammans.

Efter att vi hade fått ett medgivande av både föräldrar och barn till att delta i testintervjun kom vi överens om när intervjuerna skulle genomföras i familjernas hem. Alla barn som tillfrågades gick med på att intervjuas. Föräldrarna uppskattade infobrevet till barnen och i alla familjer uppfattades barnet tryggt att delta i intervjun eftersom de hade fått information om vad som de skulle delta i och de fått en förståelse av hur en intervju kan gå till.

9.1 Del 1 - familjen

Efter den första inledande fasen, där vi presenterade oss och skapade en förtroendefull relation inför samtalet, fick barnen själva välja en plats att sitta på och därefter började vi vår metodtestning. Med hjälp av det tillhörande bildschemat (bilaga 2 ss. 13 - 14) gjordes en kort redogörelse över intervjugenomförandet.

Den första intervjudelen av vår metod, som handlade om att välja egna familjebilder, färglägga dem och att sätta samman sin egen familjekonstellation, konstaterade vi att upplevdes som rolig av barnen. Alla barn ville både färglägga hela personen på bilden och diskutera valet av bild samt även på ett utförligt sätt berätta om sin familj. De som hade djur valde även att ha dem med i familjekonstellationen. (Figur 4).

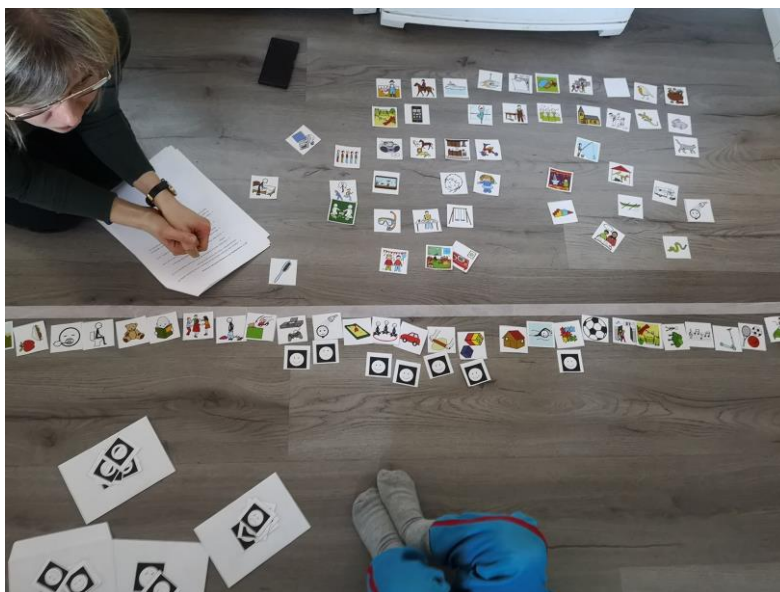

Figur 4 En familjegemenskap som ett barn gjort under testintervjun

Denna del tog i alla familjer längre tid än vad vi från början tänkt, men samtidigt märkte vi att det redan i detta moment framkom mycket värdefull information om barnets och familjens vardag. Vi upplevde det som att barnen hade lättare att öppna upp och prata om dessa saker samtidigt som de fokuserade på att välja och färglägga sina bilder. Barnen hade lättare att fokusera i och med att de fick göra något konkret. Vissa av barnen berättade spontant och naturligt om sin familj utan att vi behövde ställa frågor. Svaren på flera av de frågor som ingår i manualens olika delar framkom redan i detta tidiga skede.

9.2 Del 2 - tidslinjen

I den andra delen valde vi att använda målartejp på golvet för att symbolisera tidslinjen (Figur 5). Vid vår testning fick barnet med hjälp av intervjuaren dra ut tapen så långt som hen trodde att det behövdes för att få plats med hela sin dag. Två av barnen valde att göra en väldigt lång tidslinje på golvet och testade till en början att använda den som bilbana. Ett annat barn testade att gå balans på sin tidslinje innan bilderna lades ut och ett av barnen ville göra sin tidslinje på köksbordet.

Figur 5 Tidslinjen under en av testintervjuerna

Vi valde att sprida ut korten osorterade på golvet, vilket upplevdes som aningens ostrukturerat. Där intervjuaren var ensam hjälpte femåringen inspirerat till med att lägga ut alla bilderna på golvet. Detta tog en längre stund, vilket sedan resulterade i rastlöshet när bilderna sedan skulle placeras ut igen, men då på tidslinjen. Några av barnen hade svårt att hitta lämpliga bilder till de olika frågorna, vilket i sin tur ledde till större tidsåtgång vid detta moment samt varierad koncentration hos barnen. Till den sista intervjun valde vi därför att sortera korten i grupper över de olika dygnsaktiviteterna runt tidslinjen. Barnet i den intervjun valde att göra sin tidslinje vid ett bord. I detta genomförande blev det därför inte så mycket rörelse, men istället mer koncentration och lugn. Barnet i den intervjun fokuserade främst på sin vardag i daghemmet och gjorde med hjälp av bilderna en redogörelse över alla aktiviteter under en dag där. Vi funderade i efterhand på om bilderna som var tänkta att tillhöra aktiviteter på daghemmet var tydligast eller såg roligast ut. En dag på daghemmet kanske även är lättare för ett barn att beskriva eftersom rutinerna där oftast är detsamma. Ett annat barn drog paralleller mellan bilderna och sina egna leksaker. Hen hämtade leksakerna för att visa oss och ville även göra en pusseltävling samt köra med sina bilar tillsammans med oss mellan frågorna. Dock framkom det även under dessa moment värdefull information från barnet om hans dag, kopplat till hans leksaker. Bilder som barnen saknade var studsmatta, gå in från uteaktivitet under daghemsdagen och innebandy. På frågan om barnen ville att dessa skulle ritas på de tomma korten svarade de ”ja”. Vi fick veta mycket om vad barnen tycker om att göra och ett barn berättade även vad hen skulle vilja göra mer av utgående från bilderna.

Vid momentet där känslkortet skulle placeras ut använde alla barn endast glad, jätteglad eller ledsen/sur min. Alla kunde däremot ge uttryck för vad de olika minerna betydde för dem, förutom den neutrala bilden som upplevdes vara lite svårtydd. De gav bra förklaringar till ansiktsuttrycken och satte till och med ord på sina egna känslor i olika situationer. De fick själva välja vilka aktiviteter de lade känslkortet vid. Ett barn lade känslkort vid alla aktiviteter/bilder under sin dag på tidslinjen och gav en tydlig beskrivning av varför det var en ledsen/sur min vid vissa av bilderna. De andra valde att placera känslkortet vid endast några bilder, men förklarade ändå utan dem känslan vid andra aktiviteter.

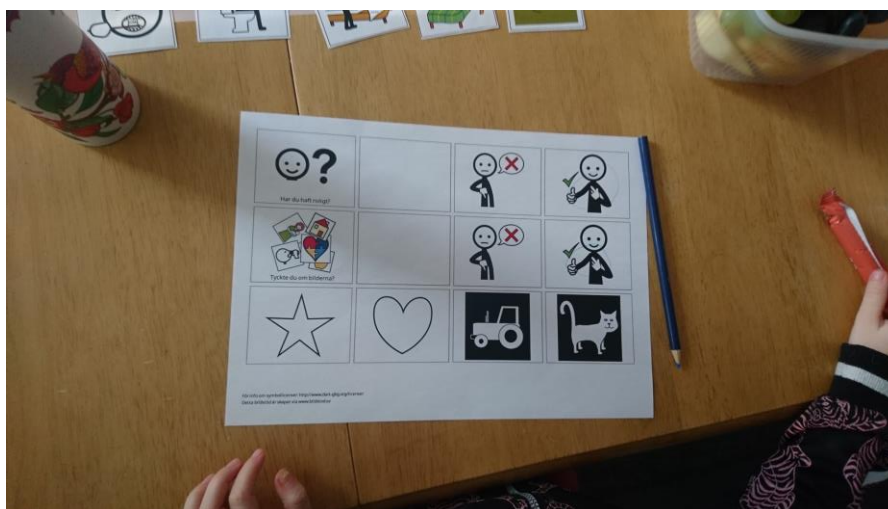
Vi upplevde det som utmanande att följa manualens frågor som var utvalda för tidslinjen, då barnen redan i första delen berättade en hel del om sig själv samtidigt som de ritade. Det är onödigt att repetera en fråga om den redan har framkommit som svar. Vi märkte att det trots förberedelser ändå är barnet som formar och styr intervjun. Genom att göra flera intervjuer och därmed bli mer rutinerad i intervjumetoden kan man som intervjuare på ett spontanare sätt vara flexibel och låta barnet forma och styra intervjun.

”Den är glad som när någon säger att du får leka med oss och den här betyder att det är jätteroligt att vara med er och göra något som jag vill göra” (barn som beskriver glatt minspel och ännu gladare minspel på känslkortet)

9.3 Del 3 - avslutning och avrundning

Efter intervjun med tidslinjen följde fikastund och en avrundning på vår metod. Utgående från barnets tidslinje framkom fina diskussioner om familjens och barnets vardag och gemenskap. Alla föräldrar tyckte att det var roligt att se hur barnen uppfattar och tolkar sin vardag och med hjälp av bilderna kunde föräldrarna få en förståelse för hur barnen känner sig då de gör vissa aktiviteter. Som tidigare nämnts så framkom det även i denna del att vissa bilder saknades, såsom studsmatta, innebandy och att gå in från uteaktivitet under daghemsdagen. Alla föräldrar uppgav att det var ett roligt sätt att leka fram och ta reda på hur barnen uppfattar sin vardag. I denna del fick också barnen och de vuxna var för sig fylla i en feedbackblankett för att få reda på vad de tyckte om hela metoden (bilaga 3 och 4). Barnen fick som första fråga svara på om de haft roligt och som en andra fråga om de tyckte om bilderna (Figur 6). Som tidigare nämnts är denna feedbackblankett utformad med

bildstöd, för att göra det tydligare och mer konkret för barnen. På så vis fick barnen möjlighet att ge uttryck för sin upplevelse av metoden och genom detta främjades även deras delaktighet. I detta moment ville ett barn använda sig av känslokorten på ett lekfullt sätt. Hen placerade med hjälp av korten ut sin känsla vid de olika frågorna. Ett barn hade svårt att tolka vårt val av nej och ja, medan ett annat barn gillade att det var tummen upp och tummen ner. Alla barn ville ha kvar bilderna efteråt, vilket de också fick. Senare samma kväll som testintervjuerna gjordes skickade ett av barnens förälder ett foto via Messenger då barnet gjorde tidslinjen ytterligare en gång tillsammans med sitt syskon. Alla barn tyckte om bilderna och alla barn verkade ha haft roligt.

Figur 6 Ett av barnen under testintervjuerna fyller i feedbackblanketten

Föräldrarnas respons och feedback var mycket givande. Alla föräldrar tyckte att ordningsföljden av de olika delarna av intervjun var tydlig, vilket besvarar feedbackblankettens första fråga. Den andra frågan berör föräldrarnas upplevelse om huruvida deras barn hade lättare att uttrycka sig med hjälp av bilderna. Alla föräldrar upplevde också att deras barn hade lättare att uttrycka sig med bilderna. Som ett komplement till denna fråga tillkom ett svar om att det stundvis gick bra, men koncentrationen varierade emellanåt. På den tredje och sista frågan, gällande om tiden för intervjun var lagom lång, tyckte samtliga föräldrar att det stämde. Genom tidslinjen och efterföljande diskussion har vi fått svar om hur familj och barn upplever sin vardag, vilket besvarar detta arbetes första frågeställning. Vi har också fått bekräftat att bilder är mycket givande att använda i vår metod, det blir tydligare och mer roligt att göra intervjun. Föräldrarna gav också respons på att de tyckte bilderna i infobrevet framhävde en mer förkunskap för barnen gällande vad de

skulle delta i, vilket stärker metoden med bildstöd ytterligare. Delaktigheten främjas i hela i metoden, alla som deltagit har medverkat och varit aktiva. Barnen har under hela processen fått höras och de har fått utrymme för att uttrycka sig, vilket också föräldrarna uttryckt med klarhet.

Våra testintervjuer dokumenterade vi via ljudinspelning med våra mobiltelefoner samt tog fotografier av bilderna som satts på tidslinjen och bilderna som bildat familjekonstellationen. Även vid bilddokumenteringen tog vi hjälp av våra mobiler. Materialet har vi använt vi då vi analyserat vår metod. Familjerna gav även tillåtelse att använda bilderna i vårt arbete och manual. Efter att examensarbetet är godkänt och publicerat förstör vi materialet.

10 Diskussion

Syftet med arbetet har varit att fokusera på hälsa och välfärd, där målet har varit att utveckla en delaktighetsfrämjande intervjumetod med en tillhörande intervjumanual. I arbetet har en rapport baserad på teori utmynnat i en delaktighetsfrämjande metod med tillhörande intervjumanual med stöd av bilder. Arbetets frågeställningar är; *”vad betyder vardag och fritid för familj respektive barn? Hur använder man bilder som stöd? Vad är viktigt att tänka på vid intervjuer av barn respektive familj”* samt *”Hur främjas delaktigheten under intervjuprocessen?”*

Detta arbete har gett oss en större kunskap om det femåriga barnet, den meningsfulla vardagen och fritiden, bildstöd, delaktighet, den kvalitativa intervjumetoden samt vikten av det goda bemötandet och gemenskapen. I alla möten och samtal med barn behövs en förståelse för att varje barn är unikt och dess utveckling är individuell. Språket samt lekens och motorikens betydelse framhävs som viktiga för barns utveckling. Genom vår metod ges barnet möjlighet att på ett lekfullt sätt använda sina motoriska förmågor. Allt inverkar på barnet och det är viktigt att se barnet som en helhet där miljön, gemenskapen och samspelet i barnets omgivning utgör en central roll för barnets fortsatta utveckling, hälsa och välbefinnande. Bronfenbrenners ekologiska miljömodell klargör dessa specifika områden. Arbetets teoretiska del har gett styrka och en större förförståelse inför metod- och manualutvecklingen. Med tanke på barnkonventionen och barnets rätt till att uttrycka sin mening och vara delaktig oavsett olikheter och bakgrund har utformningen i detta arbete fokuserat på det kommunikativa stödet i form av bilder. Barnet får genom bilderna möjlighet

att berätta och bli förståd. Språket blir inte i fokus och för ett barn med exempelvis en språksvårighet kan pressen på att tala minska.

Det som litteraturen säger gällande barn- och familjeintervjuer har gett oss en djupare förståelse för vad som är viktigt att beakta inför och under dessa moment. De etiska aspekterna är en stor och viktig del att ta hänsyn till genom hela intervjuprocessen. I informationsbrevets utformning till både föräldrar och barn inför testintervjuerna framkommer tydlig information om genomförandet, användning av det insamlade materialet och tystnadsplikten. Även förfrågan om samtycke om deltagande till både föräldrar och barn har gjorts. Vi har även förtydligat deras rätt till att avbryta sin medverkan samt informerat om självbestämmandet till hur mycket de vill dela med sig och svara på. Under hela processen har vi haft de etiska aspekterna i åtanke. Detta har varit centralt i sättet vi kommunicerat på samt i det skrivna innehållet i arbetet. I allt socialt samspel bör man ha samspeleffektivitet och kunna anpassa sitt bemötande till den specifika situationen. För att kunna bygga upp en tillit måste man visa respekt, empati och ha ett sakligt bemötande. Även vänlighet och humor ger kraft i bemötandet.

Genom den framtagna intervjumetoden med tillhörande delar har vi fått svar på hur familj och barn upplever sin vardag, vilket tillsammans med teorin om dessa områden besvarar arbetets första frågeställning. Goda rutiner och vanor ses vara en avgörande faktor för att en familj ska ha en god hälsa. En vardag för barnfamiljer består ofta av arbete, daghem, skola och sysslor i hemmet, medan fritiden ses som tiden då vi rör oss själva, utan känsla av förpliktelser eller måsten. Med hjälp av känslkortet har barnen getts möjlighet att uttrycka sin känsla över vardagens olika aktiviteter. På så vis fås en bild av hur barnet upplever sin vardag och därigenom meningsfullheten. Vi har vidare konstaterat att bilder är mycket givande att använda i vår metod. Med hjälp av dem blir det både tydligare och mer lättare att genomföra intervjuer med barn. Föräldrarna i testfamiljerna gav också respons på att de ansåg att bilderna i informationsbrevet framhävde en större förkunskap för barnen gällande vad de skulle delta i, vilket stärker metoden med bildstöd ytterligare.

Angående den tredje frågeställningen om vad som är viktigt att tänka på vid intervjuer av barn respektive familj, har vi under hela genomförandet haft i åtanke vad litteraturen säger om den kvalitativa intervjun. Det som tydligast framkom under våra testintervjuer var att det krävs stor anpassning till varje enskilt barn och en förmåga att läsa av både situationen och personligheten hos varje barn. Alla barn är olika och likaså familjekonstellationerna. Ett stort fokus behöver läggas på förberedelserna inför intervjun samt den inledande fasen under

intervjugenomförandet. En viktig förutsättning är att man som intervjuare på förhand är väl införstådd med frågorna och syftet med intervjun. Ju mer man kan om området, desto lättare blir det att genomföra intervjuerna. I den inledande fasen ges utrymme till att skapa en förtroendefull relation och som intervjuare har man dessutom möjlighet att visa hur man själv är som person. Bemötandet och det genuina intresset för familj och barn påverkar givetvis den fortsatta intervjuprocessen. Under intervjuerna noterade vi att det är viktigt att tala på barnets nivå. Man bör tänka på att inte tala för snabbt, vilket konstaterats vara lätt hänt, utan istället vänta in svaret av barnet. Det är dessutom essentiellt att tänka på att tala tydligt och hålla meningssupbyggnaden kortfattad och koncist. En intervjumanual ger ett bra stöd och med hjälp av den har man möjlighet att bekanta sig med hela metoden innan intervjuerna görs. I och med dessa förberedelser skapar man sig en egen trygghet och grund att luta sig tillbaka på under intervjugenomförandet. Man behöver dock även gällande manualen vara förberedd på att anpassningar kan behöva göras, beroende på vad som framkommer under intervjuerna. Delaktigheten som besvarar arbetets fjärde fråga främjas i hela metoden. Att använda sig av bilder som stöd vid intervjuer främjar, som redan tidigare nämnts barnets delaktighet. Alla som har deltagit har medverkat och varit aktiva. Barnen har under hela processen fått höras och fått utrymme att uttrycka sig, vilket också föräldrarna uttryckt med klarhet.

De barn som deltog i våra testintervjuer var väldigt aktiva under alla de olika delarna. Genom hela metoden och speciellt under tidslinjen väckte vi barnens intresse på ett lekfullt sätt där barnens motoriska förmågor fick framhävas. Leken i sig är uppenbar i vår tidslinje, men för att få en mer tydlig beskrivning av rörelseleken kan föreslås att uppförstora de tillhörande bilderna. Tidslinjen borde i och med det göras bredare och barnet skulle således behöva röra sig mera för att placera bilderna på rätt plats. För att få en ännu tydligare bild av upplevelsen av barnets vardag kan även ett förslag vara att göra en mer specifik indelning av dagen på tidslinjen. Barnet kunde sedan lägga känslkortet vid de olika indelningarna av dagen, istället för vid varje enskild aktivitet. Diskussion kan sedan ändå göras om specifika situationer under dagen om barnet vill lyfta något särskilt. Tidslinjen kan också användas bara över en viss del under dagen, till exempel dagen på daghemmet, fritidsaktiviteten, leka med kompisar eller syskon och så vidare. För framtida datainsamling är även ett förslag att använda sig av en observationsblankett för att lättare få fram och analysera resultatet av sina intervjuer. Vid de olika intervjudelarna kan även någon form av tidsräknare användas, detta för att visualisera den rekommenderade längden vid de olika momenten. Efter testintervjuerna har manualen justerats genom att vi lagt till de bilder som saknades av

föräldrar och barn samt att känslobilderna har minskats till tre olika alternativ istället för fyra.

Då vi genom vår metod både fått höra familjens och barnens perspektiv på sin vardag, så stärker det arbetets tillförlitlighet. Det ger även mer tillförlitlighet till arbetet genom att vi varit två som genomfört intervjun samt att intervjun inspelats. Den mångsidiga teorin som används bevisar förtrogenhet i ämnet och en medvetenhet om vad som är viktigt att tänka på. Reliabiliteten eller tillförlitligheten stärks i och med dessa delar. Genom att triangulering har använts då data insamlats och tolkats ökar på så sätt validiteten och reliabiliteten i detta arbete. Detta arbete är utvecklat för att samla in data genom att skapa delaktighetsfrämjande metoder. Tanken är att databasen som byggs upp under åren kommer att kunna utvecklas ytterligare genom de metoder som tagits fram. Manualen med de olika delarna och bildstödet som tagits fram är till för att användas och testas ytterligare för andra examensarbeten. För att ta detta ett steg längre, ur datainsamlingsperspektivet, kunde vår metod med tillhörande manual tillämpas vid till exempel barnrådgivningen i samband med femårskontrollen. De flesta barnfamiljer träffar hälsovårdaren och på så vis nås familjerna på ett naturligt sätt. En fördel är även att detta på så sätt skulle utföras av någon som barnfamiljen oftast redan känner, samtidigt som även miljön är bekant. Vi ser det även som en möjlighet att denna metod kunde användas inom socialvården av till exempel socialarbetare och familjearbetare, samt av daghemspersonal och skolpersonal för att få mer förståelse för barns och familjers vardag. Samtidigt måste naturligtvis tidsperspektivet och det ekonomiska perspektivet beaktas i dessa professioner. Metoden kunde även utvecklas ytterligare eller användas inom andra temaområden som de professionella vill rikta in sig på, beroende av var det finns behov av undersökning. I och med detta stärks generaliserbarheten i detta arbete.

Med hjälp av den framtagna intervjumetoden med tillhörande manual framkom det tydligt under testintervjuerna hur vardagen uppfattades. Det framkom även att femåringar är väldigt kreativa och duktiga på att beskriva och förklara hur de upplever saker och ting. Med hjälp av bilderna har de dessutom visat att de kan sätta ord på sina känslor och med hjälp av dem gjorde barnen även kopplingar mellan vardagsaktiviteterna och känslorna inför dessa. Vi har fått fram det vi ville undersöka och vi blev positivt överraskade över den respons som gavs och det bemötande vi fick av både barn och föräldrar. Glädjen, nyfikenheten och öppenheten hos dessa barn och föräldrar underlättade hela vårt genomförande samtidigt som känslan av att ha lyckats uppstod hos var och en av oss.

Källförteckning

- Abercrombie, N. (2013). *Introduktion till sociologi*. Sverige: Holmbergs AB.
- Andersen, E. S., & Schwencke, E. (2013). *Projektarbete, en vägledning för studenter*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Andersson, G., Aronsson, K., Hessle, S., Hollander, A., & Lundström, T. (2004). *Barnet i den sociala barnvården*. Hämtat från Socialstyrelsen: www.socialstyrelsen.se den 21. 02. 2019
- Andersson, M. (5. 2017). *Vad är en språkstörning?* Hämtat från Riksförbundet Attentions medlemstidning: https://attention.se/wp-content/uploads/2018/08/attention-tidn-nr5_2017-low.pdf den 13. 03. 2019
- Askland, L., & Sataøen, S. O. (2014). *Utvecklingspsykologiska perspektiv på barns uppväxt*. Stockholm: Liber AB.
- Bergh, M., & Bergsten, C. (1998). *AKK på rätt nivå Att träna och använda Alternativ och Kompletterande Kommunikation*. Sundbyberg: Handikappinstitutet.
- Berglund, S. -A., & Cederlund, C. (2014). *Socialpedagogik - pedagogiskt socialt arbete*. Stockholm: Liber AB.
- Blennberger, E. (2013). *Bemötandets etik*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Buchholz, M., & Holmqvist, E. (2016). Att kommunicera. i A.-C. Eliasson, H. Lidström, & M. Peny-Dahlstrand (Red.), *Arbetsterapi för barn och ungdom*. Lund: Studentlitteratur.
- Butler, L., Carey, S., DeLoache, J.-S., Ganea, P.-A., & Preissler, M.-A. (2009). *Toddlers' referential understanding of pictures*. Maryland: National institutes of health.
- Bäck-Wiklund, M. (2001). Senmodernt familjeliv och barns vardag. i M. Bäck-Wiklund, & T. Lundström (Red.), *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Författarna och Bokförlaget Natur och Kultur.
- Bäck-Wiklund, M. (2012). Familj och modernitet. i M. Bäck-Wiklund, & T. Johansson (Red.), *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Författarna och Bokförlaget Natur & Kultur.
- Carlström, I., & Carlström Hagman, L.-P. (2011). *Metodik för utvecklingsarbete och utvärdering*. Danmark: Studentlitteratur.
- Cederborg, A.-C. (2000). *Barnintervjuer, vägledning vid utvecklingsarbete*. Stockholm: Liber AB.
- Cederborg, A.-C. (2010). *Att intervjua barn - vägledning för socialsekreterare*. Stockholm: Edita Västra Aros. Hämtat från http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2013/11/Att_intervjua_barn.pdf den 04. 03. 2019
- Conn, C. (2018). *Lek och vänskap - inkluderande pedagogik för barn med autism*. Lund: Studentlitteratur AB.

- Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Danielson, E. (2017). Kvalitativ forskningsintervju. i M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod* (2:3 uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.
- Danielsson, A., Auoja, K., Sandberg, M., & Jonsson, B. (2001). *Rörelseglada barn*. Växjö: Statens folkhälsoinstitut och Förlagshuset Gothia AB.
- DART kommunikations- och dataresurscenter. (u.d.). *Bildstöd*. Hämtat från Bildstöd.se: <http://bildstod.se/> den 18. 02. 2019
- Davidsson, S., & Juslin, E. (2016). *Det resursstarka barnet- resursförstärkande yrkespraxis för barn under skolåldern*. Vasa: Yrkeshögskolan Novia.
- Eilard, A. (2009). *Barns perspektiv som kunskapskälla - om barnintervjun i Skolinspektionens kvalitetsgranskningsarbete*. Lund: Skolinspektionen.
- Ellegård, K. (2001). Fånga vardagen - hur och varför? i K. Ellegård, & E. Wihlborg (Red.), *Fånga vardagen, Ett tvärvetenskapligt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Ellegård, K., & Wihlborg, E. (2001). Metoder för att studera och analysera vardagen. i K. Ellegård, & E. Wihlborg (Red.), *Fånga vardagen, Ett tvärvetenskapligt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, I., Habbe, M., Walther, M., & Westerlund, A. (2018). *Arbeta med språkstörning i förskola och skola*. Hämtat från Specialpedagogiska skolmyndigheten: <https://webbutiken.spsm.se/globalassets/publikationer/filer/arbeta-med-sprakstorning-i-forskola-och-skola-tillganglig-version.pdf/> den 06. 02. 2019
- Finlex. (den 13. 04. 2007). *Barnskyddslag 417/2007*. Hämtat från Finlex: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417> den 20. 03. 2019
- Forskningsetiska delegationen a). (u.d.). *Etikprovning inom humanvetenskaperna TENK*. Hämtat från Forskningsetiska delegationen TENK: <https://www.tenk.fi/sv/etikprovning-inom-humanvetenskaperna> den 22. 03. 2019
- Forskningsetiska delegationen b). (u.d.). *God vetenskaplig praxis*. Hämtat från Forskningsetiska delegationen TENK: <https://www.tenk.fi/sv/god-vetenskaplig-praxis> den 29. 03. 2019
- Fäldt, A., Nilsson, L., & Wiig, E. (den 22. 03. 2018). *Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK) för personer med kommunikationssvårigheter*. Hämtat från Infoteket om funktionshinder: <http://www.lul.se/sv/Kampanjwebbar/Infoteket/Funktionsnedsattningar/Sp-rak--och-kommunikationsproblem/Alternativ-och-Kompletterande-Kommunikation-AKK-for-personer-med-kommunikationssvarigheter/> den 10. 02. 2019
- Gamst, K. T., Jacobsen, M., & Langballe, Å. (2010). *Den vanskelige samtalen. Barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk

stress. Hämtat från

<https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/denvanskeligesamtalen.pdf>
den 25. 02. 2019

Giddens, A., & W. Sutton, P. (2014). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Gunnerek, J., & Gustafsson, A. (2016). *Barns delaktighet och användning av bildstöd - en pilotstudie av KomHIT-modellen i allmäntandvården*. Göteborgs universitet: Sahlgrenska akademien.

Gustavsson, L., Järvi, I., Karlsson, A., Kaskinen, D., Kullberg, A., Mård, F., . . . Söderman, L. (2018). *Delaktighetsfrämjande familjeintervjuer*. Åbo: Examensarbete för sjukskötare, hälsovårdare, socionomer (YH) -examen.

Halden Aarrestad, K. (2015). *Barnesyn, foreldreskap og likestilling. Småbarnsforeldres fortellinger om hverdagslivets praksiser og forståelser*. Hämtat från <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/44347/kajamac-duo.pdf?sequence=1&isAllowed=y> den 21. 02. 2019

Hillén, S. (2013). *Barn som medforskare - en metod med potential för delaktighet*. Källered: Ineko. Hämtat från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/33020/1/gupea_2077_33020_1.pdf den 25. 02. 2019.

Hofsten, K., & Lidbeck, L. (2004). *Stora boken om barn*. Italien: Prisma.

Holmsten, M. (2005). *Samtalsbilder - en väg till kommunikation med barn*. Lund: Studentlitteratur AB.

Holstensson, J., & Karlsson, C. (2012). *Typiskt utvecklade barns uppfattningar om bilder tänkta för samtal om känslotillstånd vid sjukhusvistelse*. Göteborgs universitet: Sahlgrenska akademien.

Håland Anveden, P. (2018). *Den inkluderande förskolan - en handbok*. Lund: Studentlitteratur AB.

Imsen, G. (2000). *Elevens värld - introduktion till pedagogisk psykologi*. Lund: Studentlitteratur AB.

infoFinland.fi. (den 08. 04. 2019). *Vad är en familj?* Hämtat från Livet i Finland: <https://www.infofinland.fi/sv/livet-i-finland/familj/vad-ar-en-familj> den 08. 04. 2019

Johansson, T., & Lalander, P. (2018). *Vardagslivets socialpsykologi*. Stockholm: Liber AB.

Kaikkonen, R., Mäki, P., Laatikainen, T., & Linnanmäki, E. (2012). Johdanto lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointieroihin. i R. Kaikkonen, P. Mäki, T. Hakulinen-Viitanen, J. Markkula, K. Wikström, M.-L. Ovaskainen, . . . T. Laatikainen (Red.), *Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot*. Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Kjellström, S. (2018). Forskningsetik. i M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod* (2:3 uppl.). Lund: Studentlitteratur AB.

- Konventionen om barnets rättigheter.* (u.d.). Hämtat från Lapsenoikeudet.fi:
<https://www.lapsenoikeudet.fi/pa-svenska/konventionen-om-barnets-rattigheter/> den 23. 01. 2019
- Madsen, B. (2006). *Socialpedagogik- Integration och inklusion i det moderna samhället.* Lund: Studentlitteratur AB.
- Mannerheims Barnskyddsförbund. (2007). *Barnet under olika levnads år, 5 år. Lyckan ligger i vardagen.* Hämtat från
<https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/07191727/Lapsi-eri-ikäkausina-5-v-SVE.pdf> den 10. 04. 2019
- Meeuwisse, A., Swärd, H., Sunesson, S., & Knutagård, M. (2016). *Socialt arbete - en grundbok.* Stockholm: Natur & Kultur.
- NE Nationalencyklopedin. (u.d.). *fritid.* Hämtat från NE Nationalencyklopedin:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fritid> den 8 2 2019
- NE Nationalencyklopedin. (u.d.). *kommunikation.* Hämtat från NE Nationalencyklopedin:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kommunikation> den 04. 03. 2019
- NE Nationalencyklopedin. (u.d.). *vardag.* Hämtat från NE Nationalencyklopedin:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/vardag> den 8 2 2019
- Nordström, B. (2003). Barns och ungdomars utveckling. i I. Hallström, *Barn - och ungdomssjukvård.* Stockholm: Liber AB.
- Om KomHIT.* (u.d.). Hämtat från KomHIT Kommunikationsstöd i vårdsituationer:
<https://kom-hit.se/om-komhit/> den 04. 03. 2019
- Orban, K. (2016). Familjens aktivitetsmönster. i A.-C. Eliasson, H. Lidström, & M. Peny-Dahlstrand (Red.), *Arbetsterapi för barn och ungdom.* Lund: Studentlitteratur.
- Papunet. (2019). *Bildverktyg.* Hämtat från Papunet:
<http://papunet.net/svenska/material/bildverktyg> den 20. 03. 2019
- Pelkonen, L. (2002). Mitä laki sanoo työn ja perheen yhteensovittamisesta? i S. Lehtinen, & M. Joronen (Red.), *Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen.* Helsingfors: Työterveyden Edistämisyhdistys ry.
- Persson, M., Forsberg, L., Tebelius, U., & Lindström, L. (2012). Barns och ungdomars fritid. i U. Tebelius (Red.), *Fritid i senmoderna samhällen.* Lund: Författarna och studentlitteratur.
- Plantin, L. (2012). Föräldraskap och arbetsliv - om lojalitetskonflikter i familjelivets vardag. i M. Bäck-Wiklund, & T. Johansson (Red.), *Nätverksfamiljen.* Stockholm: Författarna och Natur & Kultur.
- Rundell, H. (den 12. 06. 2017). *Aron började tala genom stödtecken och bilder.* Hämtat från Folkhälsan: <https://www.folkhalsan.fi/tidningen->

- folkhalsan/artiklar/aron-borjade-tala-genom-stodtecken-och-bilder/ den 13. 03. 2019
- Rundell, H. (den 12. 06. 2017). *Sakkunniga: Har blivit lättare att tala med bildstöd*. Hämtat från Folkhälsan: <https://www.folkhalsan.fi/tidningen-folkhalsan/artiklar/akk/> den 13. 03. 2019
- Sjöberg, U., & Danielsson, M. (2012). Fritid och digitala medier. i U. Tebelius (Red.), *Fritid i senmoderna samhällen*. Lund: Författarna och Studentlitteratur.
- Skolbanken. (den 19. 11. 2012). *Pedagogisk planering i Skolbanken: Från första början till nu - Tidslinje*. Hämtat från Unikum: <https://skolbanken.unikum.net/skolbanken/planering/1059859146> den 13. 03. 2019
- Socialstyrelsen. (11. 2018). *Att samtala med barn Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*. Hämtat från Socialstyrelsen: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/21168/2018-11-14.pdf> den 20. 01. 2019
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (den 06. 08. 2018). *Bilder*. Hämtat från Specialpedagogiska skolmyndigheten: <https://www.spsm.se/stod/specialpedagogiskt-stod/sprak-och-kommunikation/alternativ-och-kompletterande-kommunikation/grafisk-akk/bilder/> den 04. 03. 2019
- Statistikcentralen. (den 15. 11. 2017). *Hur har vår vardag förändrats?* Hämtat från <https://www.stat.fi/uutinen/hur-har-var-vardag-forandrats> den 22. 02. 2019
- Statistikcentralen. (den 31. 01. 2019). *Fritidsdeltagande 2017*. Hämtat från Statistikcentralen: http://www.stat.fi/til/vpa/2017/02/vpa_2017_02_2019-01-31_tie_001_sv.html den 22. 02. 2019
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (u.d.). *Tidslinjen Synliggör parallella processer. Ett digitalt stöd för att enkelt följa samhällets insatser och åtgärder i ett barns liv*. Hämtat från Allmänna Barnhuset: <http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2014/05/Tidslinjen-infofolder-webb.pdf> den 25. 02. 2019
- Suoninen, A. (2014). *Lasten mediabarometri 2013, 0-8-vuotiaiden mediankäyttö ja sen muutokset vuodesta 2010*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ja Annikka Suoninen. Hämtat från <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastenmediabarometri2013.pdf> den 02. 03. 2019
- Svanbäck-Laaksonen, M. (den 08. 02. 2016). *Lek och rörelse*. Hämtat från Utbildningsstyrelsen: https://edu.fi/planera/forskoleundervisningen/lek_och_rorelse den 07. 02. 2019
- Tebelius, U. (Red.). (2012). *Fritid i senmoderna samhällen*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Thomas Højrup. (2011). Hämtat från Einar Hansens Forskningsfond: <http://einarhansen.org/thomas-hojrup/> den 08. 02. 2019

- Thunberg, G. (den 03. 01. 2019). *KomHIT - kommunikationsstöd*. Hämtat från Vårdgivarwebben: <https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/varldgivarwebben/utveckling--uppfoljning/verksamhetsutveckling/projekt/kom-hit-flykting/kom-hit-kommunikationsstod/> den 04. 03. 2019
- Ullehag, A. (2016). Fritiden. i A.-C. Eliasson, H. Lidström, & M. Peny-Dahlstrand (Red.), *Arbetsterapi för barn och ungdom*. Lund: Studentlitteratur.
- Undervisnings- och kulturministeriet. (den 07. 09. 2016). *Motionsrekommendation för barn: minst tre timmar motion per dag*. Hämtat från Undervisnings- och kulturministeriet: https://minedu.fi/sv/artikel/-/asset_publisher/lasten-liikuntasuositusvahintaankolme-tuntia-liikuntaa-paivassa den 01. 03. 2019
- Utbildningsstyrelsen. (den 19. 12. 2018). *Grunderna för planen för småbarnspedagogik*. Hämtat från Utbildningsstyrelsen: https://www.oph.fi/download/195246_Grunderna_for_planen_for_smabarnspedagogik_2018.pdf den 20. 01. 2019
- Wennberg, B., Sjödin, L., Buchholz, M., & Janeslätt, G. (2016). Kognitivt stöd i vardagen. i A.-C. Eliasson, H. Lidström, & M. Peny-Dahlstrand (Red.), *Arbetsterapi för barn och ungdom*. Lund: Studentlitteratur.
- Wihlborg, E. (2001). Mångfalden rutiniserad. i K. Ellegård, E. Wihlborg, & (red.), *Fånga vardagen - Ett tvärvetenskapligt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Vilkka, H., & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Wångdahl, J., Lau, M., Nordström, P., Samulowitz, A., & Karlsson, L. (2017). *Hälsolitteracitet – en kommunikativ utmaning för hälso- och sjukvården*. Hämtat från Socialmedicinsktidskrift: <http://socialmedicinsktidskrift.se/index.php/smt/article/view/1633/1483> den 20. 01. 2019
- Ålands Landskapsregering. (2013). *Grunderna för förundervisningen för barnomsorgen i landskapet Åland*. Hämtat från Ålands Landskapsregering: https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/grunder-for-forundervisningen_0.pdf den 21. 02. 2019
- Åström, E. (2001). Vardagslivet, så skiftande och olika till sin karaktär. i K. Ellegård, & E. Wihlborg (Red.), *Fånga vardagen, Ett tvärvetenskapligt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Figurförteckning

Figur 1 Modell enligt Bronfenbrenners ekologiska miljömodell	10
Figur 2 Känslbilderna som användes i testintervjuerna.....	42
Figur 3 Utdrag ur manualen	43
Figur 4 En familjegemenskap som ett barn gjort under testintervjun	46
Figur 5 Tidlinjen under en av testintervjuerna.....	47
Figur 6 Ett av barnen under testintervjuerna fyller i feedbackblanketten	49

**Information och förfrågan om deltagande i en provintervju i examensarbetet
*Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer***

Familjers välmående har en stor roll för kommunens allmänna välmående och välfärd. Undersökningar visar att man bör satsa på barn och familjer för att hålla skärgården levande. Yrkehögskolan Novia i Åbo har de senaste åren arbetat med projekt i syfte att utreda och utveckla befolkningens hälsa och välfärd (se t.ex. Sundblom & Liljeroth 2018). Som en fortsättning på detta arbete planerar YH Novia nu projektet Skärgårdsliv för att etablera en databas med information om de åboländska skärgårdsfamiljernas hälsa och välfärd. Data kommer att samlas in genom kvalitativa, delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder och målgruppen i detta projekt är barnfamiljer.

Vi är fyra flerforms socionomstuderande från Yrkehögskolan Novia, Jeanette Alén, Angelica Björklund-Finnerman, Camilla Eriksson och Åse Hensbo som i examensarbete har utarbetat en delaktighetsfrämjande intervjumanual med stöd av bilder för familjer i projektet Skärgårdsliv. Målgruppen för intervjun är familjer där ett av barnen är 5 år gammalt.

Intervju med bildstöd består av en tredelad intervju, som tar cirka en timme, med fokus på barnets vardag. Intervjun utförs på en trygg plats för barnen, i en ostörd miljö och på en tid och plats som ni bestämmer. Fördelaktigt skulle vara om intervjun kunde ske i ert eget hem, på en tidpunkt då barnet är utvilat, på tisdag-lördag då vi i intervjun diskuterar med 5-åringen om föregående vardag. Det skulle vara trevligt om hela familjen kan delta men det viktigaste är att någondera av föräldrarna samt 5-åringen deltar i intervjun.

Intervju med bildstöd består av tre delar. Under intervjun medverkar två av oss studerande samt er familj.

- I del ett får ni tillsammans med hjälp av bilder presentera er själva och er familjegemenskap.
- I del två får 5-åringen tillsammans med intervjuarna och eventuellt föräldrarna fundera på vardagen och hur barnet upplever den. Denna del utförs lekfullt med stöd av en tidslinje som representerar ett dygn och bilder som representerar vardags- och fritidssysslor.
- I den avslutande delen diskuterar hela familjen utifrån 5-åringens tidslinje om familjens vardag.

Intervjumanualen, *Intervju med bildstöd*, är under utveckling och i april 2019 kommer vi studeranden att utföra några provintervjuer i Åbolands skärgård och på Åland för att kunna utvärdera och förbättra vår metod.

Deltagandet är frivilligt, för både er föräldrar och barn, och ni kan när som helst avbryta er medverkan utan närmare motivering.

Vi som utför intervjun har tystnadsplikt. Intervjun kommer att spelas in och bilderna som används i de två första faserna av intervjun dokumenteras vi genom att fotografera dem. Materialet som vi samlar in under och före intervjun behandlas konfidentiellt och de kommer att behandlas så att ingen utomstående kan ta del av det. Resultaten av hur intervjuemetoden fungerar presenterar vi i vårt

examensarbete; *Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer, Intervjuer med bilder som stöd*. Arbetet kommer då det godkänts att finnas på databasen Theseus. Resultaten är beskrivna så att utomstående inte kan relatera till er. Materialet vi samlar in kommer att förstöras då examensarbetet publicerats. När arbetet publicerats skickar vi länken till arbetet till er så att ni kan ta del av det.

Bifogat finns även ett informationsbrev till ert barn. Läs gärna det tillsammans med barnet, det är viktigt att barnet själv får välja om hen vill delta eller inte. Dessutom frågar vi om ni som familj vill delta i denna provintervju? Meddela oss senast 19 mars via sms, mail eller telefon så tar vi kontakt med er för att gemensamt hitta ett passande datum, tid och plats.

Ifall ni har frågor eller vill diskutera utförandet av intervjun närmare är ni välkomna att kontakta någon av oss.

Jeanette Alén
Socionomstuderande
jeanette.alen@edu.novia.fi
Tel. 040 083 2346

Angelica Björklund-Finnerman
Socionomstuderande
angelica.bjorklund-finnerman@edu.novia.fi
Tel. 0457 342 4332

Camilla Eriksson
Socionomstuderande
camilla.eriksson@edu.novia.fi
Tel. 0457 343 5448

Åse Hensbo
Socionomstuderande
ase.hensbo@edu.novia.fi
Tel. 050 346 1214

Pia Liljeroth
Handledare
pia.liljeroth@novia.fi
Tel. 044 762 3371

Katja Pohjola
Handledare
katja.pohjola@novia.fi
Tel. 050 435 8776

Delaktighetsfrämjande intervjumanual
Intervju för barn och familjer
med bilder som stöd

Delaktighetsfrämjande intervjumanual

Intervju för barn och familjer med bilder som stöd

Text och layout: Jeanette Alén, Angelica Björklund–Finnerman, Camilla Eriksson & Åse Hensbo

Bilder: Skribenternas fotografier av materialet som hämtats från Bildstöd.se (www.bildstod.se, 2019) samt fotografier tagna under testintervjuerna som gjordes i april 2019. Bifogat även bildscheman och bilder använda i testintervjuerna tagna från Bildstöd.se.

Denna manual är gjord som en del av projektet Skärgårdsliv och är baserad på examensarbetet *Delaktighetsfrämjande datainsamlingsmetoder bland barnfamiljer Intervjuer med bilder som stöd* (2019) skriven av Jeanette Alén, Angelica Björklund–Finnerman, Camilla Eriksson & Åse Hensbo.

Yrkehögskolan Novia, Åbo, 2019.

YRKESHÖGSKOLAN
NOVIA

Innehållsförteckning

Förord.....	s.1
Riktlinjer för intervjuaren.....	s.2
Material till intervjun.....	s.3
Inledande fas.....	s.4
Del 1: Familjen.....	s.5
Del 2: Tidslinjen.....	s.6
Frågor till tidslinjen.....	s.7
Del 3: Avslutningsfas och avrundning med frukt och dricka.....	s.9
Bildscheman och bilder använda i testintervjuerna.....	s.10

Förord

Yrkeshögskolan Novia förbereder ett projekt, Skärgårdsliv, som ska utmytna i en ny databas med information om skärgårdslivet med fokus på hälsa och välfärd bland svenskspråkiga barnfamiljer i Åboland. Denna intervjumetod är utvecklad för att intervjua familjer där ett av barnen är fem år gammalt med fokus på vardag och fritid. Vardagen med goda rutiner och vanor ses vara en avgörande faktor för att en familj ska ha en god hälsa.

Det är givande att samla in data genom att lägga fokus på familjen och utgå ifrån dem själva och deras upplevelser om sin egen vardag. Metoden som utvecklats har utarbetats från en tidigare metod, Supermetoden, som presenterades i *Delaktighetsfrämjande intervjuer* (Gustavsson L. m.fl., 2018) och även det är ett examensarbete inom projektet Skärgårdsliv.

Riktlinjer för intervjuaren

- Eftersom kvaliteten på intervjun påverkar själva slutresultatet, måste stort fokus läggas på förberedelserna. Man bör minnas att skicka ut infobrev till föräldrarna gärna bifogat med ett infobildschema till det femåriga barnet.
- Tänk på bemötandet – presentera dig själv, ge ett varmt och vänligt välkomnade.
- Låt barnet och familjemedlemmarna välja sittplatser.
- Anpassa språket till femåringen och familjen du intervjuar och om du som intervjuar inte förstår vad som berättas, be om förtydligande. Som exempel:
 - *”Jag har dåligt minne och kommer inte ihåg vad du sa”*
 - *”Jag minns inte riktigt vad du sa, kan du förklara på nytt”*
- Frågorna är endast riktgivande och det är viktigt att du som intervjuare anpassar dig till vad som kommer upp under intervjun.
- Kommunikationen behöver vara öppen och lättsam. Använd humor och kom ihåg att detta ska vara roligt och lekfullt för barnet.
- Var lyhörd för barnets fria berättande och använd underlättande kommentarer. Ha tålamod att låta barnet svara innan du ställer följdfrågor.
- Var neutral. Det är viktigt att lyssna och visa ett genuint intresse, inte moralisera eller nedvärdera.
- Intervjun bör ej vara för lång och familjen/barnet har rätt att avsluta när som helst. Ha i åtanke att barnet kanske inte orkar hålla fokus för lång stund, rekommenderad tid till hela intervjun är 1 timme.

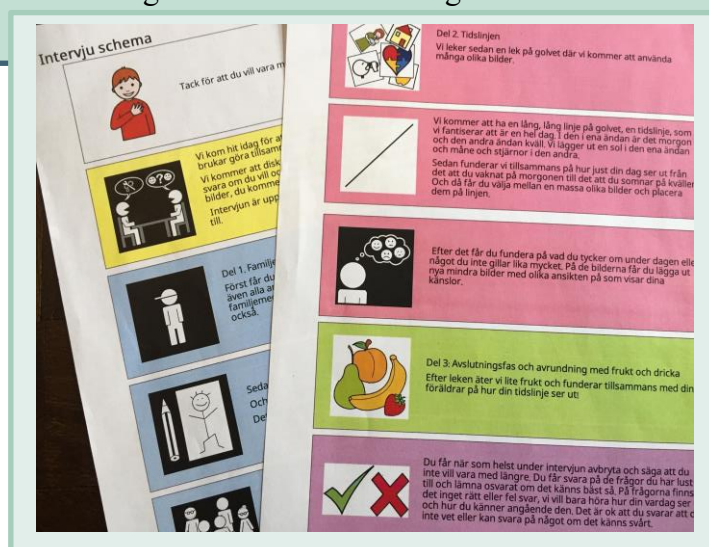
Material till intervjun

- Bildschema till barnet med intervjuens ordningsföljd
- Tidslinje (något att ”rulla ut” på golvet/målartape)
- Pärm med bildkort/känslkort. Även tomma kort finns där man själv kan rita om barnet saknar någon bild.
- Frågor
- Färgpennor
- Frukt och dricka
- Dokumentering - inspelningshjälpmedel och kamera (mobiltelefon)

Inledande fas

- Skapa kontakt med barnet och familjen genom att ställa några neutrala frågor i syfte att avdramatisera situationen
 - Har ni haft en bra dag? Vad har ni gjort idag?
 - Har du syskon? Vad heter de? Hur gamla är de?
 - Har ni husdjur? Hur bor ni?
 - Hur känns det att träffa oss idag?
- Berätta om observatörens roll, att hen bara lyssnar, observerar och gör anteckningar.
- Förklara om tystnadsplikten du som intervjuare och observatören har.
- Redogör för genomförandet av intervjun, hur den är upplagd. Använd bildschemat till barnet med genomförandets ordningsföljd som finns i slutet av manualen.
 - Fråga om intervjun får spelas in, både ljud och/eller video. Fråga även om bildresultatet från intervjun får fotograferas. Berätta hur det inspelade materialet, fotografierna och anteckningarna hanteras.

Del 1: Familjen

- Tillsammans med hjälp av bilder – be de familjemedlemmar som deltar att välja en bild som representerar sig själv. Be dem rita in ansikte på figuren och var och en får sedan presentera sig.
- Familjegemenskapen – hur ser familjekonstellationen ut? Låt var och en berätta varför man valde sin bild. Alla får sedan lägga ut sin bild på bordet för att bilda familjen. För de familjemedlemmar som eventuellt inte närvarar får barnet välja bild och lägga ut med de andra.

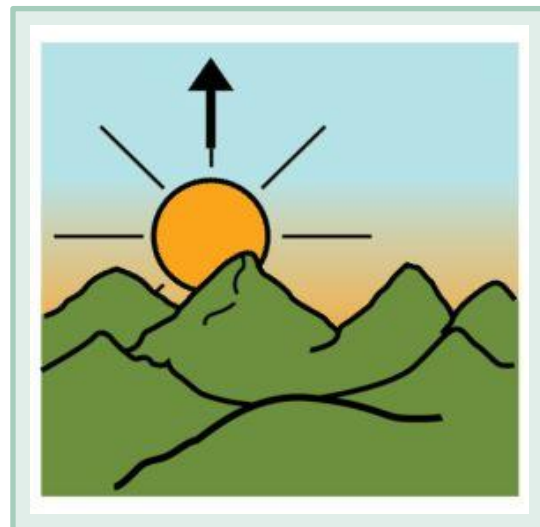
Del 2: Tidslinjen

- Genomförs tillsammans med femåringen. Om barnet känner sig tryggt kan detta moment göras enskilt med barnet, annars kan förälder eller ett syskon närvara.
- Intervjuaren placerar ut tidslinjen på golvet med några fasta punkter baserat på bakgrundsinformation om familjens måltider under en dag. De fasta punkterna kan således vara till exempel frukost, middag, kvällsmål. Alternativt sol – morgon och måne – kväll som fasta punkter.
- Använd de färdiga frågorna, frågorna består av huvudfrågor och följdfrågor. Huvudfrågorna är riktgivande och alla behöver inte frågas, detta ifall man märker att barnet inte orkar svara på så många frågor eller om barnet behöver lång svarstid eller redan har berört/svarat på frågan. Vid behov kan man sedan använda sig av de givna följdfrågorna eller ställa egna som är passande för att få veta mera om ämnet i huvudfrågan.
- Låt femåringen genom att välja lämpliga bilder redogöra för sin dag. Bildkorten placeras ut av barnet längs med tidslinjen. Om barnet har svårt att minnas eller få grepp om frågan är ett tips att fråga om gårdagen. Det kan vara svårt för ett barn att berätta om en vardag om hen inte konkret kan koppla till något.
- När tidslinjen är klar får barnet placera ut känslokorten. På så vis får intervjuaren information om hur barnet upplever sin vardag.

Frågor till tidslinjen

Morgon

- När stiger du upp på morgonen?
 - Är det ljust eller mörkt ute?
 - Vaknar du själv, eller väcker någon dig?
- Vad gör du när du vaknat?
 - Tvättar du tänderna?
 - Äter du morgonmål?
 - Leker du?
 - Går du till daghem/dagmamma/mor-, farföräldrar, klubb, lekpark?

Dag

- Vad gör du på daghemmet/hemma/annan plats?
 - Vem är du med?
 - Vad gör dig glad?
- Vad tycker du om att leka med?
 - Vem leker du med?

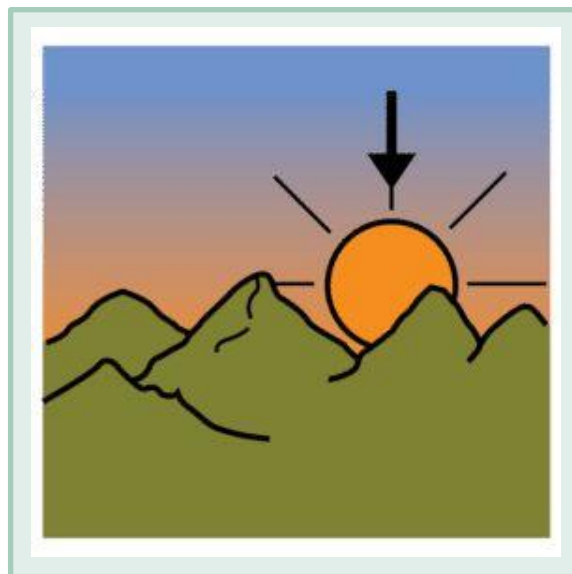
Eftermiddag

- **Vad gör du efter daghemmet?**
 - Var är du?
 - Vem är du med?
- **Vad tycker du om att göra?**
 - Vad leker du mest med?
 - Träffar du kompisar?
 - Ser du på Tv? Spelar du Tv-spel? Är du på telefonen?
- **Har du någon fritidssysselsättning?**
 - Till exempel fotboll, dans, simning, klubb?
- **Vad gör ni tillsammans med familjen?**
 - Äter ni varm mat/middag tillsammans?

Kväll

- **Vad gör du innan du går i säng?**
 - Borstar du tänderna?
 - Duschar/badar du?
 - Äter du kvällsmål?
 - Ser du på Tv?
- **Var sover du?**

Låt barnet till sist sätta känslobilder på de olika aktiviteterna.

Del 3: Avslutningsfas och avrundning med frukt och dricka

- Utgående från femåringens tidslinje förs en diskussion med hela eller delar av familjen om hela familjens vardag och familjegemenskapen. Teman som kan tas upp är följande:
 - Vilka tankar väcks hos föräldrarna när de ser femåringens redogörelse över sin vardag?
 - Är det något väsentligt föräldrarna tycker att saknas från tidslinjen?
 - Gör ni några gemensamma aktiviteter på er lediga tid? Tycker ni att ni har tillräckligt med tid för gemensamma familjeaktiviteter?
 - Vad skulle ni vilja göra om ni hade mera tid? Är det något ni saknar i utbud av fritidsaktiviteter och dylikt på er boningsort? Hur ser tillgängligheten ut till social- och hälsovårdstjänsterna där ni bor?
- Fokus bör avslutningsvis ligga på att ge barnet och familjen en positiv uppfattning om upplevelsen av hela intervjusituationen. Familjen behöver få återkoppling som säger att informationen som getts har varit värdefull.

Bildscheman och bilder använda i testintervjuerna

I manualen bifogar vi vårt bildstödsmaterial som vi har utarbetat inför denna intervjumetod och som vi använde oss av i testintervjuerna. Materialet är riktgivande och kan kompletteras med andra bilder och text beroende på behovet och intervjuens karaktär. Vi har medvetet lämnat några tomma rutor eftersom det kan hända att det för barnet saknas en viktig bild, och då kan du som intervjuare rita bilden som saknas.

Bifogat finns:

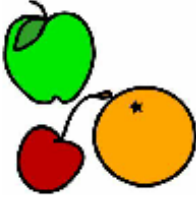

- infobrev till barnen
- intervjuschema
- bildkartor med bilder enligt tema:
 - familjebilder
 - daghem
 - fritid
 - färdmedel
 - känslbilder

Allt material är skapat på Bildstöd.se (www.bildstod.se, 2019)

För att komma åt vårt färdiga informationsbrev, intervjuschema och bildkartor behöver du skapa en avgiftsfri inloggning på Bildstöd.se (www.bildstod.se, 2019). När du är inloggad väljer du först kategori ”Hem – miljö & fritid”, sedan kan du söka på något av följande: *infobrev till barn, intervjuschema, familjebilder, daghem, fritid, färdmedel, känslbilder*. För att minska på sökresultaten kan du använda någon av taggarna ”barn”, ”fritid”, ”vardag”.

Infobrevet:

	<p>HEJ VI HETER</p>
	<p>VI UNDRAR OM DU OCH DIN FAMILJ VILL TRÄFFA OSS? VI VILL FRÅGA FRÅGOR TILLSAMMANS MED BILDER</p>
	<p>NÄR VI TRÄFFAS FÅR ALLA I FAMILJEN BERÄTTA OM SIG SJÄLV.</p>
	<p>SEDAN FÅR DU MED BILDER BERÄTTA VAD DU GÖR EN VANLIG DAG. DU FÅR VÄLJA OM DU VILL GÖRA DET UTAN DIN FAMILJ ELLER MED DIN FAMILJ.</p>
	<p>SEDAN PRATAR ALLA I FAMILJEN TILLSAMMANS MED OSS</p>

	NÄR VI ÄR KLARA BJUDER VI PÅ FRUKT OCH DRICKA
	VILL DU VARA MED?
	JÄ
	NEJ

För info om symbollicenser: <http://www.dart-gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se

Bildstöd.se, sök på "Infobrev till barn" (www.bildstod.se, 2019).

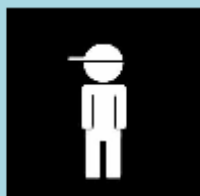
Intervju schema

Tack för att du vill vara med i vår intervju

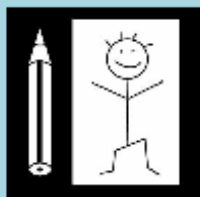

Vi kom hit idag för att intervjua dig och din familj om vad ni brukar göra tillsammans och också vad du brukar göra själv. Vi kommer att diskutera och du får frågor som du får välja att svara om du vill och kan. Du kommer att få välja från flera olika bilder, du kommer att få rita lite och vara med i en lek. Intervjun är uppdelad i tre delar. Nu går vi igenom hur det går till.

Del 1. Familjen

Först får du välja en bild som du tycker mest är som du. Det får även alla andra familjemedlemmar också göra. Om någon familjemedlem fattas får du välja en bild av den personen också.

Sedan får du rita ett ansikte på din bild. Och berätta om dig själv. Det får dina familjemedlemmar också göra.

Alla får lägga sina bilder av sig själv på bordet för att med hjälp av dem bilda er familj. De från familjen som inte är med idag får du placera ut på bordet.

Del 2. Tidslinjen

Vi leker sedan en lek på golvet där vi kommer att använda många olika bilder.

Vi kommer att ha en lång, lång linje på golvet, en tidslinje, som vi fantiserar att är en hel dag. I den i ena ändan är det morgon och den andra ändan kväll. Vi lägger ut en sol i den ena ändan och måne och stjärnor i den andra.

Sedan funderar vi tillsammans på hur just din dag ser ut från det att du vaknat på morgonen till det att du somnar på kvällen. Och då får du välja mellan en massa olika bilder och placera dem på linjen.

Efter det får du fundera på vad du tycker om under dagen eller något du inte gillar lika mycket. På de bilderna får du lägga ut nya mindre bilder med olika ansikten på som visar dina känslor.

Del 3: Avslutningsfas och avrundning med frukt och dricka

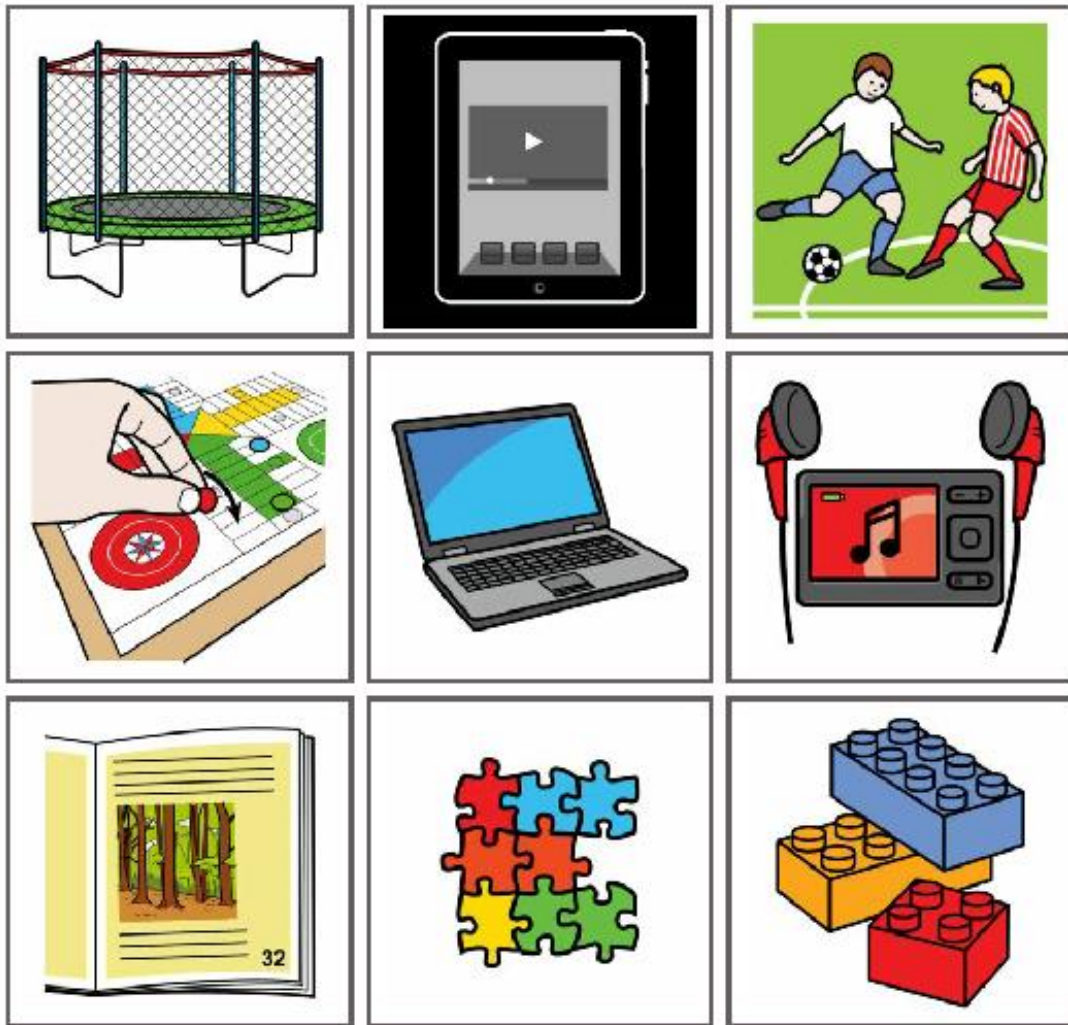
Efter leken äter vi lite frukt och funderar tillsammans med dina föräldrar på hur din tidslinje ser ut!

Du får när som helst under intervjun avbryta och säga att du inte vill vara med längre. Du får svara på de frågor du har lust till och lämna osvarat om det känns bäst så. På frågorna finns det inget rätt eller fel svar, vi vill bara höra hur din vardag ser ut och hur du känner angående den. Det är ok att du svarar att du inte vet eller kan svara på något om det känns svårt.

Bilaga 3

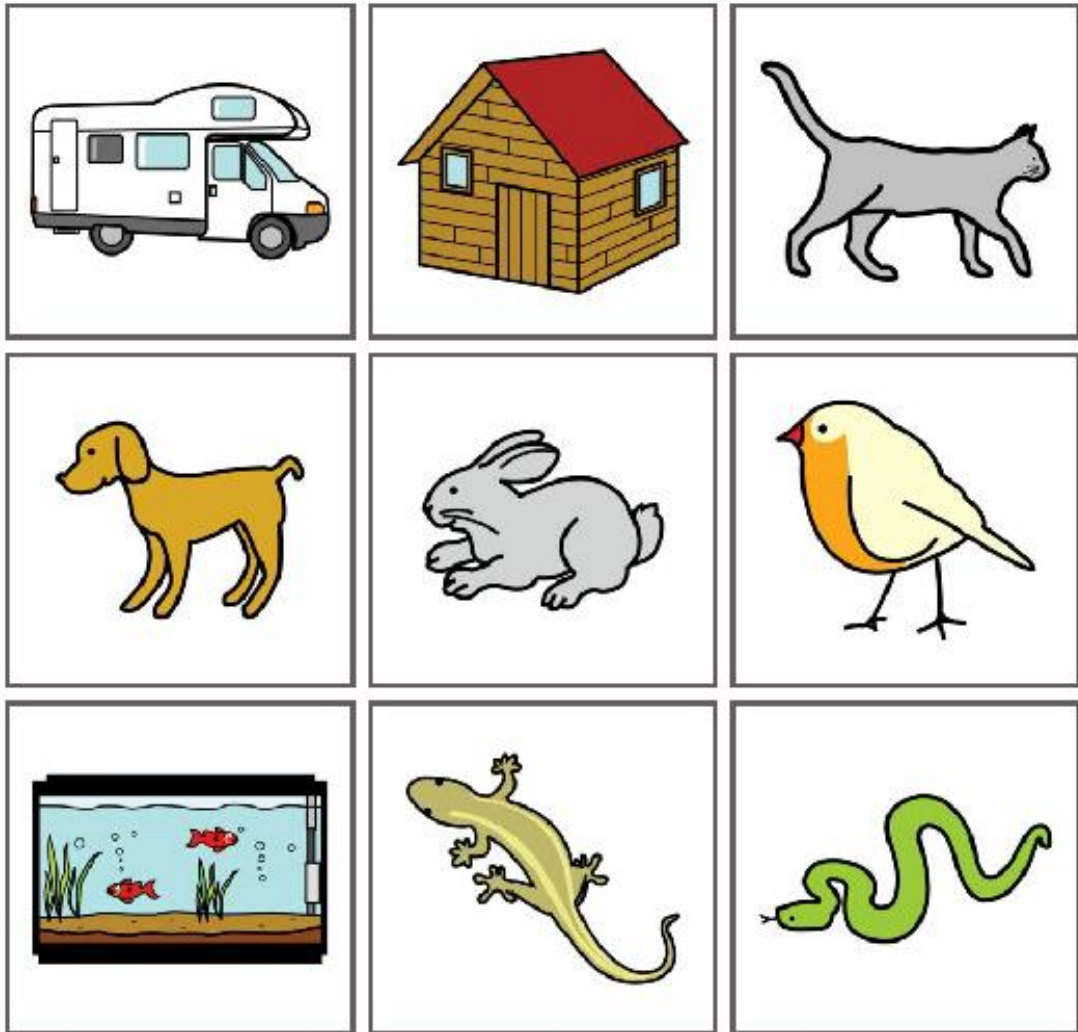
Bildkartor till tidslinjen, Fritid

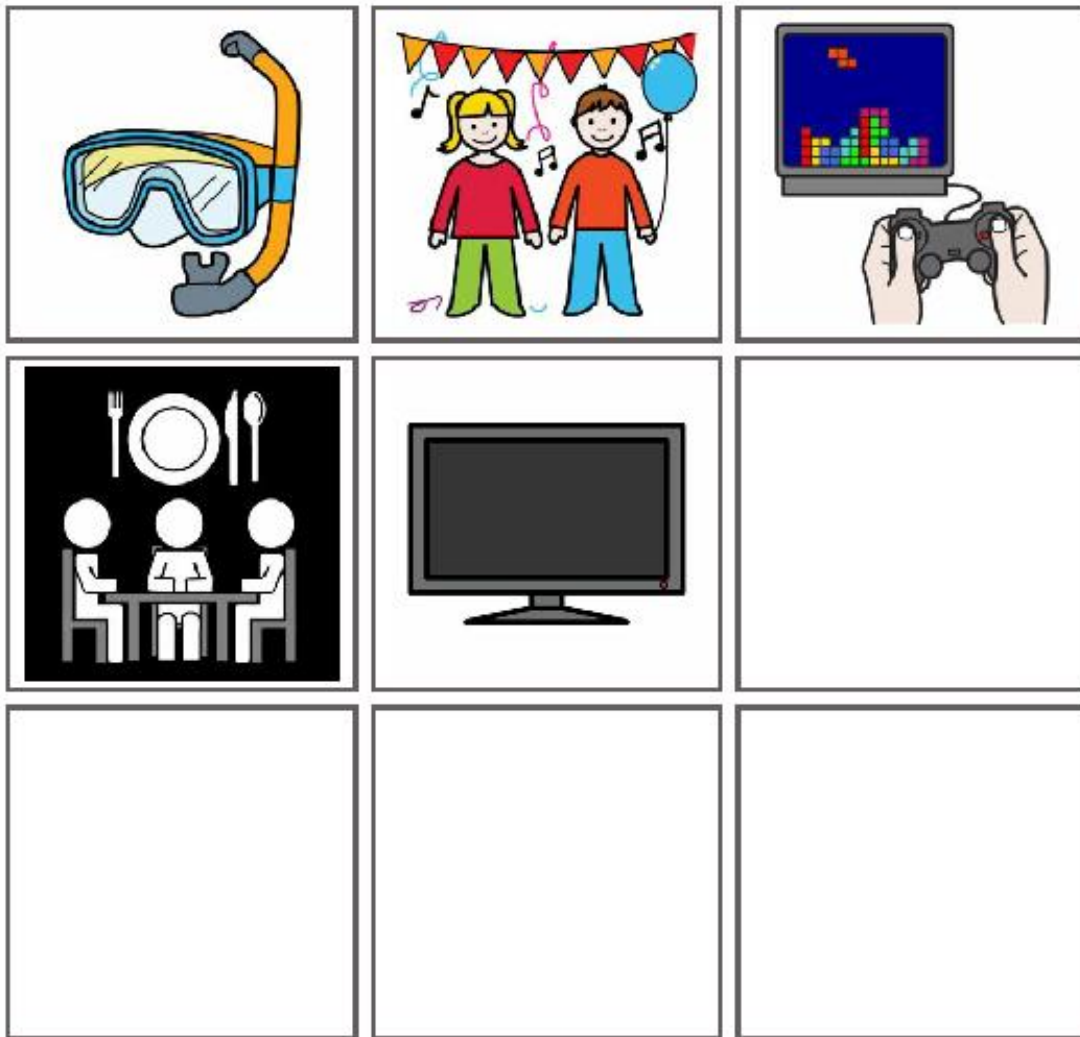

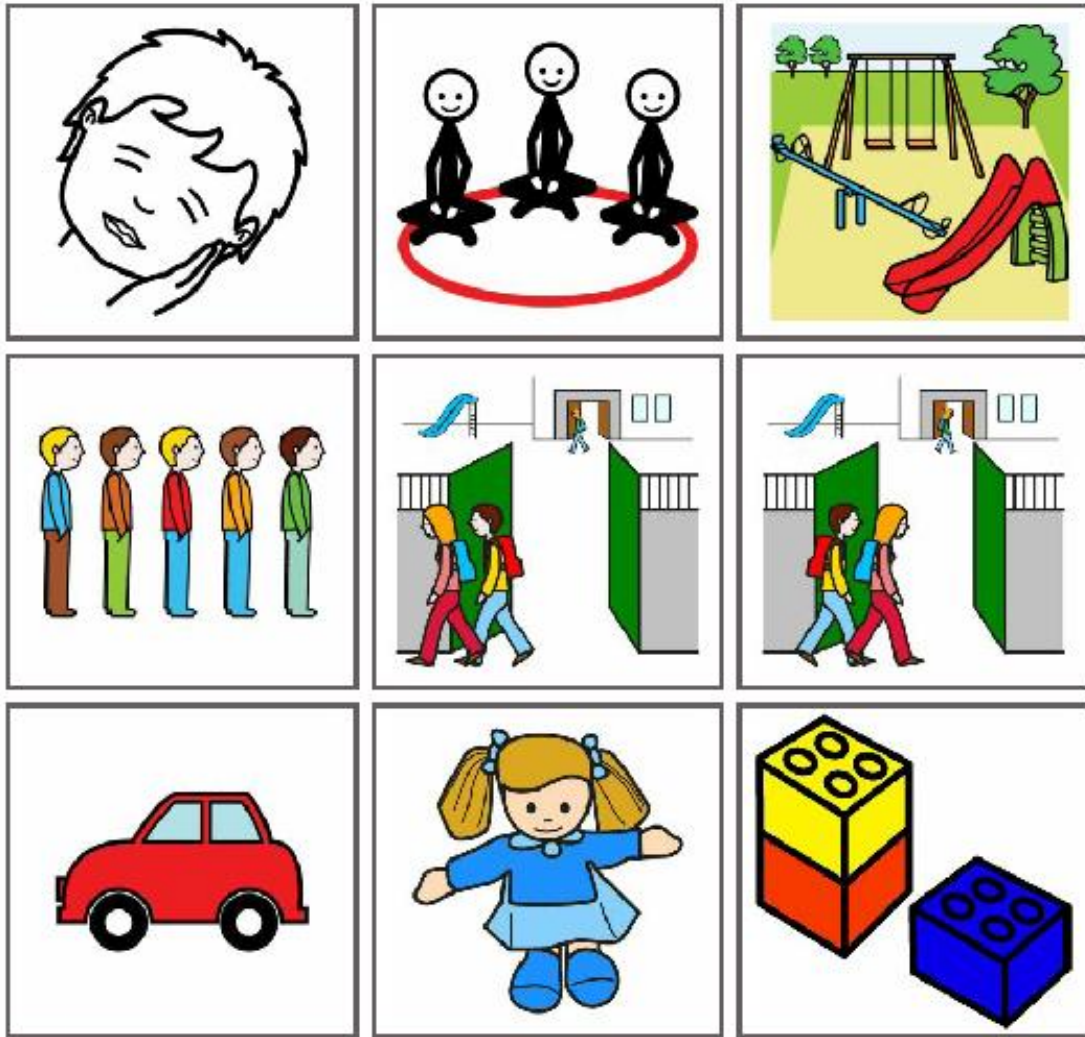
Bilaga 3

Bilaga 3

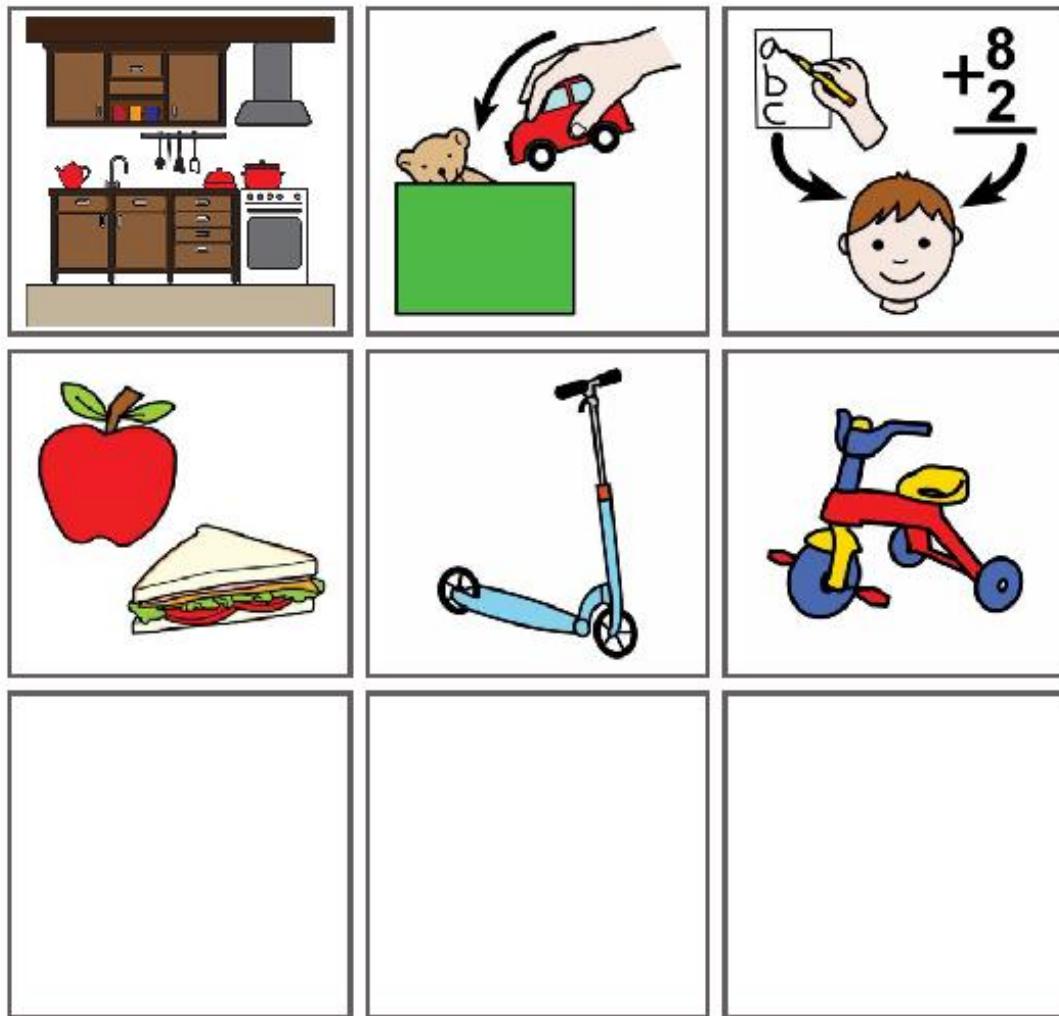
Bildkartor till tidslinjen, Daghem

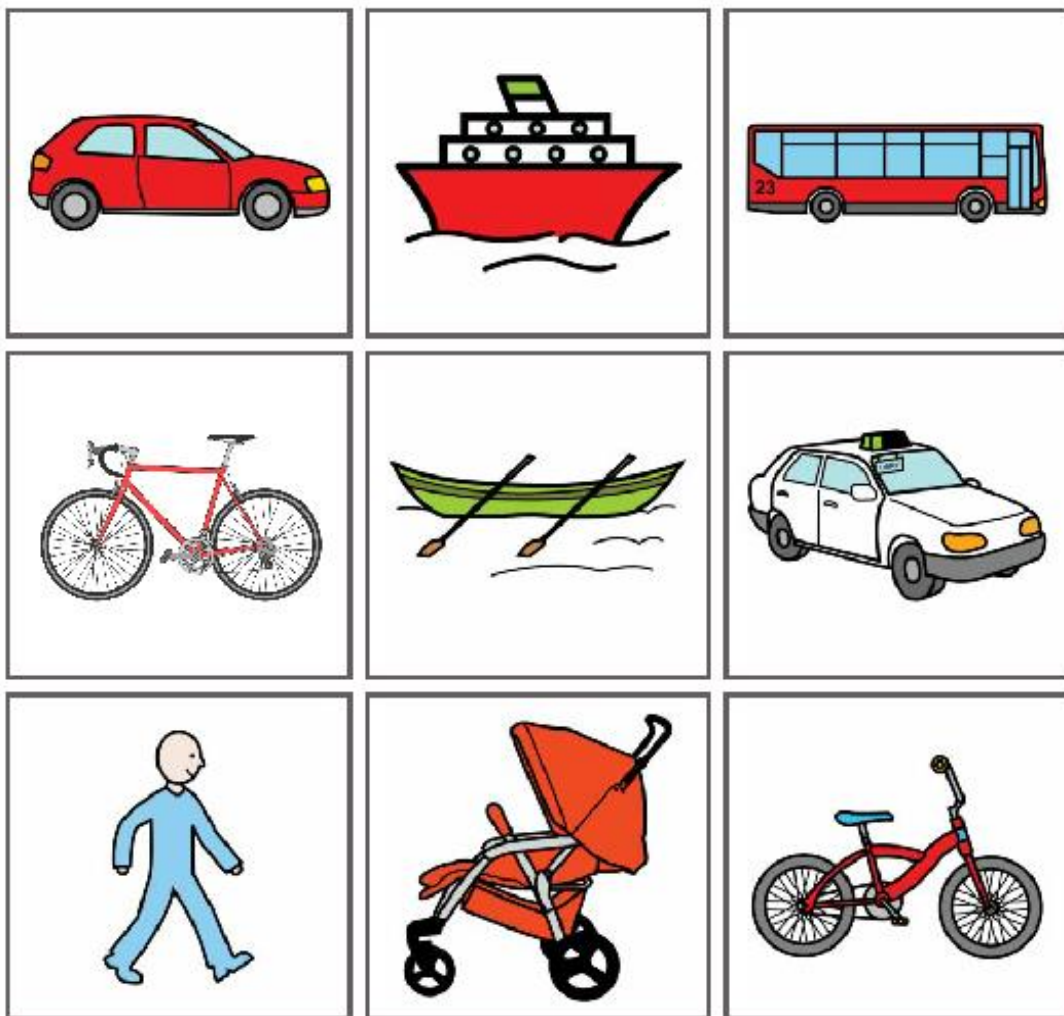
Bilaga 3

För info om symbollicenser: <http://www.dart-gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se

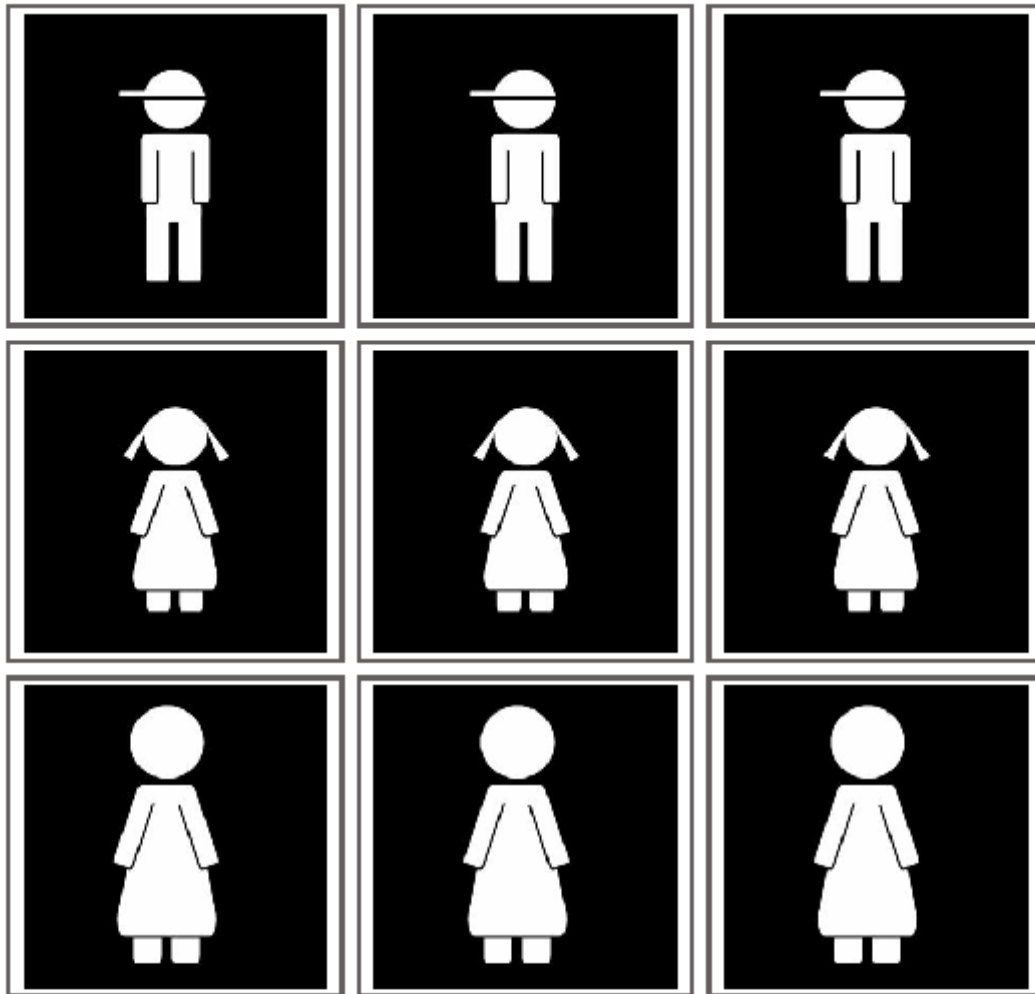
Bilaga 3

Bildkartor till tidslinjen, Färdmedel

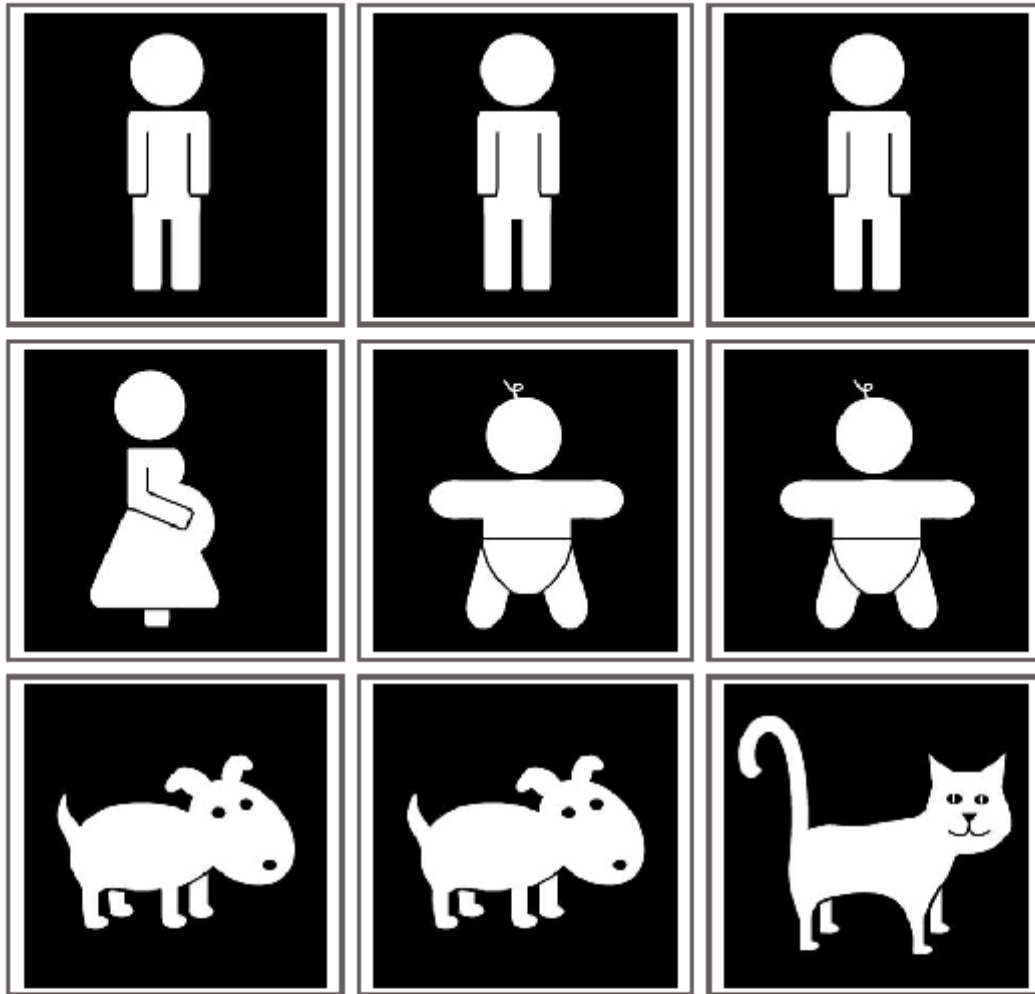
Bilaga 3

Familjebilder:

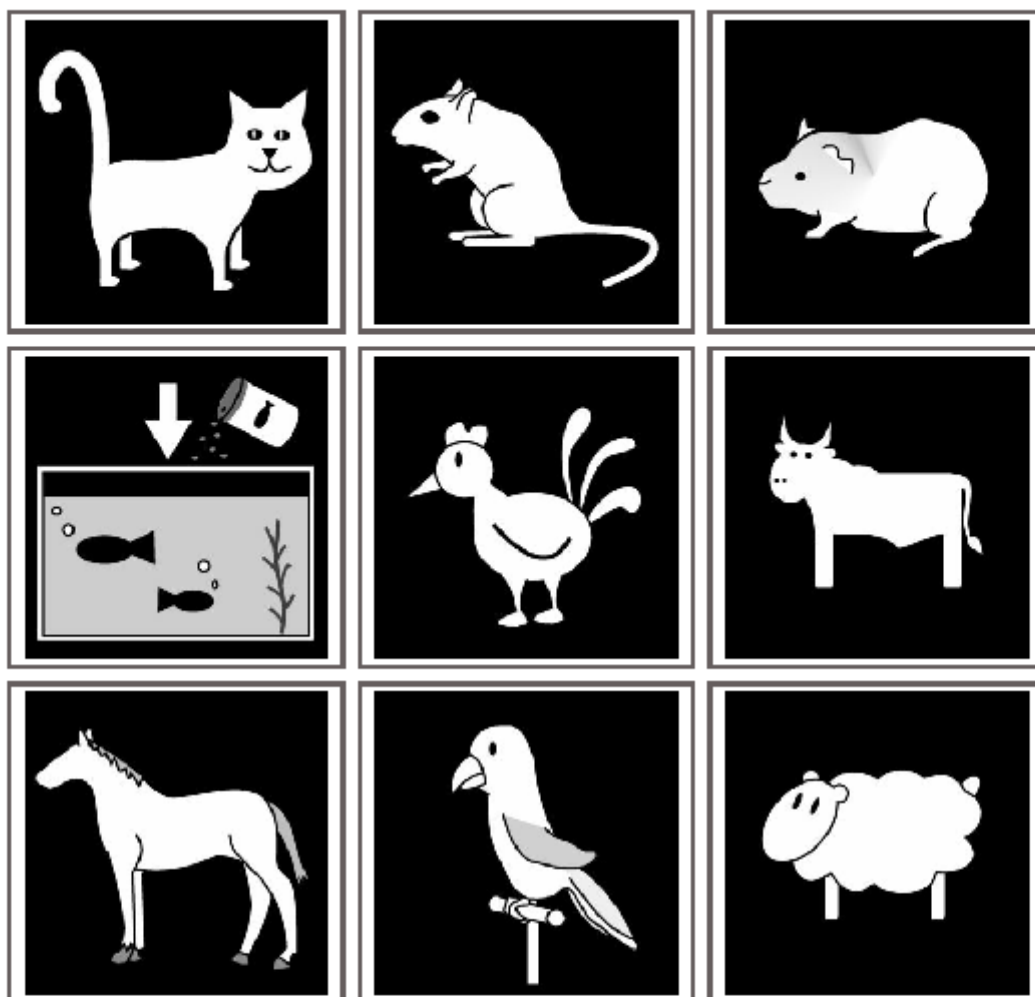
För info om symbollicenser: <http://www.dart-gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se

Bilaga 3

För info om symbollicenser: <http://www.dart-gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se

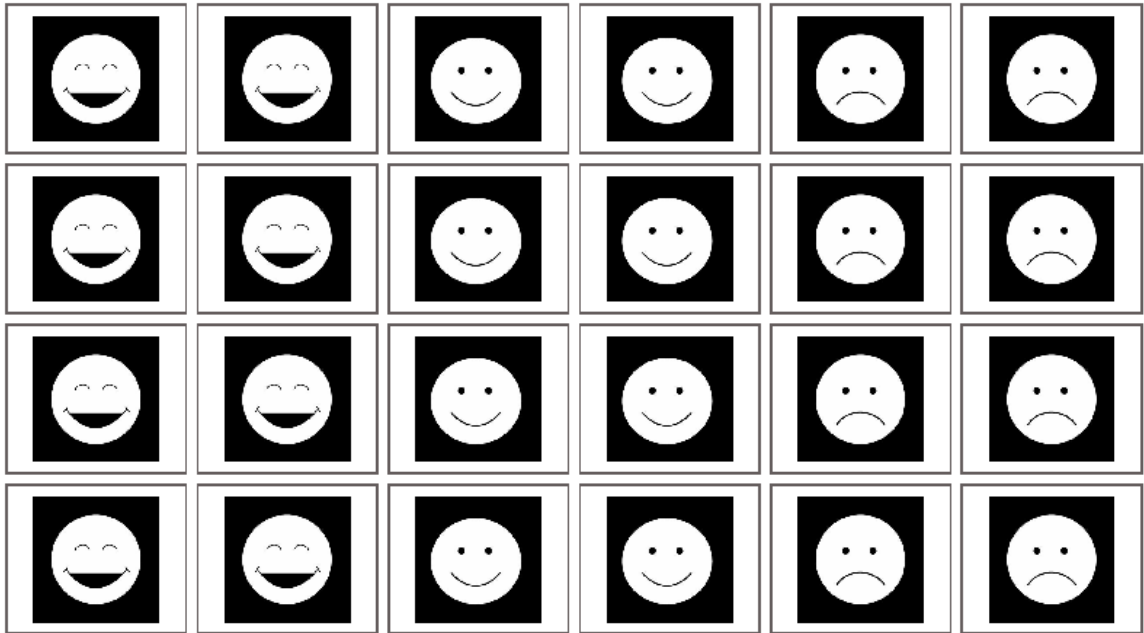
Bilaga 3

För info om symbollicenser: <http://www.dart-gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se

Bilaga 3

Känslbilder:

För info om symbollicenser: <http://www.dart.gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se

Bilaga 3

Feedback

- Ringa in det alternativ som stämmer bäst.
- Om ni är två som svarar tillsammans men har olika upplevelser så ringar ni in båda era alternativ.

Jag/vi tycker att ordningsföljden av de olika delarna av intervjun var tydlig

Stämmer Håller delvis med Stämmer ej Vet ej

Kommentar:

Jag/vi upplever att min/vår femåring hade lättare att uttrycka sig med bilderna

Stämmer Håller delvis med Stämmer ej Vet ej

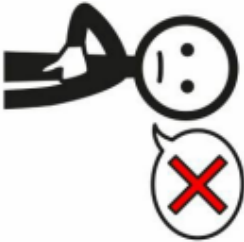

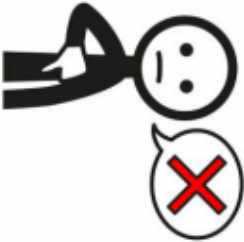

Kommentar:

Tiden intervjun tog var lagom lång

Stämmer Håller delvis med Stämmer ej Vet ej

Kommentar:

Tack för att du/ni medverkat

<p>Har du haft roligt?</p> 			
<p>Tyckte du om bilderna?</p> 			
			

För info om symbollicenser: <http://www.dart-gbg.org/licenser>
Detta bildstöd är skapat via www.bildstod.se